

Arbeidsinnvandringens betydning for
den lokale byggebransje

Hans-Martin Pedersen

*Mastergradsoppgave i sosiologi
Det samfunnsvitenskaplige fakultet
Universitetet i Tromsø
Mai 2007*

Arbeidsinnvandringens betydning for den lokale byggebransje

Hans-Martin Pedersen

*Mastergradsoppgave i sosiologi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Mai 2007*

Forord.

En spesiell takk til Tom Johansen som har veiledet meg gjennom arbeidet og som på en humoristisk og fin måte har klart og få meg gjennom dette studiet. Uten deg tror jeg dette hadde blitt særdeles vanskelig.

En takk til informantene i byggebransjen i Tromsø som delte sine tanker med meg i denne prosessen.

Takk til Borghild og alle dere som har inspirert meg slik at denne oppgaven ble ferdig. Uten deres hjelp hadde nok veien blitt mye lengre.

Jeg vil spesielt takke ”gjengen” på sosiologi for ”morra – praten” og all hyggelig samvær ellers.

Til slutt takker jeg min familie for all støtte og oppmuntring.

Hans- Martin Pedersen

INNHOLDSFORTEGNELSE

Kapittel 1 Innledning og historikk.....	4
1.1 Begrunnelse for valg av tematikk og felt.....	4
1.2 Beskriving av den lokale byggebransjen	6
1.3 Norsk økonomi og det nasjonal økonomiske siktepunkt	7
1.4 Linjen mot EØS/EU	7
1.4.1 EØS-avtalen	8
1.4.2 Tjenstedirektivet, overgangsreglene og utstasjoningsdirektivet ...	8
1.5 Linjen innover i Norge og den lokale byggebransjen.....	9
1.5.1 Situasjonen lokalt i Tromsø området desember 2007.....	10
1.5.2 Hva er en useriøs aktør?.....	10
Kapittel 2 Antagelser og før-forståelse.....	11
2.1 Er det behov for slike studier?	11
2.2 Kan en så liten studie gi mening?	12
2.3 Useriøsitet og skinnenighet.....	13
2.4 Sitater: Arbeidsinnvandring og useriøsitet.....	14
Kapittel 3 Metode	15
3.1 Innledning	15
3.2 Forsker i kjent miljø.....	15
3.3 Valg av metoder og avgrensing	16
3.4 Geografisk avgrensing	17
3.5 Kilder	17
3.6 Problemstillinger.....	18
3.7 Tilnærming til de kvalitative forskningsintervjuene.....	19
3.7.1 Gruppering av informanter ut fra sider i arbeidslivet	21
3.7.2 Intervjuguidene og pilotintervju	22
3.7.3 Hvordan få adgang til den lokale bygningsbransjen?.....	23
3.7.4 Førstekontakt, intervju og tidsbruk	24
3.7.5 Transkribering, kategorisering og anonymisering av intervjuene ...	24
3.7.6 Valg av teorier og verdifulle begreper	25
3.7.7 Troverdighet og etiske betraktninger	27
3.7.8 Tidsperspektiv.....	28
Kapittel 4 Empiri.....	29
4.1 Arbeidsinnvandring og den lokale byggebransjen.....	29
4.2 Lønn status og arbeidsforhold.....	30
4.3 Lønnsomt for hvem?	32
4.4 Problem for hvem?.....	33
4.5 Frykt, press og arbeidsinnvandring.....	35
4.6 Klassesdelt.....	37
4.7 Status.....	38
4.8 Useriøsitet	38
4.9 Makt og arbeidslivsorganisasjoner	39
4.10 Rekruttering	40
4.10.1 Utenlandsk arbeidskraft – Ikke alltid nødvendig	41

4.11	Kunnskap og sosial dumping	42
4.12	Kommunikasjon og samarbeid	43
Kapittel 5	Teori.....	45
5.1	Teoretiske ambisjoner	45
5.2	Teoretisering rundt makt og valg av teoretikere	46
5.3	Anonym makt.....	48
5.4	Utvikling av modeller	50
5.5	Samarbeid	52
5.5.1	Grunnlaget for samarbeid	52
5.6	Hierarki og sosial lagdeling	53
5.6.1	Grunnlaget for sosial lagdeling og hierarki	54
5.7	Hvordan henger disse begrepene sammen?	55
Kapittel 6	Analyse.....	56
6.1	Innledning	56
6.2	Den lokale byggebransjen og EØS	56
6.3	Useriøsitet og EØS.....	58
6.4	Forutsetninger rundt EØS- avtalen	59
6.5	Makter og markeder forenes via EØS-avtalen.....	60
6.6	Bransjen er under press	61
6.7	Serialitetens betydning.....	62
6.8	Økonomien og anonym makt påvirker moralen	63
6.9	Lønn og markedet	65
6.9.1	Mulige grunner til lønnsnedgang	66
6.9.2	Virker arbeidsinnvandringen inn på arbeidsvilkår?.....	67
6.9.3	Lønn, sosiale forhold og lagdeling.....	68
6.9.4	Allmenngjøring	71
6.10	Sosiale forhold	71
6.11	Rekruttering	72
6.11.1	Rekruttering og utdanning	73
6.12	Fragmentering og kultur	73
6.13	Organisasjonsform, kunnskap og samarbeid	74
6.14	Samarbeid kan stoppe på grunn av maktkamp	79
6.14.1	Samarbeid og tillit.....	80
Kapittel 7	Avslutning	82
7.1	Næringsstrukturens betydning	82
7.2	Oppsummering.....	82
7.3	Avsluttende kommentarer	86
Kapittel 8	Kildehenvisninger og vedlegg.....	87
8.1	Litteraturliste bøker.....	87
8.2	Internettkilder.....	89
8.3	Vedlegg	91

Kapittel 1 Innledning og historikk

1.1 Begrunnelse for valg av tematikk og felt

I løpet av våren 2006 og våren 2007 utførte jeg en studie i byggebransjen i Tromsø området. Målsetningen med studien var først og fremst og sette søkelyset på hvordan den lokale byggebransjen hadde utviklet seg etter inngåelsen av den reviderte EØS-avtalen¹ i mai 2004. Spesielt viktig var det å undersøke hvordan de lokale aktørene² taklet den økte arbeidsinnvandringen. Hensikten var å utvikle refleksjonsgrunnlag om en lokal byggebransje situert i Nord-Norge og nordområdet. Underveis i studien ble det klart at denne lokale bransjen synes å slite med samordning og utfordringer knyttet til samarbeid og makt. Det kan se ut som om det er store forbedringspotensialer, dersom de lokale aktører virkelig ønsker det. Denne studien er slik sett et lite bidrag til å skape kunnskap for refleksjon i forhold til eventuelle fremtidige strategier denne lokale bransjen måtte velge.

Studiens ambisjoner følger to linjer, og skal her ses i sammenheng. Den første går innover i Norge og inn i den lokale byggebransjen, og undersøker hjemlige norske og lokale fenomener. Det skal undersøkes om arbeidsinnvandring og manglende samarbeid påvirker eller fører til større utfordringer en nødvendig i den lokale byggebransjen, og hvordan makt både kan være en nødvendighet eller hinder i kampen mot useriøsitet³. Den andre linjen strekker seg fra den lokale byggebransjen og mot EØS⁴ og den europeiske union EU⁵. Her er det noen sider ved EØS-avtalen, overgangsordningene, og utstasjoningsdirektivet som undersøkes. Ved å undersøke disse faktorene bør en kunne belyse om eller hvordan EU-Norge påvirker situasjonen i den lokale byggebransjen.

¹ "EØS-avtalen forener alle EUs medlemsland og Island, Liechtenstein og Norge i et felles marked bygd på felles regler.

Det grunnleggende prinsipp er likebehandling av alle borgere og virksomheter i EØS-området når det gjelder handel med varer, tjenester, investeringer, etableringer og rett til å søke arbeid" (Odin.no Europaportalen).

² "Med aktørbegrepet siktes det innen sosiologien til enhver som setter i verk eller inngår i sosiale handlinger" (Korsnes 1997.s.12).

³ Jeg bruker her Fellesforbundets definisjon av useriøsitet beskrevet på side 10.

⁴ EØS står for europeiske økonomiske samarbeidsområde.

⁵ EU står for: "Den europeiske union (EU) er en mellomstatlig organisasjon av 27 europeiske stater som har utviklet visse overnasjonale trekk. Siden 1953 har organisasjonen trinnvis utviklet seg fra å være et regjeringssamarbeid på avgrensede politiske områder, til å bli en vidtgående statssammenslutning der beslutningskompetanse på flere lovområder er overført til fellesorganene". (Wikipedia "Den europeiske union").

Studien henvender seg først og fremst til forskere og aktører tilknyttet byggebransjen, samt organisasjoner som arbeider med tema knyttet til arbeidslivet i Norge. Den burde også interessere mennesker som av ulike årsaker ønsker å vite mer om både arbeidsinnvandrings betydning for en lokal bransje, og utfordringer rundt arbeidsinnvandring og useriøsitet i byggebransjen lokalt i Tromsø. Studien fokuserer også på hvorfor problemene ikke alltid lar seg løse raskt. Spesielt vil mulige endringer av forutsetninger, mangel på kunnskap, og konsekvenser av useriøse aktørers bruk av underbetalt utenlandsk arbeidskraft fra EU, bli undersøkt. Arbeidsinnvandring og useriøsitet er dermed et gjennomgangstema.

Spesielt viktig er det å undersøke om arbeidsinnvandring fra de ”nye” EU-landene⁶ har, eller medfører endringer i maktforholdene. Kjernebegrepene i studien er knyttet til makt, samarbeid, tillit, samt en kombinasjon av sosial lagdeling og hierarki. I analysekapittelet argumenterer jeg for at det innen den lokale byggebransjen skjer endringer i styrkeforholdet mellom seriøse og useriøse aktører. Det er former for makt og spesielt en form for anonym makt som stadig sterkere virker å gjøre seg gjeldende i den lokale byggebransjen, og har ulike konsekvenser. Studien går i mindre grad inn på eventuelle utfordringene utenlandsk arbeidskraft har. Det er noen få utvalgte lokale aktører i den lokale byggebransjen i Tromsø, empirien for studien baserte seg på. Hoveddelen av informantene var ulike ledere og tillitsvalgte fra den lokale byggebransjen generelt. Men også informanter fra bemanningsfirmaer, arbeidslivsorganisasjoner og Arbeidstilsynet. Undersøkelsen ble utført i Tromsø området. Den empiriske studien ble gjennomført ved bruk av metode som inneholdt både tekstanalyse, kvalitative intervju og noen få kvantitative statistikker som hadde til oppgave og understøtte de kvalitative funn. For å si noe om det må en først gi en beskriving av rammene rundt avtaler mellom Norge og EU, og den lokale byggebransjen.

⁶ Disse 10 nye landene er: Kypros, Den tsjekkiske republikk, Estland, Ungarn, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Slovakia, Slovenia.

1.2 Beskriving av den lokale byggebransjen

Den lokale byggebransjen består av mange fagområder som gjør bransjen kompleks. I følge opplæringskontoret for byggfag i Tromsø sysselsetter byggebransjen i Troms fylke ca 6000 personer, hvorav ca 2500⁷ i Tromsø området. Byggebransjen er strukturelt oppdelt i utallige nivåer, sektorer og spesialområder. Dette betyr at byggebransjen som helhet er uoversiktlig og høyt spesialisert. Bare tenk på ulike fagretninger og alle deres nasjonale og internasjonale leverandører, grossister, underleverandører eiere, konsern, ledelser, faggrupper, og arbeidslivs - organisasjoner.

Morten Egeberg omtaler dette som ”*organisasjoner som løst koblede systemer*” som er et organisasjonsmønster hvor det er uklart hvem som skal delta i beslutningsprosessene og hvem som definerer hva som er viktige problemer og gode løsninger for organisasjonen. Byggebransjens struktur fremstår da som lite presist. I slike organisasjonsmønstre legges det vekt på den enkelte aktørs intensjoner og rasjonelle kalkulasjoner når faktisk atferd skal forklares.(Egeberg,1984.s.38-42). Løst koblede organisasjoner eller inndelinger finner en helt ned på bedriftsnivå. Tradisjonelt har byggebransjens bedrifter i Tromsø vært delt inn i forskjellige former og typer av ansvarsområder. På den ene siden har ledelsen innen bedriftene det overordnede ansvaret for kontakt med leverandører, byggherrer, andre aktører, anbudsberegning, Helse miljø og sikkerhet, og at prosjektene blir koordinert forsvarlig. Økonomisk innsikt og ledelse er slik sett fag der ledelsen har nødvendig spesialkompetanse. På samme måte har også bygningsarbeiderne viktig spesialkompetanse og sine spesialområder, men da på områder som i større grad går på fysisk utførelse, eksempelvis snekring, rørlegging eller muring. Hvis en legger sammen disse områdene virker den lokale byggebransjen som en komplisert lokal bransje med utallige spesialområder og et bredt mangfold av aktører.

⁷ Se BYGGOPP under internettkilder

1.3 Norsk økonomi og det nasjonal økonomiske siktepunkt

Norge har en samfunnsøkonomi bygd opp av hovedformene markedsøkonomi og forvaltningsøkonomi. Markedsøkonomi er en økonomisk struktur hvor markedet i større grad bestemmer prisene. I et slikt system er det prisene som integrerer aktørene til et samfunnsøkonomisk system. Forvaltningsøkonomien utgjøres hovedsakelig av sekundærrelasjoner som i markedsøkonomien, men det finnes en sentral myndighet som leder all økonomisk virksomhet. Forvaltningsøkonomien prøver altså å samordne de økonomiske virksomhetene, uten å gå veien om prismekanismen. Økonomien i Norge er en sammenfiltrering av disse formene. Det betyr at myndighetene legger forholdene til rette for et markedsorientert næringsliv, samtidig som de ønsker og kunne regulere og kontrollere markedsøkonomien. Dette gjør myndighetene eksempelvis ved å innføre lover og regler. Dag Østerberg beskriver dette slik:

”Det nasjonaløkonomiske siktepunkt er blitt mer dominerende enn på lenge. Hensynet til hele nasjonens velferd kommer i forgrunnen, og de enkelte bransjer og bedrifters stilling vurderes mer i lys av hvilken næringsstruktur det norske samfunnet som helhet bør utvikle i fremtiden”(Østerberg1995.s.93).

1.4 Linjen mot EØS/EU

I perioden fra 1975 til mai 2004 har Norge ført en streng innvandringspolitikk. Dette var en styrt politikk som satte sterke begrensninger i forhold til hvem som kunne arbeidsinnvandre til Norge. Den innvandringen som skjedde kan i stor grad knyttes til politiske eller humanitære flyktninger. Første EØS – avtale ble opprettet 1. januar 1994, ved at EØS-avtalen mellom EU og EFTA⁸ trådte i kraft. 1 mai 2004 skjedde det noen viktige forandringer som åpnet opp økt arbeidsinnvandring til Norge. Norge reforhandlet EØS-avtalen med EU og hvor innvandringsstoppen i praksis ble opphevet for land fra EØS-området⁹. Dette medførte at det ble enklere å arbeidsinnvandre til Norge, og ut fra Norge til de landene som er med i dette området. I tillegg fikk Norge tilgang til de indre markedene i EU. Samtidig som

⁸ EFTA står for “European Free Trade Association”. Nåværende medlemmene av EFTA er Norge, Sveits, Island og Liechtenstein .

⁹ ”pr juni 2006 består EØS-området av 27 europeiske land: EFTA-landene Norge, Island og Liechtenstein samt 24 EU-land: Belgia, Nederland, Luxembourg, Frankrike, Italia, Tyskland, Storbritannia, Irland, Danmark, Hellas, Spania, Portugal, Sverige, Østerrike, Finland, Polen, Ungarn, Tsjekkia, Estland, Latvia, Litauen, Slovakia, Slovenia, Kypros og Malta.” (EIC, Europaskolen)..

dette skjedde ble 10 nye land medlem av EU og dermed en del av EØS-området. Disse landene er i stor grad land med relativt mye lavere lønninger enn hva som er vanlig i Norge.

1.4.1 EØS-avtalen

Studien vil ikke gå i detalj om hele den gjeldende EØS-avtalen av mai 2004; til det er den for omfangsrik og må begrenses til noen områder. Undersøkelsen går inn på noen områder knyttet til arbeidsliv som berører den lokale byggebransjen. Norge er nå en del av EUs indre markedet via EØS-avtalen, og påvirkes slik sett av det EU foretar seg. Dermed påvirker EØS-avtalen norsk innenrikspolitikk. Arbeidslivspolitikken i Norge viser at EØS – avtalen har ført til at den reelle lovgivningsmyndighet i økende grad er flyttet fra nasjonalt nivå til EU. Noe arbeidsinnvandringen til byggebransjen fra EØS-området viser. Samtidig er det kjent at EØS avtalen påvirkes av regelverket for det indre markedet og av EUs justis og innenrikspolitikk (Statskonsult.2005.s.3).

At norsk arbeidslivspolitik og påfølgende arbeidsinnvandring fra EU bare bestemmes internt i Norge er vanskelig og si når det er EU som på mange måter har utformet de ulike retningslinjene som Norge må forholde seg til. EØS-avtalen gjør at Norge "frivillig" er bundet opp av EUs konkurranseregler, og at Norge i større grad omfattes av de fire frihetene: fri flyt av tjeneste, varer, kapital og arbeidskraft.

1.4.2 Tjenstedirektivet, overgangsreglene og utstasjoneringsdirektivet

Tjenstedirektivet er på høring i Norge og fristen er satt til 22. februar 2007. Hvis ikke noe spesielt inntreffer blir dette tjenstedirektivet innført i 2010. I mellomtiden er det overgangsordninger innført første mai 2004, og utstasjoneringsdirektivet som på mange områder regulerer forhold rundt utenlandsk arbeidskraft (stortingsmelding nr 9, 2005-2006). Overgangsreglene gir retningslinjer og er en måte EU/EØS land kan innføre restriksjoner på. I utgangspunktet skapte EU disse reglene for å unngå negative konsekvenser når nye medlemsland trådte inn i unionen. Det fantes nemlig betydelige forskjeller i lønns- og kostnadsnivå mellom opprinnelige EU-land og de nye medlemslandene. De opprinnelige EU landene så nytten av å innføre restriksjoner, som blant annet kunne hindre sosial dumping. Videre ble det utarbeidet forslag som EU landene måtte forholde seg til, men EU

overlot til de opprinnelige EU-landene på nasjonalt nivå, å innføre eller benytte seg av disse eller deler av disse overgangsreglene eller restriksjonene i inntil sju år. Dette fikk betydning for Norge. EØS landet Norge har via sin EØS-avtale, rett til å innføre lignende overgangsregler eller restriksjoner, men EØS-avtalen sier at overgangsreglene ikke kan være strengere enn hva EU legger opp til (Statskonsult.2005.s.4). Etter at tiltredelsesavtalene med de nye medlemslandene i EU var ferdig forhandlet valgte Norge å innføre ulike overgangsregler.

Utstasjoneringdirektivet 97/71/EF gjelder for næringsdrivende og virksomheter som tilbyr tjenester over landegrensene. Konsekvensen er at virksomheter med hjemland i EU eller EØS, fritt kan ta oppdrag i Norge uten å måtte ta hensyn til de nevnte overgangsreglene. Direktivet skulle ivareta og regulere forhold som omfattet lønns- og arbeidsvilkår for de arbeiderne som gjennom ulike virksomheter er på oppdrag i Norge eller andre EU/EØS land. Dette direktivet gir regler om ulike rettigheter som skal sikre slike arbeidstakere anstendige lønns og arbeidsforhold. Disse rettighetene skal myndighetene i Norge sikre gjennom nasjonal lovgiving eller kollektive avtaler i den enkelte bransje (Statskonsult.2005.s.9). Siden overgangsordningene bare gjelder for arbeidstakere, betyr det at selvstendig næringsdrivende, tjenesteytere og utstasjonerte arbeidstakere som har fått et tjenesteoppdrag i Norge, ikke omfattes av overgangsreglene.

1.5 Linjen innover i Norge og den lokale byggebransjen

Ulike krefter i Norge hevder at Norge trenger mer arbeidskraft i arbeidslivet. Utenlandsk arbeidskraft er i så fall hensiktsmessig, fordi det kan bøte på problemer som mangel på intern arbeidskraft kan medføre.(Norske makteliter.2002.s.182).

Pr august 2006 fremstår Norge som et land med generelt lav arbeidsløshet og mange ledige jobber, samtidig som det er høykonjunktur i landet. Dette burde tilsi at økt arbeidsinnvandring kan være positivt for Norge som nasjon. Noe det nå er åpnet opp for. Norge har gjennom avtaler med EU fått en arbeidsinnvandring som vi i moderne tid ikke har hatt siden 1970-tallet, da vi hadde stor arbeidsinnvandring fra Pakistan. Fra mai 2004 til februar 2006 har bygningsarbeidere fra Polen, Estland, Tyskland, Litauen vært mest aktive i den lokale byggebransjen I Tromsø,

som ellers i landet. En viktig grunn til at disse velger å dra til utlandet og jobbe er at disse landene har stor arbeidsløshet og lave lønninger.

1.5.1 Situasjonen lokalt i Tromsø området desember 2007.

I Tromsø kommune er det i følge Nav¹⁰ nå generelt liten lokal arbeidsledighet. Det forventes en noe økt sysselsetting i byggebransjen. Hvor arbeidskraften skal komme fra, sier disse lokale prognosene lite om. Erfaringsmessig har den utenlandske arbeidskraften før 2004 vært fra de nordiske landene Sverige, Finland og Danmark, som en nå ser en endring i. Arbeidskraften kommer nå oftere fra andre deler av verden og spesielt har øst- europeere blitt betydelig i arbeidsmarkedet i Tromsø kommune. Dette betyr at den lokale byggebransjen i Tromsø har erfaring med bruk av nordisk arbeidskraft, men kjennskap og erfaringen med å bruke øst- europeisk arbeidskraft er mye mindre.

1.5.2 Hva er en useriøs aktør?

Forholdet mellom ”seriøse” og ”useriøse” aktører vil bli viktig tema i oppgaven, og det er behov for å gi en forklaring på hva som gjør en aktør useriøs eller seriøs. Som oftest er det flere forhold som sammen kjennetegner en useriøs aktør. Nedenfor er Fellesforbundet liste som skal gjøre det mulig å kjenne igjen det de kaller en useriøs aktør. I oppgaven vil jeg legge til grunn denne forståelse av begrepene seriøs og useriøs aktør. En aktør som derimot ikke har flere av disse kjennetegnene og opptrer lovlig og korrekt bør kunne sies og være en seriøs aktør.

- Det spekuleres i omgåelse av lov- og avtaleverket.
- Det drives ”på kant av ”loven”.
- De ansatte har sjelden ordnede lønns- og arbeidsvilkår.
- De som står bak virksomheten er gjengangere ved konkurser.
- Bedriften benytter seg i stor grad av innleid arbeidskraft.
- Oppdragene baserer seg på utstrakt bruk av overtidsarbeid.
- At virksomheten ikke har lærlinger eller ikke driver systematisk opplæring av sine ansatte.
- At virksomheten driver sosial dumping, ofte med utenlandske arbeidstakere. (Fellesforbundet Veiledningshefte 2004.s.4-5).

¹⁰ Se nærmere i Nav (tidligere Aetat) sin hovedprognose Troms 2005-2006.

Kapittel 2 Antagelser og før-forståelse

2.1 Er det behov for slike studier?

På dette tidspunktet er det gått ca 1,5 år siden arbeidsinnvandringen fra EU økte dramatisk. Slik jeg ser det, finnes det for lite kunnskap om bygningsbransjen i Nord-Norge og da spesielt om den lokale bygningsbransjen i Tromsø området. Det synes viktig med en slik helhetlig lokal studie, for å belyse de utfordringer knyttet til arbeidsinnvandring denne lokale bransjen kan ha. Det vil ikke si at slike studier ikke finnes, eller at det ikke gjøres mye forskning knyttet til byggebransjen som helhet, men mine undersøkelser tyder på at det er en mangel på lokale studier spesielt fra Nord-Norge. Det finnes få konkrete studier som omhandler spesifikt byggebransjen i Nord-Norges største by Tromsø, og meg bekjent finnes det ingen sosiologiske studier.

Et annet poeng er at det trengs uavhengige studier fordi det er kjent at flertallet av de studiene som faktisk utføres i Norge, ofte er finansiert fra partiske sider, noe som kan bidra til å svekke troverdigheten rundt studiene. Da tenkes det på prosjektmidler fra interesseorganisasjoner som er gitt ut fra visse kriterier.

På grunnlag av egen kjennskap til byggebransjen har jeg en oppfatning om at manglende lokalkunnskap er et resultat av at det for enkelt lett generaliseres om at funn i et område også stemmer i andre områder. Det virker som at det kan finnes en forhåndsoppfatning blant flere arbeidslivsorganisasjoner om at byggebransjen lokalt i Tromsø kommune møter de samme utfordringer som andre lokale byggebransjer, som medfører at nyansene kamufleres.

Det virker mindre sannsynlig at det er sammenfallende utfordringer i ulike områder. Forutsetninger knyttet til kultur, klima, arbeidskraft, fraktutgifter, eller energi er noen faktorer som skiller de lokale fra hverandre. Om den enkelte lokale byggebransjen er preget av seriøsitet, eller av useriøsitet kan også skille dem fra hverandre, siden en vet at useriøsitet i arbeidslivet forekommer og kan være til stede i enkelte bransjer. Det er ikke usannsynlig at noen av de lokale byggebransjer

rundt om i landet kan ha større utfordringer en andre, eksempelvis rundt arbeidsinnvandring.

Fellesforbundet har avdekket sosial dumping i den sentrale byggebransjen på Østlandet, men det trenger ikke å bety at det er sosial dumping for alle typer aktører, eller at det er sosial dumping i samme grad i alle lokale byggebransjer i Norge.

Forskjellene kan også dreie seg om hvilke lønnsystem som brukes og hvordan rekruttering skjer, eller hvilken tilgang det er på arbeidskraft i det aktuelle området. Lokale bygningsbransjer i andre deler av landet er eksempelvis ikke pålagt å bruke samme avlønningssystem som det som brukes mest i Tromsø kommune. Slike utfordringer kan være med og påvirke størrelsen på lønna til bygningsarbeiderne, og størrelsen på overskudd for bedriftene.

Dette mylderet av hensyn og utfordringer burde indikere at det er større sannsynlighet for å finne ulikheter, enn at en finner likhet blant de lokale byggebransjene i Norge. I forhold til arbeidsinnvandringens betydning for den lokale bygningsbransje i Tromsø bør det være hensiktsmessig med en studie for slik å fremskaffe sikrere kunnskap enn det som nå foreligger.

2.2 Kan en så liten studie gi mening?

Når dette er sagt er jeg kritisk til at en studie bygd på et så lite utvalg skal klare å gi sikre resultater. Dette ble gjort ut fra tiden som var til rådighet. Som følge av at dette er en stor og komplisert bransje med mange aktører mener jeg at det må til en mer omfattende studie. Det kan derfor være vanskelig å avgjøre hvorvidt mitt utvalg av informanter utgjør et empirisk datamateriale som er representativt for den lokale byggebransjen. På den andre siden bør det vektlegges at feltarbeidet bygger på et strategisk utvalg med høy kunnskap om byggebransjen. Kobler en så informantenes utsagn, teorien og min lange praksis som tillitsvalgt og bygningsarbeider sammen, mener jeg at det jeg kommer frem til, bør kunne ses på som et seriøst forsøk på å belyse utfordringer knyttet til den lokale byggebransjen i Tromsø. Til sammen tror jeg dette gir mening. Det vil alltid kunne være mulig å kritisere ett slikt opplegg, men siden det er så lite nedskreven kunnskap om den lokale byggebransjen i Tromsø, håper jeg det kan skape et utvidet refleksjonsgrunnlag.

2.3 Useriøsitet og skinnenighet

Sosiologen Ottar Brox har i sin bok *"Arbeidskraftimport velferdsstatens redning - eller undergang?"* belyst flere viktige forhold i forbindelse med arbeidsinnvandring. Her framheves to av hans poeng: at vårt samfunn står i fare for å utvikle en ny underklasse, og at det i Norge i dag kan være en skinnenighet i forhold til arbeidsinnvandring.

Brox henviser til et debattmøte september 2004, hvor alle i panelet var enige i følgende konklusjon tross sterkt sprikende synspunkter:

"Arbeidsinnvandring til Norge er bra, men det forutsetter at arbeidsinnvandrere får like gode lønns- og arbeidsforhold som norske arbeidstakere" (Brox.2005.s.7).

Brox hevder at vi innbiller oss at vi er enige, eller later som, uten å være det. Ved å bruke forordet skrevet av Arbeids- og inkluderingsministeren Bjarne Håkon Hansen i Fafo rapporten *"Det nordiske arbeidsmarkedet to år etter EU- utvidelsen Mobilitet, virkninger og utfordringer"* kan en bedre forstå hva Brox mener. Hansen sier der:

"Arbeidsinnvandring er altså positivt for alle parter! Men vi må sørge for at den foregår i ordentlige former, slik at arbeidstakerne ikke utnyttes, lures eller utsettes for uverdige lønns- og arbeidsforhold."

Slike uttalelser er vanskelig å forstå når media har hatt mange reportasjer spesielt fra byggebransjen, som har vist hvordan enkelte useriøse aktører utnytter bygningsarbeidere og utsetter dem for sosial dumping¹¹. Spesielt i forhold til lønn og arbeidsforhold.

¹¹ Det finnes mange forståelser av hva sosial dumping er, som foreksempel:

"Sosial dumping er å utnytte tilgangen på billig arbeidskraft for å øke egen fortjeneste, ved å tilby lønns- og arbeidsvilkår som er dårligere enn gjeldende tariffavtaler, regulativ eller det som ellers er normalt for vedkommende sted og yrke. Virkningen kan bli at eksisterende lønns- og arbeidsvilkår undergraves. Å gå fra en tariffavtale til en annen er ikke sosial dumping, selv om ny tariffavtale skulle gi endrede lønns- og arbeidsvilkår" (LO.no LO basen).

2.4 Sitater: Arbeidsinnvandring og useriøsitet

Her er tre sitater fra aviser etter 2004 som bekrefter at useriøsitet og sosial dumping har skjedd både lokalt og ellers i det norske samfunnet:

”Kazik får 46 kroner under minstelønn”

”Polske Kazik arbeider minst 12 timer i døgnet for skarve 80 kroner timen - få uker etter at fylkesråd Roger Ingebrigtsen sto på samme byggeplass og erklærte krig mot sosial dumping”(Nordlys.no 24/6-2005- 22:57).

”Sosial dumping på anlegg i Tromsø”

”Den siste tids avisoppslag i dagspressen har avdekket rystende lønnsforhold for polske statsborgere som har arbeidet på anlegg tilhørende Tromsø kommune og Troms fylkeskommune”(Nordlys.no 21/9-2005-09:29).

”Versting på sosial dumping”

”Norge er det landet i Norden som gir utenlandske arbeidere de dårligste arbeidsforholdene og den dårligste lønnen” ”Ingen av de andre landene har mer sosial dumping enn oss, sier FAFO- forsker Jon Erik Dølvik til NRK ifølge NTB” (Nordlys.no 11/10-2006-12:48).

Sosial dumping har faktisk skjedd både i byggebransjen, og andre bransjer. Det er nok substans i Brox sin påstand at det finnes former for skinnenighet i Norge i forhold til den nye arbeidsinnvandringen. Aktører i arbeidslivet har avdekket grov utnyttning av utenlandsk bygningsarbeidere på flere områder. Dette står i kontrast til Arbeids- og inkluderingsministerens positive utsagn om at arbeidsinnvandring er positiv for alle parter.

Kapittel 3 Metode

3.1 Innledning

Innenfor samfunnsvitenskapen er det vanskelig å tilstrebe et hegemonisk sosiologisk paradigme eller perspektiv. Det kan som Norman Blaikie hevder, heller være at en er bedre tjent med å bruke ulike typer forskningsstrategier og vitenskapelige tilnæringsmåter, alt ettersom hva man forsker på og hva som er forskningsmålet. (Blaikie 1993, jf. også Søndergaard 1996).

Hvorvidt man holder seg til en forskningsstrategi eller velger å kombinere strategier eller flere perspektiver er slik jeg ser det spørsmål som empirien må bestemme. Det vil si hva som er den eller de mest hensiktsmessige erkjennelsesteoretiske tilnæringer bestemmes av hva som er forskningsobjektet og målet med forskningen.

”Many of the examples that are offered in the name of triangulation are actually examples of something else, namely, the use of different methods in sequence rather than different pictures of some reality. A great deal of research involves, or should involve, a series of stages in which methods produce data of a particular kind which is then used to make decisions about how to proceed with the data collection at the next stage”.(Blaikie 2000.s.271).

Slik jeg forstår Blaikie betyr dette, at en bør bruke den tilnærmingen som er mest egnet til å svare på det aktuelle forskningsspørsmålet. Dette er jeg enig i fordi jeg tror at hvis en bare bruker et perspektiv, utelukkes tilnæringer som kunne vært fruktbare.

3.2 Forsker i kjent miljø

Interessen for og ønske om utvidet kunnskap om byggebransjen kommer i stor grad av at jeg selv har mange års arbeidserfaring som rørlegger og tillitsvalgt i bransjen. De ulike relasjonene jeg har hatt og har til bransjen har gitt meg en subjektiv kunnskap og forståelse om den og hvordan ulike aktører tenker og handler. Med

min erfaring var det vanskelig for meg å starte forskingen med helt blanke ark. Jeg hadde altså en subjektiv formening av hva byggebransjen er og hva de ulike aktører i de berørte bransjer kan kunne komme til uttrykke. Med denne kombinasjonen av tilegnet viten fra bygg og anleggsbransjen og den kunnskap tilegnet som sosiologi student er slik sett et godt grunnlag for å utarbeide senere hensiktsmessige hypoteser. Men samtidig er det en viss fare for at en kan blande inn personlige oppfatninger i slike studier. En bør derfor være nøyaktig med hva informantene uttaler, og ikke selv drive med syensing. Dette sammenholdt med utfordringer knyttet til etikk og troverdighet må hele tiden kobles opp mot vitenskapelige forskningskrav. I ettertid vil jeg hevde at de funn som er gjort ikke representerer min subjektive oppfatning, men informantene i den lokale byggebransjens fremstilling. Og det virker som om det kan være oppfatninger den lokale byggebransjen kan være enig i.

3.3 Valg av metoder og avgrensing

Jeg startet induktivt dette prosjektet med at byggebransjen var et felt som burde kunne være gjenstand for nærmere undersøkelser. Jeg vil si at studien generelt er preget av en induktiv tilnærming, men at det finnes mer deduktive faser. Induktivt vil her si at det teoretiske perspektivet utvikles på grunnlag av analyse av dataene.

Selv om jeg ikke viste hva jeg ville finne hadde jeg noen antakelser. Jeg hadde lest i aviser om de elendige lønns- og arbeidsvilkår som flere bygningsarbeidere fra Polen, Latvia og Estland hadde i Norge. Det var disse mer eller mindre tilfeldige iakttagelsene som vekket min interesse for arbeidsinnvandringen. En slik utvelgelsesform kalles induktiv (Hellevik.1994.s74). Jeg følte at dette var et tema som jeg kunne knytte til byggebransjen og burde forske på. Men da med sosiologi¹² som verktøy. Jeg bestemte meg for en form for temasentrert oppgave, i denne sammenhengen bør det nevnes at temasentrerte analyser er et av de områdene som er utsatt for mest kritikk med tanke på og ivareta et helhetlig perspektiv, derfor var det viktig å være konsekvent, og ikke ta teksten ut av den sammenhengen den var ment i.

¹² Sosiologi betyr: *læren eller vitenskapen om samfunnet eller "det sosiale", der studieobjektet spenner fra mikroprosesser til globale strukturer og prosesser* (Korsnes 1997.s.305).

3.4 Geografisk avgrensning

Dette skulle være en undersøkelse som skulle være mulig og gjennomføre innenfor en bestemt tidsramme, og som samtidig skulle ha en slik tyngde at den skulle kunne belyse det aktuelle tema og eventuelle problemer som aktører i byggebransjen kan. Jeg foretrakk geografisk og avgrense området til Troms og spesielt Tromsø kommune, dette hadde bakgrunn i at et større område krever mer tid enn den tiden som var til rådighet. Samtidig medførte avgrensingen sterkere fokus på noen av de lokale utfordringene byggebransjen i Tromsø kommune kan ha eller står foran. Til slutt er det slik at lokale studier krever lokalt materiale.

3.5 Kilder

På dette tidspunktet måtte jeg erkjenne at jeg ikke hadde nok kunnskap eller relevante bakgrunnsdata verken om arbeidsinnvandring, den sentral byggebransjen, eller om den lokale byggebransjen. Det var derfor ønskelig å få mer kunnskap om dette. Jeg måtte skape en oversikt over hvilke potensielle kilder som kunne være hensiktsmessig i forhold til studien, mistanker og senere forskningsspørsmål. Samtidig var det hensiktsmessig at studien i stor grad skulle basere seg på kvalitative metoder. Konkret vil det her si at forskningsintervjuene skal være basert på den hverdagslige samtale eller konversasjoner, men er en faglig konversasjon (Kvale.2004.s.21). Det siste valget har samtidig bakgrunn i at kvalitative metoder muliggjør fleksibilitet blant annet i forholdt til at en kan arbeide parallelt med de forskjellige delene som en nødvendigvis kommer i kontakt med underveis i forskningsprosessen (Thaagard 1998.s.25).

I denne sammenhengen må det sies at selv om dette valget var tatt, betydde det ikke at jeg underveis vurderte bruk av kvantitativt materiale, hvis det av ulike årsaker skulle vise seg å være hensiktsmessig. På dette stadiet hadde jeg bestemt meg for at jeg skulle gjøre en studie som baserte seg på både dokumentanalyse og intervju. Dette innebar at jeg måtte gjøre flere valg for hvordan det kvalitative arbeidet skulle gjennomføres. Eksempelvis måtte jeg avgjøre hva som skulle være mine kilder eller om de var hensiktsmessig å bruke i forhold til de antakelsen jeg hadde og de senere forskningsspørsmålene. Jeg kom derfor frem til at undersøkelsen i stor grad burde

baseres på skriftelige materiale som besto av publiserte kilder¹³ og egne kvalitative forskningsintervju. Det vil si en samtale mellom forsker og informant som styres av de temaene forskeren ønsker å få informasjon om. Samtidig ville noen få kvantitative statistikker bygge opp under kvalitative funn jeg kunne komme til og gjøre. Disse valgene virket avklarende. Jeg kom nærmere de relevante kildene som besto i aviser, fagblad, publiserte dokumenter, og faglitteratur som omhandlet de områdene som jeg var opptatt av.

Jeg hadde nå et bakgrunnsmateriale som baserte seg på publiserte trykte kilder, men problemet var at disse kildene i større grad omhandlet byggebransjen nasjonalt og i mindre grad om den lokale byggebransjen i Tromsø. Bakgrunns materialet fra de eksterne informasjonsformidlerne for studien så på dette tidspunktet ut til å mangle nok relevant lokalkunnskap. Selv om de publiserte kildene ikke inneholdt så mye relevant lokalkunnskap som ønskelig, ga det meg en bredere kunnskapsplattform enn hva jeg hadde fra før. Denne utvidete kunnskapen gjorde at jeg nå var bevist på at det jeg ville gjøre var å avdekke grunner og årsaker som gjør at den lokale byggebransjen handler og fremstår som den gjør.

3.6 Problemstillinger

Når jeg sammenholdt kunnskapen, fantes et grunnlag til å utarbeide to hovedspørsmål som jeg ønsket utvidet kunnskap om. Her var det viktig å reflektere over at problemstillingene legger føringer, både i forhold til hva som skal undersøkes, hvilke metoder som skal brukes, valg av informanter og hvordan en tenker å gjennomføre den senere analysen. Problemstillingene skulle være så presise som mulig for å gi retningslinjer for undersøkelsen, men samtidig ikke så presise at de lukket for åpenhet i forhold til den kunnskapen studien kunne gi. Problemstillingene ble derfor et kompromiss mellom disse faktorene. Siden jeg hadde valgt denne formen for kvalitativ induktiv tilnærming og problemstillinger som var relativt åpne, åpnet dette for at jeg ville kunne gjøre andre funn som kunne fortelle noe om tilstanden i den lokale byggebransjen og ikke minst hva den ”nye” arbeidsinnvandringen tilfører denne lokale bransjen.

¹³ Trykte kilder er i motsetning til utrykte kilder som oftest publiserte kilder som eksempelvis bøker, tidsskrifter, aviser eller papirer fra Stortinget eller regjering. Utrykte kilder kan eksempelvis være brev og manuskripter som finnes i offentlige og private arkiv eller i privat eie (Fossåskaret 1997.s.208).

Hoved- problemstillingene ble:

- Fører arbeidsinnvandring til endrete maktforhold i den lokale byggebransjen,
- Fører bruken av billig utenlandsk arbeidskraft fra EU til sosiale endringer i den lokale byggebransjen?

En beslektet problemstilling var om det i den lokale byggebransjen skjer en endring i maktforholdet mellom ulike aktører. Jeg hadde en mistanke om at det kunne føre til maktendring i den lokale byggebransjen. Men jeg var usikker på hva svaret ville bli. Det var nærliggende å anta at seriøse aktører i den lokale byggebransjen holdt på å miste makt til de useriøse aktørene.

I forhold til maktendring i den lokale byggebransjen og useriøsitet hadde jeg en antagelse om at useriøsitet fører til maktendring i den lokale byggebransjen. Her var jeg meget usikker på hva svaret ville bli. Det kunne være at studien ville vise sammenheng, men det var også mulig den ikke ville gjøre det.

3.7 Tilnærming til de kvalitative forskningsintervjuene

Da det var viktig å ha gode informanter for de ulike gruppene, var det nødvendig å finne frem til informanter med høy kunnskap om byggebransjen. Her viste de utarbeidete problemstillingene seg å ha sterk innflytelse på hvem som burde være informanter i studien. Og noe av det første som måtte gjøres var å identifisere hvem som kunne formidle synspunkter som kunne være hensiktsmessige for undersøkelsen.

Nå måtte jeg tilegne meg kunnskap fra eksisterende forskning skapt av Fafo¹⁴ og Fellesforbundet. Dette trekket gjorde at jeg ble i stand til å danne meg et bilde av hvilke informanter som kunne være egnet. Deres undersøkelser hadde vist at det

¹⁴ Fafo er en samfunnsvitenskapelig forskningsstiftelse. de arbeider med problemstillinger innen arbeidsliv, velferdspolitik og levekår nasjonalt og internasjonalt. Se også <http://fafo.no/hist/indeks.htm>

kunne by på store problemer å få både informanter og informasjon fra den delen av den lokale bygningsbransjen som på dette tidspunktet ble regnet som useriøs. Dette medvirket til at disse useriøse aktørene ikke ble inkludert i listen over mulige informanter. Hvorfor? Utelatingen av denne gruppen ble iverksatt fordi det er vanskelig å få tak i dem, og ut fra en tanke om at det er liten sannsynlighet for at de vil gi korrekte opplysninger om den faktiske tilstanden i sin virksomhet og i byggebransjen i forhold til bruk av utenlandsk arbeidskraft. Det var også liten sjans for at noen ville la seg intervju. Enkelte samfunnsvitere kan muligens se dette som en svakhet i valg av informanter. Men det var et hensiktsmessig valg ut fra tidsaspektet. Ut fra disse momentene valgte jeg å konsentrere meg om den delen av lokale bygningsbransje som ut fra Fellesforbundets syn kunne regnes som seriøs og hvor mulighetene til informasjon kunne være lettere tilgjengelig.

Jeg er klar over at det å bare bruke en definisjon fra en av partene i slike tilnærminger kan utsettes for kritikk. Det kan virke som en tar parti med en part. Men ut fra disse valgene var det viktigere at utvalget som var med i studien skulle kunne representerte ulike seriøse aktører eller seriøse grupperinger i den lokale byggebransjen. Selv om informantene var seriøse, ble de ikke på dette tidspunktet ikke sett på som en enhetlig gruppe, på annen måte enn at de ble regnet som seriøse og hadde mye av sitt virke i byggebransjen i Tromsø og omegn.

Tabell 1. Strategisk utvalg valgt etter spesielle kriterier:

Arbeidsgiversiden	Arbeidstakersiden	Arbeidstilsynet	Bemanningsfirmaer	Sum= 4 grupper
Tilhøre den seriøse siden av byggebransjen og være organisert i en arbeidslivsorganisasjon	Tilhøre den seriøse siden av byggebransjen og være organisert i en arbeidslivsorganisasjon	Offentlig institusjon som har allmenn oppslutning som seriøs både i samfunnet og den lokale byggebransje	Tilhøre de bemanningsfirmaene som regnes som seriøse av store aktørene i den lokale byggebransjen	
5 informanter bestående av ledere i bedrifter og tillitsvalgte i byggebransjen	7 informanter bestående av organiserte bygningsarbeidere og tillitsvalgte i byggebransjen	1 informant Lederstilling	2 informanter Lederstilling	Sum= 15 informanter

3.7.1 Gruppering av informanter ut fra sider i arbeidslivet

I tabell 1 over klargjøres det strategiske utvalget i forhold til problemstilling og hvem informantene representerer og hvilke kriterier som er lagt til grunn. Tabellen viser også at informantene er delt inn i fire strategisk avgrensede informantgrupper. Disse strategiske valgene ble skapt fordi det da ville være mulig å sammenligne både de enkelte informantene og informantgruppenes svar.

Begrensning av antall informanter kan være hensiktsmessig, men det kan også ha bakdeler. I forhold til å kunne avgrense fra gruppenivå og ned til individnivå hvem som var egnet som gode informantene var det på samme måte viktig at faste kriterier ble fulgt. Informanter skulle alle ha daglig nærhet, og god kjennskap til arbeidslivet og til den lokale byggebransjen i Tromsø området. Det strategiske utvalget skulle ha høy kunnskap om byggebransjen. Disse resurspersonene skulle enten være ledere i byggebransjen, tillitsvalgte i arbeidslivsorganisasjoner, offentlig institusjon med sterk tilknytning til arbeidslivet, eller ledere i den lokale bemanningsbransjen.

Da bransjen består av ca 2500 personer er størrelsen på utvalget et meget kritisk punkt. Dessverre er utvalget etter min mening alt for lite, til å si sikkert at det jeg får frem, belyser byggebransjen på en troverdig måte. Uansett er dette et seriøst forsøk. Håpet var at utvalget kunne vise noen tendenser, som kan oppfattes som verdifulle. Det positive var at disse kriteriene medførte at undersøkelsen traff målgruppen og den typen informanter som var kvalifiserte intervjuobjekter. Samtidig medførte valgene at mindre egnede intervjuobjekt ble luket bort og tidsbruken ble derfor redusert. Bakdelen var som sakt at studien fikk et lite utvalg og forholde seg til. I utgangspunktet hadde jeg ønsket å intervju et mye større utvalg, men dette ble forkastet ut fra økonomi og tids hensyn. Antallet informanter ble derfor redusert til 15 informanter, altså 5 informanter fra arbeidsgiversiden og 7 informanter fra arbeidstakersiden samt 1 informant fra Arbeidstilsynet og 2 informanter fra bemanningsfirmaer.

I utgangspunktet hadde jeg ønsket å skaffe til veie informasjon og data ansikt til ansikt med noen informanter bosatt andre steder i landet. Dette gikk jeg i noen grad bort fra fordi flere av informantene var mulig å kommunisere med via telefon og e-post. Dette viste seg i ettertid å fungere relativt godt, selv om jeg ikke kunne tyde informantenes kroppsspråk på annen måte enn via stemmeleie og uttrykksmåte i hvordan de ordla seg i e-postene. Denne formen for kommunikasjon gjorde datainnsamlingen mindre arbeidskrevende, men skapte også et behov for strengere vurderinger av hva en kunne regne som verdifullt materiale for studien.

3.7.2 Intervjuguidene og pilotintervju

Intervjuguiden kan godt utfylle hverandre. Som tabell 1 viser ble informantene delt inn i fire strategiske avgrensede informantgrupper. Dette medførte at alle intervjuguidene krevde noen små tilpassninger i opplegg, alt etter hvem som skulle intervjues.

Det var derfor hensiktsmessig å lage fire kvalitative, men delvis strukturerte intervjuguiden som kunne sammenlignes. I forhold til intervjuene falt det naturlig å bruke et delvis strukturert intervjuopplegg fordi undersøkelsen hadde ulike tema som jeg ønsket å spørre om, men de var uten fastlagt rekkefølge. Spørsmålene er tematisk relatert til intervjuemnet. Avgjørelsen om å ikke fastlegge rekkefølgen på temaene, muliggjør fleksibilitet i forhold til informantenes forutsetninger. Samtidig bidrar det til at intervjuene i større grad kan foregå som en vanlig samtale (Kvale.2004:s.77, Thagaard.1998: s.81).

Den andre intervjuguiden var en guide som sikret at informantene hadde vært inne på ulike problemstillinger som var tenkt undersøkt. Denne guiden var preget av mange spørsmål, men ble bare brukt som støtte hvis det var usikkert om informanten hadde vært innom temaene godt nok. Intervjuguidene var fleksible noe som gjorde at de lett kunne utvides til ”dybdeintervju” hvis muligheten var til stede, eller det var viktig med et dypere intervju av den enkelte informanten. Dette viste seg å være et forskningsmessig godt trekk. Det fantes informanter som måtte intervjues dypere på enkelte områder. Tidsmessig skulle intervjuguidene være

tilpasset intervju på 1 time, i ettertid viste disse valgene seg å virke hensiktsmessig for hele studien.

Pilotintervju forbedrer intervjuguidene. Før intervjuene startet ble det gjennomført pilotintervju. Dette var nyttig da det avdekket svakheter som kunne justeres. Spesielt i forbindelse med å holde tiden. Pilot- intervjuene var også nyttig for å sikre at spørsmålene ikke var ledende eller av andre årsaker ikke holdt den ønskede kvalitet. Intervjuguidene ble testet både på tidligere arbeidskollegaer og andre bekjente i byggebransjen. Ingen av disse, hørte til i utvalget. Et annet trekk jeg gjorde var å transkribere et pilotintervju for å se nærmere på kvaliteten på lydopptakene. Samtidig ga transkriberingen meg erfaring i forhold til å bedømme hvor lang tid transkriberingen av intervjuene ville ta. For studien var det altså fornuftig å bruke pilotintervju.

3.7.3 Hvordan få adgang til den lokale bygningsbransjen?

Personlig nettverk kan virke som en døråpner til feltet en ønsker å undersøke.

Ut fra min tidligere posisjon som tidligere bygningsarbeider og tillitsvalgt i Tromsø bygningsarbeiderforening var det naturlig og mindre arbeidskrevende å bruke det nettverket som jeg fortsatt har innen LO og fagorganisasjonene for å skaffe oversikt over mulige informanter. Jeg valgte å oppsøke Tromsø Bygningsarbeiderforening som er en avdeling underlagt Fellesforbundet og LO. Her fikk jeg utarbeidet en oversikt over lokale bedrifter, og tillitsvalgte både lokalt og sentralt innen LO og Fellesforbundet som kunne være mulige informanter.

Jeg fikk også tilgang på dokumenter med oversikt over hvilke bedrifter i Tromsø og omegn som hadde tariffavtale eller manglet gyldige avtaler. Denne hjelpen var uvurderlig i forhold til å få tilgang til feltet. Men det var ikke fagforeningen som valgte ut hvilke bedrifter og hvem jeg skulle intervju, men noe vi kom frem til i felleskap. Om å bruke dette nettverket var den beste fremgangsmåten for å anskaffe informanter kan sikkert diskuteres, men jeg mener at dette må kunne godtas. Andre fremgangsmåter kunne sikkert vært valgt, spørreskjema kunne blitt distribuert via postverket, men dette ville kunne medføre at studien ble dyrere og at fremdriftsplanen ble lengre. Selv om jeg fikk god hjelp fra mitt nettverk på arbeidstakersiden, var det heller ikke store problemer med å få tak i representanter

fra arbeidsgiverorganisasjonene i den lokale byggebransjen, Større problem lå i å få tilgang hos enkelte arbeidsgivere.

Hva grunnen til dette var kan en bare spekulere i. Men som en tillitsvalgt i en av bedriftene uttalte, anså ikke bedriftsledelsen i den bedriften han arbeidet, studien som viktig nok. Andre bedriftsledelser opplyste at de ikke hadde tid. Heldigvis fantes det noen på arbeidsgiversiden i den lokale byggebransjen som ønsket å delta aktivt.

3.7.4 Førstekontakt, intervju og tidsbruk

Den første kontakten mellom forsker og informanter ble gjort via telefon eller ved personlig oppmøte. Jeg ringte arbeidsgiversiden og de tillitsvalgte i byggebransjen, og la fram mitt budskap. Informasjonsbrev ble så levert personlig eller sendt via e-post. Det inneholdt informasjonen om at de kunne vurdere deltakelse i studien, uten å føle press i den ene eller andre retningen. Informasjonsbrevet opplyste også om hvilke etiske aspekt som gjelder denne type studier. Dette kan ha vært medvirkende til at det var få informanter som takket nei.

Trygge omgivelser skaper god atmosfære under intervju. Intervjuene foregikk i all hovedsak på informantenes arbeidsplasser, hvis ikke ble annet egnet sted brukt.

Dette var hensiktsmessig fordi de enkelte arbeidsplasser oppfattes sjeldent som kunstige settinger, dermed oppnår en trygge og kjente omgivelser som påvirker informanter positivt og gjør at de slapper av. Dette virket å være et gunstig valg da dialogen mellom forsker og informant forløp tilfredsstillende. Et annet moment i forhold til valg av plass for intervjuene hadde sammenheng med økonomi. Lange avbrudd i produksjon var ikke ønsket hos noen av aktørene, så det var viktig at tidsbruken ble så effektiv som mulig både i forhold til hvor intervjuene skulle foregå og forventet tidsbruk.

3.7.5 Transkribering, kategorisering og anonymisering av intervjuene

Transkribering krever klare overveininger. Først ble intervjuene transkribert fra muntlig til skriftlig form på dialekt og med alle kremt og uttalelser som kom frem.

Disse intervjuene var det naturlig å omformulere, og fortette før de ble kategorisert. Jeg valgte også å anonymisere alle data fra feltarbeidet som jeg hadde opparbeidet meg i forhold til konfidensialitet. Et annet grep som ble gjort var å forlate dialekt og

gå over til bokmål. Dette fordi det fantes informanter med spesiell dialekt. Intervjuene ble så samlet i bolker ut fra hvilken gruppe de tilhørte, som: arbeidstakersiden, arbeidsgivere, arbeidstilsynet eller bemanningsfirmaer. Siden jeg allerede under transkriberingen kunne avdekke sprikende oppfatninger i forhold til forskjellige temaer, var det hensiktsmessig å skape fruktbare underkategorier for å undersøke dette nærmere.

Neste trinn var å dele arbeidsgiversiden inn i underkategorier, ut fra et skille mellom hvem som organiserte store entreprenører og små håndverksbedrifter, samt inndeling av lokale bedrifter som en gruppe. Samtidig ble arbeidstakersiden, bemanningsfirmaene og Arbeidstilsynet holdt som egne grupper. Jeg undersøkte samtalen fra intervjuguide 1 og sorterte fruktbare uttalelser inn under naturlige spørsmål i intervjuguide 2. Disse ble så samlet i bolker alt etter hvor de hørte hjemme og jeg hadde dermed hver enkelt informants uttalelser samlet. Slik ble det mulig å sammenligne og danne et bilde av hva hver enkelt gruppe informanter i hovedsak mente. Jeg løsrev med andre ord ikke teksten ut fra sin opprinnelige sammenheng.

Disse funnene fra underkategoriene om hva hver enkelt gruppe mente eller ga uttrykk for, var slik utviklet fra rådata til det som synes som de ulike informantenes gruppe- mening. Disse meningsbærende funnene valgte jeg å la stå i sin helhet i empiri kapitlet. Jeg hadde nå utarbeidet et grunnlag av meninger som gjennom videre tolkning og analyse kunne utforskes og utvikles videre.

3.7.6 Valg av teorier og verdifulle begreper

Neste steg var å finne noen fruktbare begrep og teori i forhold til dataene, problemstillingene og den senere analysen. Teori og begreper skal være fruktbare i forhold til det en skal undersøke. Dette skulle være teori og begreper som hadde utkrystallisert seg og ga meningsinnhold i forhold til studien, og som faglig kunne knyttes til sosiologien og samfunnsvitenskapen. Som kjent betegnes ofte kvalitativ forskning som induktiv, det vil her si at teorien utvikles fra data, og mine hoveddata er i stor grad skapt gjennom egne empiriske forskningsintervju.

Hva kunne empirien på dette tidspunktet belyse? Feltarbeidet hadde blant annet vist at det var mange utfordringer i den lokale byggebransjen og at byggebransjen virker kompleks. Dokumentanalyse viste at den lokale byggebransjen i stor grad fungerer etter et organisasjonsmønster som Morten Egeberg kaller ”organisasjoner som løst koblete systemer” (Egeberg 1984.s.38). Samtidig så det ut til at mye kunne relateres til tematikk som sosiologer og andre samfunnsvitere har vært og er opptatt av, eksempelvis utfordringer relatert til arbeidsinnvandring, makt, sosiale forhold, samarbeid og kommunikasjon.

Ut fra dette valgte jeg å sikte undersøkelsen inn mot makt, samarbeid, og kombinasjonen hierarki og sosial lagdeling. Dette virket å være hensiktsmessige begrep i den senere analysen fordi de på ulike måter kunne kobles sammen sosiologisk. De så også ut til på en fruktbar måte å kunne brukes i forbindelse med eksemplifisering og belysning av situasjonen i den lokale byggebransjen. Samtidig bør en kunne si at dette var med å danne fundamentet både for teoretiske tilnærminger og et grunnlag for sammenligning på tvers av gruppene. Forskningsmessig var dette et godt grunnlag for den senere analysen.

Nå var tiden inne til å avgjøre hvilken eller hvilke teorier som burde eller kunne velges. Blant de nevnte begrepene så makt ut til å være å være overordnet de andre begrepene. Jeg valgte å utføre en opplesingsfase for å undersøke ulike maktperspektiv som kunne brukes. Beslutningen ble å rette oppmerksomheten mot teorier som i teorikapittelet omtales som aktørmakt, strukturmakt og, spesielt anonym makt.

Til slutt utarbeidet jeg en maktmodell basert på Løchen sine henvisninger og koblet maktperspektivet om markedet og anonym makt til det. Dermed hadde jeg både en modell som kunne brukes for nye undersøkelser og et teoretisk grunnlag for analyse. Formålet med modellen var å presentere en forenklet fremstilling av sentrale mønstre og sammenhenger(Hellevik.1994.s.74) Useriøsiteten knyttet til arbeidsinnvandringen er et eksempel på hva den lokale byggebransjen virker å gjennomgå.

3.7.7 Troverdighet og etiske betraktninger

Jeg mener å ha planlagt for troverdighet i denne studien. Jeg brukte et forskerdesign der jeg vektla, og løpende i alle fasene vurderte om etiske regler og fremgangsmåter ble fulgt. Jeg mener at det er utvist redelighet og nøyaktighet i presentasjonene av egne og andres forskningsresultat. Min bakgrunn i byggebransjen er også gjort kjent. Jeg har også fått prosjektet godkjent av Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste. Undersøkelsen er slik jeg kan se det utført på en tillitsvekkende måte.

Da jeg mener at alle lokale byggebransjer har sine ulikheter og sine særtrekk, er det ikke så lett å si at alle funn som gjøres her, også er lik i andre byggebransjer andre steder. Men jeg har sammenlignet og funnet ut at forskning utført av BNL "Festningsprosjektet" fra Akershus viser mange tilnærmede like funn som det denne studien viste. Spesielt innen kunnskap, samarbeid og useriøsitet. Dette mener jeg styrker de tolkninger jeg har gjort, deres funn kan om ikke bekrefte, så i hvert fall styrke kvaliteten på tolkningene i denne studien. Min forskning og BNL sin forskning peker sterkt i samme retning og bekrefter slik sett hverandre.

Intervju- situasjoner er aldri helt like, men avhenger av forskningsprosessen og hvordan relasjonen mellom intervjuer og informanten utvikler seg. Det vil si at det er vanskelig å gjenta studien på samme måte og dermed vil det være vanskelig å få de samme svarene med gjentatte studier. Overførbarheten har referanse til om tolkningene i denne enkle studien også kan gjelde i andre sammenhenger. Jeg vil si at det blir meget vanskelig.

Uansett kan jeg anta at deres fremstillinger er relativt representative i forhold til de spørsmålene som ble stilt. Empirien er basert på informantenes tolkninger av byggebransjen. Det betyr at informantene ikke bare snakker om seg selv, men de beskriver et generelt inntrykk de har. Når det er sagt vil jeg ikke avfeie at enkelte tilstøtende bransjer til byggebransjen kan ha lærdom av denne studien og kanskje kan ha noen sammenfall. Men det er å gå for langt å si at en slik avgrenset studie er overførbar. Det trenges mer forskning og ofte andre data for å si det.

3.7.8 Tidsperspektiv

Studien ble startet januar 2006 og avsluttet våren 2007. Det kvalitative feltarbeidet ble utført i perioden 5/1- til 22/12-2006. Hovedintervjuene ble foretatt i perioden januar-juni 2006. Oppfølging av informanter og tillegning av informasjon ble satt stopp for 22/12-2006. Studien foregikk i Tromsø området.

Kapittel 4 Empiri

4.1 Arbeidsinnvandring og den lokale byggebransjen

Det er tendenser i den lokale bygningsbransje til at de utenlandske bygningsarbeiderne fra EØS-området ikke har de samme lønns og arbeidsvilkår som de norske. På den ene siden sier arbeidstakersiden at de utenlandske bygningsarbeiderne oftest ikke har de samme lønns og arbeidsvilkår som de lokale norske bygningsarbeiderne. På den andre side sier informanter fra bemanningsfirmaet at deres selskaper følger tariffen, med at de utenlandske bygningsarbeiderne ikke går under minstelønn. De sier også at de behandler utlendinger på akkurat samme måten som vi behandler nordmenn, så i deres øyne er det er ingen forskjell. Her er det selvmotsigelse siden lokale bygningsarbeidere ikke går på minstelønn i følge tariff, det er forskjell fordi lokale lønnes etter lokale avtaler.

Arbeidsgiversiden er mer delt i dette spørsmålet. Enkelte på arbeidsgiversiden hevder at de som regnes som seriøse også er seriøse i forhold til dette med lønns- og arbeidsvilkår, ved at de følger tariff og lokale avtaler. På den andre siden sier arbeidsgiversiden at de mangler oversikten over hvordan lønns- og arbeidsvilkår er i den useriøse delen av den lokale byggebransjen.

En uttalelse fra arbeidsgiversiden som både styrker og svekker antakelser om at det ikke er samme lønns- og arbeidsvilkår mellom norske og utenlandske arbeidstakere i den lokale byggebransjen, var at det skulle opereres med tre kontrakter blant de useriøse. En som går til LO, en som går tilbake til hjemlige myndigheter og en virkelig kontrakt. Etter nærmere undersøkelser viste dette seg og være mistanker som ikke kunne bekreftes. Ingen av informantene kunne bekrefte eller gi eksempler på at dette faktisk hadde skjedd i Tromsø og fremstår mer som et rykte. En kan si at dette trolig kan skje, men det forblir ubekreftet. Dette kan en knytte til serialitet.

4.2 Lønn status og arbeidsforhold

Det synes å være en gradvis endring der den enkelte bygningsarbeider gjennom egen produktivitet i større grad kunne bestemme sin lønn, over til at markedet i større grad bestemmer lønna. 1 april 2004 kom det inn nye punkter i "Fellesoverenskomsten for byggfag" som i større grad enn tidligere tillot bruk av supplerende lønssystemer. Før 2004 var det stort sett bare hovedlønnssystemet¹⁵ som ble brukt, mens en nå ser lokalt, at færre bruker dette systemet ved at flere lønnes etter andre fleksible lønssystemer. Som en informant fra arbeidsgiversiden uttalte: *"Akkordsystemet¹⁶ brukes praktisk talt kun i dag når det gjelder å regne anbud, det brukes ikke ute som avlønningssystem lenger! Det er i veldig liten grad at det benyttes!"*. Mindre bruk av hovedlønnssystemet og mer bruk av supplerende systemer synes å påvirke lønnen, men det er usikkert i hvilken grad.

Informasjon hentet fra målekantoret i Tromsø viser at uttalelsen til informanten fra arbeidsgiversiden bør korrigeres. Denne informasjonen viste at det innen enkelte fag fortsatt er en god del oppmåling, men langt fra så mye som målekantorene ønsker. Eksempelvis er behovet for fast ansatt oppmåler i rørleggerfaget borte og stillingen er nedlagt. Dette faget har opplevd en stor nedgang i forhold til oppmåling. Om denne nedgangen i oppmålte akkorder skyldes at de utenlandske bygningsarbeiderne tar oppdrag som kunne la seg måle, eller om det er bruk av nye lønssystemer som fører til lokal nedgang i oppmålte akkorder er ikke lett å si. Men en bør merke seg hva informanten fra arbeidsgiversiden sa om bruken av akkordsystemet og omleggingen fra akkordsystemet til andre fleksible avlønningssystemer.

Andre momenter er hva bygningsarbeiderne i sitt medlemsblad av oktober 2006 selv sier kan være mulige årsaker. Eksempelvis har Tromsø Bygningsarbeiderforening en mistanke om at kombinasjoner av gjeldende tariff, mangelfull planlegging, for store akkordlag, ferske baser, uerfarne folk, eller bruk av kalkylebestemte akkorder eller bedriftsakkorder, kan bidra til denne utviklingen.

¹⁵ Hovedlønnssystemet forstås her slik: *"Hovedlønnssystemet skal være ren (100%) akkord basert på de til enhver tid gjeldende akkordtariffer."* Se også side 25 i Fellesoverenskomsten for byggfag 2004-2006).

¹⁶ Med akkordarbeid menes her at en får betalt etter hvor raskt, og hvor mye en produserer. En kan si at akkorden er knyttet til den enkelte bygningsarbeiders eller akkordlagets arbeidsinnsats.

Spesielt de siste punktene om bruk av kalkylebestemte akkorder eller bedriftsakkorder kan med fordel undersøkes nærmere. Dette er konkrete former for supplerende lønnsystem som muligens påvirker lønnen i negativ retning for de lokale bygningsarbeiderne.

Siden de tallene som målekantoret presenterer er det som av lokale aktører regnes som mest presis, bør det kunne antas at de tømmerne som arbeider i den seriøse delen av den lokale bygningsbransjen faktisk har gått ned i lønn. Samtidig er det slik at en trenger flere indikatorer for å si hva som er hovedgrunnen til lønnsnedgangen. Som flere informanter på arbeidstakersiden tidligere hevdet var de jo på "lønnstoppen", som skulle bety at de burde ha en god inntekt.

Når jeg spurte hva bygningsarbeiderne i Tromsø området hadde i timen fikk jeg opplyst at lønnsnittet skulle være ca 195 kroner timen, på dette tidspunktet skulle det gi en årslønn på ca 343,200 kroner. Etter nærmere undersøkelser fikk jeg tak i informasjon fra opplæringskontoret for byggfag som viste at gjennomsnittlig lønn for faglærte "byggningsarbeidere" i Tromsø området pr september 2006 ikke var så høy, men at en fagarbeider i dag skulle tjene mellom 230.000 -300.000 kroner i årslønn.

Samtidig opplyste daglig leder i Tromsø Bygningsarbeiderforbund at lønna til fagarbeider er ca 165 kroner timen hvis han/hun ikke arbeider akkord. Dette siste tallet samsvarer i større grad med tallene til opplæringskontoret sin fremstilling. Siden opplæringskontoret for byggfag og fagforeningen bør operere med tilnærmede rette tall er det sprik mellom det som hevdes av informantene og institusjonene. Det synes som om lønna brukes for å hevde høyere status en hva som er tilfelle. Når Tromsø Bygningsarbeiderforening i sitt medlemsblad for oktober 2006 går ut med at deres data viser at lønningene synker med 2,2 %, av tildels usikre årsaker og da denne trenden fortsetter i januar 2007, svekker det ikke troen på at overgangen fra bare å bruke hovedlønnssystemet til større bruk av supplerende fleksible lønnsystemer, kan være en viktig årsak til nedgangen i lønn. Om denne nedgangen i akkordarbeid bare skyldes bruk av nye lønnsystemer er ikke lett å si. Det kan også ha sammenheng med arbeidsinnvandring, pris og etterspørsel.

Det er kjent at det er kommet mer billig arbeidskraft inn i byggebransjen, og når prisen (lønn) går ned er det vanlig å undersøke forholdet mellom pris og etterspørsel, noe fagforeningen ikke synes å gjøre. At enkelte bygningsarbeidere ser ut til å ha opprettholdt sin tilsynelatende gode lønn, kan i enkelte tilfeller forklares med at de faktisk har gjort gode akkorder og dermed trekker opp lønns gjennomsnittet i bedriftene, eller at de har arbeidet flere timer enn hva som regnes som et normalt antall arbeidstimer pr år. Dermed kan den reelle lønna skjules. Dette er med å skape usikkerhet om hva en lokal bygningsarbeider egentlig tjener.

4.3 Lønnsomt for hvem?

Bruk av utenlandsk arbeidskraft i den lokale bygningsbransje er på kort sikt lønnsomt for noen aktører, men ikke for alle. Den seriøse lokale arbeidsgiversiden fremstår her som en samlet gruppe. De hevder at det er en mulighet for at det på kort sikt kan være økonomisk lønnsomt, men på lang sikt lite lønnsomt. De viser til at områder som lokal utvikling av bedrifter blir vanskeligere fordi det ikke finnes er lokal arbeidskraft som kan og rekrutteres. Diett og overnatting er også felt de mener blir vanskelig å vedlikeholde lønnsomhet innen. Samtidig påpeker de ekstra kostnadene som språk og kulturforskjeller kan medføre.

Til slutt peker flere informanter på at disse momentene på lang sikt medfører at utenlandsk arbeidskraft vil være lite lønnsomt. Her gir arbeidstakersiden i meget stor grad inntrykk av å være enige med arbeidsgiversiden. Men de trekker også frem at utenlandsk arbeidskraft vil være lønnsomt for de useriøse aktørene. Eller som en informant uttrykte seg:

”Det kommer an på hvem det skal være lønnsomt for. Det er selvfølgelig lønnsomt for den byggmesteren som sitter som eier av en såpass useriøs bedrift at han sitter igjen med mesteparten av pengene. Det er klart, arbeidskraft er en vare og jo mindre du betaler for en vare for å få utført en tjeneste desto mer lønnsomt er det jo. Men det er ikke særlig lønnsomt for samfunnet generelt”.

Bemanningsfirmaene ga uttrykk for at det er forretning de holder på med, men samtidig var det viktig for dem å formidle at de ikke underbetaler noen. De opplyste at for dem var omsetningen viktig, uten arbeidskraft hadde de ingen omsetning og ingen inntekt. De skaffet til veie arbeidskraft det kunne drives videreformidling av, og dermed skaffe omsetning og inntekt. På den måten var det lønnsomt for deres bransje. Arbeidstilsynets informant svarte enkelt: *”det har jeg ingen kunnskap om!*

4.4 Problem for hvem?

Det er tildels motstridende oppfatninger om arbeidsinnvandringen er noe positivt eller et problem i vår lokale byggebransje og landsdel. De store entreprenørene ser ut til å mene at det finnes problemer i forhold til kommunikasjon om regler, helse, miljø og sikkerhet eller byggebeskrivelser. Dette betyr ikke at de store entreprenørene mener arbeidsinnvandringen bare er negativt, det kommer av at det avhjelper mangelen på arbeidskraft som de trenger. På den andre siden har en de små lokale håndverkerbedriftene som sier de erfarer at arbeidsinnvandringen medfører negative konsekvensene som ofte er langt alvorligere og dyrere en hva de antar kostnadene ville blitt uten den nye arbeidsinnvandringen.

Arbeidstakersiden er på linje med de små håndverkerbedriftene. På den ene siden hevder tillitsvalgte at den nye arbeidsinnvandringen medfører at seriøse lokale firma taper anbudene til useriøse aktører siden de bruker billig underbetalt utenlandsk arbeidskraft. Dette sier de er et alvorlig problem. På den andre siden anser enkelte bygningsarbeidere ikke det som et problem at utenlandske bygningsarbeidere kommer hit og arbeider. Som en tillitsvalgt sa det: *”Vi er ikke i mot at dem skal komme hit, men vi er for at dem skal komme og jobbe på like vilkår som oss”*.

Informanten fra Arbeidstilsynet opplyste at arbeidsinnvandringen som nå skjer verken var et positivt eller negativt problem, men ville heller kalle det for utfordringer. Informantene fra bemanningsfirmaer sier at det faktisk er både og. En informant sa at vi er inne i en endringsprosses og at forandringer ofte er vondt før en ser at det fungerer. Samtidig sier informantene at det er noe forskjellige

oppfatninger i bemanningsfirmaene ved at noen mener arbeidsinnvandring er bra mens andre mener det motsatte.

Undersøkelsen tyder på at det har medført større utfordringer for bransjen med tanke på språk, integrasjon, rekruttering og lønn. I følge arbeidsgiversiden berører dette både bygningsarbeiderne og ledelse i den lokale byggebransjen. Alle informantene svarte klart ja når jeg stilte spørsmål om språk er et problem, eller som en informant fra arbeidsgiverne sa: *”Ja det vet vi jo er et problem, det er i hvert fall vanskeligere. Og stiller større krav til bygningsarbeiderne og ledelsen og den utenlandske arbeidstakeren.”* De sier at selv om mange lokale aktører kan snakke engelsk er det ikke slik at alle lokale aktører og de nye behersker engelsk forsvarlig.

Noen arbeidsgivere hevder at manglende innkorporering medfører problemer med å lære de utenlandske bygningsarbeiderne lover og regler. Arbeidsgiversiden ser også at det er problemer knyttet til lokal rekruttering, ved at mindre rekruttering fra eget distrikt skaper større problem på lenger sikt. Flere informanter sier at i forhold til rekruttering vil konsekvensene på sikt kunne bli negative, de hevder at konsekvensene i rekruttering vil bli mangel på lokale fagfolk som skal ivareta de oppgaver som skal gjøres i fremtiden.

En informant for bemanningsfirmaene tror arbeidsinnvandringen er positivt for den lokale byggebransjen fordi entreprenørene får produsert mer. Samtidig er det positivt at den lokale bygningsbransje får arbeide sammen med mennesker fra et annet land og kultur, og slik tilegne seg ny kunnskap. Dette ser informanten som kompetanseheving av den enkelte. Arbeidstakersiden lokalt er ganske pessimistisk i sin analyse av fremtiden, i hovedsak antar de at den lokale byggebransjen vi få en større negativ konkurranse på lønn- og arbeidsvilkår. Og særlig hva gjelder på helse miljø og sikkerhet (HMS).

Som et verneombud sa det:

”Jeg ser jo allerede i dag press innen hms og det vil nok fortsette i alle fall en stund fremmover. Det er knapt en eneste plass at det eksempelvis er utarbeidet en helse, miljø og sikkerhetsplan på det språket som de

utenlandske bygningsarbeiderne har. Og det er jo alt for dårlig og helt i strid med blant annet byggherreforskriftene.”

4.5 Frykt, press og arbeidsinnvandring

Det synes å være ulike oppfatninger av om det er grunn til å frykte arbeidsinnvandringen som EØS avtalen har åpnet for.

Forskjellige arbeidsgivere, arbeidstakere og et bemanningsfirma hevder at det var noe å frykte, mens et bemanningsfirma ikke mente det. Arbeidsgiversiden peker på to hovedområder som arbeidsgiversiden mener de seriøse aktørene har grunn til å frykte. Problemer innen rekruttering og bruk av billig arbeidskraft er to hovedområder som arbeidsgiversiden mener de seriøse aktørene har grunn til å frykte.

Arbeidsgiversiden sa på den ene siden at den uorganiserte delen av bransjen kan spekulere i billig arbeidskraft, noe som betyr at det blir vanskeligere å konkurrere og at en kan risikere at også den organiserte delen av bransjen blir tvunget til å benytte slik arbeidskraft i fremtiden.

På den andre siden frykter de at lokal rekruttering kan bli en utfordring. Det ble påpekt at det er grunn til å frykte at byggebransjen rekrutterer mindre både på lokalt og på nasjonalt plan, noe som kan bety færre lærlinger. En annen informant hevdet at når konjunktorene en gang snur kan byggebransjen ha opparbeidet seg et stort problem som kan vise seg å bli problematisk å reparere:

”Når Polakker og andre drar hjem fordi de har fått bedre levestandard, så sitter vi igjen med et stort svart hull her oppe som igjen resulterer i at vi får et gap med manglende rekruttering som vi blir å slite med i mange mange år.”

På arbeidstakersiden er meningene ganske like. Flere informanter hevdet at arbeidsinnvandring ikke bare trenger å være av positiv karakter, men at arbeidsinnvandring også kan føre mye negativt med seg. De sa de fryktet sosial dumping og grotesk lave lønninger. Videre fryktet de at seriøse aktører med

tariffavtale i byggebransjen kunne bli utsatt for firmaer som tok jobbene fra dem, fordi de har ansatt eller leid inn utenlandsk arbeidskraft til dumpingpriser.

Samtidig sa noen informanter at enkelte arbeidsgivere ”presset” de lokale bygningsarbeiderne til å jobbe for dårligere betaling enn de tradisjonelt kunne forvente. Spesielt ble lokale rørleggere trukket frem for å vise dette. Informanter fra arbeidstakersiden fortalte at et av argumentene arbeidsgiverne brukte var at de lokale norske bygningsarbeiderne måtte godta dårligere lønns og arbeidsvilkår eller risikere permitteringer eller oppsigelser. Dette tyder på maktbruk og spesielt splitt og hersk.

Huskjøpere kunne også ha grunn til å frykte at byggene ikke holdt mål, og at de kunne bli skadelidende på grunn av det. Når jeg stilte det lokale Arbeidstilsynet samme spørsmål fikk jeg til svar at det ikke var deres oppgave å uttale seg om det, men informanten hadde registrert at bransjen selv er skeptisk blant annet fordi det synes å gå utover lokal rekruttering i byggebransjen.

både blant arbeidstakerne og blant arbeidsgiverne ser det ut til at det er delte meninger om hvorvidt arbeidsinnvandringen er bra for Norge og den lokale byggebransje. En informant for arbeidsgiversiden hevdet at det er positivt i forhold til at det er mangel på arbeidskraft og at det er veldig mye som skal utføres i fremtiden. Men det kunne også bli noen negative sider. Interesseorganisasjoner som representerer mindre håndverkerbedrifter mener at denne arbeidsinnvandringen kunne vært mer styrt. Som en informant sa det:

”Den kunne vært bra hvis den hadde vært styrt! Den er ikke bra som den foregår i dag, der er en god del svart arbeid, og det er ikke bra for noen stat for å si det sånn”. Arbeidstakersiden er delt i dette spørsmålet. På den ene siden viser de til positive konsekvenser som at Norge og den lokale byggebransjen trenger arbeidskraft, men på den andre side viser informantene til de negative konsekvensene som arbeidsinnvandringen har ført med seg.

4.6 Klassedelt

Det ser ut til at den lokale byggebransje har et a-lag med norske bygningsarbeidere og et b-lag med utenlandske bygningsarbeidere. Arbeidsgiversiden er stort sett enig om at det kan forekomme a og b-lag i den lokale byggebransjen. En av grunnene skulle være at det ville være meget vanskelig for de utenlandske bygningsarbeiderne å styre / koordinere anleggene, som etter deres innsikt hadde sammenheng med språkproblemene. Som en informant sa:

”Det vil det naturlig bli, fordi en ikke kan sette en polakk til å styre et byggeprosjekt i Norge! På grunn av språkproblemer, og så videre! Det er mye dyktige arbeidsfolk som kommer i fra andre EU land men de er ikke i stand til å drifte en byggeplass! Og ta ledelse på en byggeplass. Det blir helt umulig! Etter norske forhold? Etter norske forhold”.

Arbeidstakersiden sier på sin side at det nok er tilfelle men at det kommer tydeligst frem gjennom dårlige lønns- og arbeidsforhold samt bo forhold:

”Delvis er det slik, men det vil først og fremst bli synliggjort når det blir en nedgang i byggeaktiviteten! Da vil man jo se det i forhold til hvem som blir sparket først ut av bedriften! Og en har det også i dag gjennom det her at flesteparten av de utenlandske bygningsarbeiderne har dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn de norske, så sånn sett har en et b eller c lag!”

Informanten fra bemanningsfirmaet sa at det trudde de ikke, og det skjer i hvert fall ikke hos de entreprenørene de har samarbeid med i Tromsø. Arbeidstilsynets representant sier at han ingen kunnskap om det.

4.7 Status

De lokale bygningsarbeiderne frykter lavere status for de norske bygningsarbeiderne. Mens hoveddelen av arbeidsgiverne sier at de tror den vil forbli uendret. Arbeidstakerne sier i hovedsak at statusen til de norske lokale bygningsarbeiderne vil avhenge av om den ”sosiale dumpingen” fortsetter. De sier at hvis ikke bruk av billig underbetalt utenlandsk arbeidskraft og sosial dumping effektivt stoppes, vil statusen gå ned hos norske bygningsarbeiderne. Flere informanter frykter en negativ utvikling som kan medføre at det ikke lenger vil være like attraktivt å arbeide i byggebransjen som det har vært. Blant annet fordi det er et stort press på lønn og andre forhold. Flere informanter sier at de ser en fare for at arbeidsplasser forsvinner og at rekrutteringen blir dårlig som en følge av at det stadig brukes mer billig utenlandsk arbeidskraft. Arbeidsgiverne sier i hovedsak at de tror statusen til bygningsarbeiderne vil forbli uendret. Arbeidstilsynet sier at dette ikke er noe de har som tema!

4.8 Useriøsitet

Det er stor enighet blant alle informantene om at det ikke kan fortsette som det nå gjør, det må ryddes opp i den lokale byggebransjen og useriøsitet må bekjempes. Arbeidsgiverne sier at en fremdeles må holde samme fokus på at disse tingene må rettes opp i. De sier at bransjen og andre må jobbe for at de utenlandske bygningsarbeiderne og andre skal få samme lønns og arbeidsforhold.

De store entreprenørene sier først at bransjen bør fortsette som de har gjort til nå, og at de ser ingen grunn til å endre noe i den seriøse delen av byggebransjen. Imidlertid påpeker de at den lokale byggebransjen må jobbe for å redusere innslaget av useriøse og forebygge svart økonomi både av hensyn til arbeidstakere, men også av hensyn til konkurranse- kraften til de som innretter seg etter lover og regler. Informantene for de små og mellom store håndverkerbedriftene mener at det ikke kan fortsette som det nå gjør.

Flere informanter sier at vi må få skattemyndighetene og Arbeidstilsynet på banen. Mange uttrykker at det må være instanser som kan bøtelegge bedrifter som holder

på useriøst. Samtidig påpeker de at det er naturlig at Arbeidstilsynet bør være den som skal drive inspeksjon og som skal ha virkemidler til å iverksette konkrete tiltak ute i felten. Informantene sier at dette er virkemiddel Arbeidstilsynet i dag mangler. Uten ”ris bak speilet” frykter de at den lokale byggebransjen vil se en økt grad av sosial dumping og ikke en reduksjon.

Arbeidstakerne mener det bør være et minstekrav i forhold til lønns og arbeidsvilkår og at dette må det fortsatt jobbes seriøst med. For det første sier to informanter fra arbeidstakersiden at offentlig myndigheter og spesielt arbeidstilsynet som er den offentlige etaten som er tillagt oppgaven, må få bedre verktøy slik at de kan stille mye strengere krav. For det andre må en arbeide for at informasjon, språk og opplæring av utenlandsk arbeidstakere på byggeplassene må bli bedre. For det tredje sa de at det er viktig å få både de utenlandske og norske bygningsarbeiderne organisert. Dette fordi en da vil kunne få tariffavtaler med bedrifter som i dag ikke har bindende avtaler, og slik få bedre forhold i bransjen.

4.9 Makt og arbeidslivsorganisasjoner

Det synes som at Arbeidslivsorganisasjonene fortsatt spiller en viktig rolle, som følge av at de representerer mange og har en maktfunksjon som skal ivareta arbeidsgiverne og arbeidstakernes egne og felles interesser. Tillitsvalgte på arbeidstakersiden er delt i spørsmålet om hvilke roller eller maktfunksjon de lokale arbeidslivsorganisasjoner vil ha i fremtiden. Et lite flertall tror arbeidslivsorganisasjoner vil kunne ha en viktig rolle å spille, men da må de også være klar over den rolle de besitterer og mulighetene som er der. De har også en tro på at arbeidslivsorganisasjoner har muligheter til å gjøre noe, men da må de samarbeide og være mer offensive på banen.

Arbeidsgiversiden sier ikke rett ut hvilken rolle de tror lokale arbeidslivsorganisasjoner vil ha. De sier at det er viktig at LO og NHO jobber i felleskap for å forhindre eller avskaffe sosial dumping. Sett under et oppfatter jeg dette som at de seriøse i bransjen ønsker et bedre samarbeid. Når jeg stilte Arbeidstilsynets representant samme spørsmålet svarte informanten:

”Vi har jo alle en viktig rolle, både de ulike arbeidstakerorganisasjoner, arbeidsgiverorganisasjonene og arbeidstilsynet på hver sin måte å påse at det er ordnede forhold”.

4.10 Rekruttering

Rekruttering synes allerede å fremtre som et problem hvor det forventes større utfordringer med henblikk på å sikre bedriftene stabil lokal arbeidskraft.

Arbeidstilsynet svarte:

”Det er jo vanskelig for oss å vite, men det er klart at hvis vi får en stor grad av sosial dumping, lavere lønn, dårligere kompetanse på HMS så er det også en fare for at vi også vil miste rekruttering, det er litt tidlig å si synes jeg men vi har jo som mål å bidra til at vi ikke får en slik utvikling.”

Arbeidsgiversiden sier at et av deres viktigste områder er skole og utvikling av skolene, samt rekruttering av lærlinger. Arbeidsgiverne sier at de seriøse bedriftene vil fortsette å legge til rette for rekruttering og at deres innsats vil være upåvirket. Samtidig sier de at en kan frykte at prisene blir enda hardere presset og at de ser faren for at bedrifter kan velge å tenke kortsiktig og ta inn billig utenlandsk arbeidskraft, istedenfor å ta inn lærlinger. Videre påpeker de at dette vil de overvåke i fremtiden. Arbeidsgiversiden sier at hvis bransjen velger å tenke kortsiktig ved å velge utenlandsk arbeidskraft foran lokale lærlinger, vil den lokale bransjen svi.

Arbeidstakersiden synes ikke å sammenfalle de syn. På den ene side sier de at rekrutteringen allerede er et problem, og at de forventer store rekrutteringsproblemer av norsk arbeidskraft fremover. Flertallet av informantene sier at dette har sammenheng med frykten for at jobbene kan bli lavtlønt som følge av at utenlandske bygningsarbeidere går på lavere lønninger enn de norske. Dette anser tillitsvalgte som et stort problem i forhold til rekruttering fremover. I forhold til rekruttering fra skole fortalte en annen informant:

”Det er klart at vist det fester seg det inntrykket at her kommer utlendingene og overtar markedet, og det ikke er muligheter til å komme inn for vi er for dyr så kan bransjen få en nedgang i rekrutteringen. Det er som jeg sier, får

du press med masse utlendinger som jobbe for halve lønna så kan det nok gjøre utslag!”

4.10.1 Utenlandsk arbeidskraft – Ikke alltid nødvendig

En bør en være kritisk til om det virkelig er slik at alle fag og områder i den lokale byggebransjen mangler arbeidskraft. Data jeg har fremskaffet viser et nyansert bilde i forhold til hva som i dag trengs av arbeidskraft.

Offentlige data og resultat fra feltarbeidet vise at behovet for arbeidskraft i den lokale byggebransjen pr september 2006 varierte innenfor de enkelte faggruppene. Eksempelvis ser en at murerfaget pr september 2006 ikke virker å ha det samme behovet for arbeidskraft som det tømmerfaget på samme tidspunkt har. Murerlinja ved Kvaløysletta skole i Tromsø ble i 2006 nedlagt som en følge av at det ikke fantes søkere nok. Hva som er hovedgrunnen er usikkert og bør undersøkes. Men status virker som en sannsynlig forklaring. Opplæringskontoret for byggfag i Tromsø hevder på sine hjemmesider at det pr september 2006 er ca 2500 som arbeider i den lokale bygningsbransjen og behovet anslås å være ca 7 % i forhold til nyrekruttering til byggebransjen i Tromsø pr år.

Dette rekrutteringstallet er ikke særlig høyt når en tenker på at det finnes over 100 forskjellige fag innen byggebransjen og det relativt store antallet aktører tilknyttet byggebransjen. Hos Nav/ Aetat fantes flere registrerte ledige bygningsarbeidere i Troms fylke. Noe som vil si at det burde finnes arbeidskraft i nærområdet (Troms). Ved utgangen av februar 2006, var 403 helt ledige innen bygge- og anleggsarbeid i Troms fylke, og lokalt i Tromsø kommune 101 helt ledige i denne bransjen. Dette burde indikere at det i slutten av februar 2006 fantes disponibel lokal arbeidskraft både på lokalplan og fylkesplan. Hvorfor denne disponible arbeidskraften ikke brukes eller ikke er tilgjengelig, kan ha mange grunner, men i følge tidligere Aetat burde det på dette tidspunktet finnes ledig kvalifisert arbeidskraft for den lokale byggebransjen innad i fylket og Tromsø kommune.

Tidligere Aetat og media har sammen utarbeidet en oversikt over de tretti mest etterspurte yrkene i Troms fylke pr februar 2006. I følge denne oversikten som gjelder for januar og februar 2006 kan en ved å slå sammen stillinger som relateres til byggebransjen, observere at det er lyst ut 135 stillinger. Samtidig viser den at

faggrupper knyttet til byggebransjen, er godt under middels representert når det gjelder utlyste stillinger. Av de tretti mest etterspurte eller utlyste yrkene kommer fag relatert til byggebransjen først på plassene 15, 25, 26, 27, 28 og 29. Dette indikerer at den lokale byggebransjens problemer med å få kvalifisert arbeidskraft i forhold til andre yrkesgrupper ikke virker å være så stort.

Det ser ikke ut til at aktørene i byggebransjen har behov for å lyse ut ledige stillinger. Samtidig kan en stille spørsmål med om de lokale arbeidsgiverne foretrekker andre metoder eller andre kanaler for å få den arbeidskraften de ønsker. Empirien viste for det første at mange av arbeiderne ofte ble rekruttert direkte ansikt til ansikt eller via anbefalinger og nettverk. På den andre siden leier bemanningsbransjen ut fleksibel arbeidskraft til byggebransjen. At enkelte aktører ikke velger å bruke de åpne kanalene som er der, gjør rekruttering og tilgang på lokal ledig arbeidskraft vanskeligere. Påstanden om at det trenges så mye arbeidskraft bør nok justeres, og en bør ikke overføre det som skjer innen enkelte fag til å gjelde hele den lokale byggebransjen.

4.11 Kunnskap og sosial dumping

Enten ønsker ikke informantene fra arbeidsgiversiden og bemanningsfirmaene ønsker ikke å uttale seg om hva de tror bruk av billig utenlandsk arbeidskraft kan medføre med tanke på lønns - og arbeidsvilkår, eller så mangler de kunnskap om dette. Her var flertallet på arbeidsgiversiden meget forsiktig med å uttale seg verken i negative eller positive vendinger om virkninger fenomenet kunne ha. Det var tydeligvis et spørsmål de ikke ville snakke om eller mangler kunnskap om. Men en informant for små og mellom store bedrifter sa at de kjente til at det foregår sosial dumping, og at de har klare holdninger mot det, og vil ikke støtte opp om sosial dumping. Informanten fra det ene bemanningsfirmaet sa: *"Nei det vet jeg ganske lite om, det vet jeg faktisk lite om!"*. Denne manglende viljen eller kunnskapsløsheten som hoveddelen av arbeidsgiversiden og informantene fra bemanningsfirmaene viste i forhold til spørsmålet, sto i sterk kontrast til arbeidstakersidens vilje til å uttale seg. På arbeidstakersiden svarte nesten alle informantene at de fryktet sterke negative konsekvenser for arbeidstakerne både lokalt og sentralt. Få positive konsekvenser ble nevnt. Arbeidstilsynet sa:

”Ja det vi har registrert så langt er at det er få som tar ansettelse de fleste kommer hit som utsendte innleide arbeidskraft det betyr at de privatrettslige arbeidsvilkår som lønn og sånn er noe som vi ikke kan gjøre noe med, det er altså fullt lovlig å la oss si ha for eksempel ti eller 20 kroner timen hvis du er ansatt Polen men jobbe her for tiden! Det er ikke sosial dumping i forvaltningens forstand.”

I januar 2007 blir dette ulovlig i byggebransjen, gjennom allmenngjøringsvedtaket. I praksis blir det ulovlig for de norske seriøse, men ikke et stort hinder for de useriøse, eller seriøse aktører som opererer via andre land. Det er kjent at useriøse aktører oppretter selskaper der utenlandske bygningsarbeidere blir registrert som selvstendige arbeidsgivere, disse brukes så i byggebransjen som selvstendige aktører. Disse personene er som regel ikke kjent med det regelverk som finnes.

Dermed kan både useriøse og seriøse utenlandske aktører følge utstasjoneringdirektivets bestemmelser og unngå norske lover og regler. En informant fra arbeidsgiversiden sa at de kjente til at de useriøse brukte flere forskjellige kontrakter. De useriøse kan dermed spille via de ukoordinerte lovverkene og direktivene som nå finnes.

4.12 Kommunikasjon og samarbeid

Den lokale arbeidslivsorganisasjonene synes å være preget av manglende kommunikasjon og samarbeid. På spørsmål rundt ”Hva gjør den lokale byggebransjen pr i dag i forhold til arbeidsinnvandring?” fant jeg tendenser til manglende kommunikasjon og samarbeid. Flertallet av informantene på arbeidsgiver og arbeidstakersiden mente at det fantes et samarbeid selv om det ikke alltid var i faste former. Eksempelvis hevdet flere informanter at i de seriøse bedriftene var det et samarbeid mellom tillitsvalgte og ledelse i bedriftene. Flere informanter sa at selv om det kunne være vanskelig å vise til samarbeid mellom organisasjonene var samarbeidet der, fordi partene har en enighet om de overordnede målene som skal gjelde i arbeidslivet. Arbeidstakere hevdet at samarbeidet først og fremst var synlig lokalt i forbindelse med helse, miljø og

sikkerhets konferanser. Dette er konferanser arbeidslivsorganisasjonene sammen har ansvaret for. Etter nærmere undersøkelser fikk jeg ekstern informasjon som viste at de HMS konferansene informantene henviste, til var en årlig hendelse, med andre ord en gang i året. Utenom det var det lite lokale møter. De bekrefter at det ikke finnes felles fora der aktørene har faste møter med de andre partene i bransjen verken lokalt i egen hovedorganisasjon eller med andre.

Arbeidsgiversiden og arbeidstakersiden hevder hver på sin side at en må fortsette å arbeide konstruktivt for å få til gode løsninger, samtidig som arbeidet mot avskaffelse av sosial dumping må fortsette. Det ser ut til at problemene som utspiller seg lokalt forventes skal bli ordnet opp i av andre eller på høyere nivå.

Dokumenter fra Fafo viste at byggebransjen i Oslo har mange lignende uløste problemer. BNL hadde i Pilotprosjektet kalt "Festningsprosjektet" avdekket at byggebransjen i Oslo hadde store utfordringer knyttet til kunnskap, holdninger, for dårlig samarbeid, kontrollrutiner og useriøsitet i den sentrale byggebransjen. Dette er viktig kunnskap byggebransjen i Tromsø og andre steder i landet kan dra veksler på. Spesielt i forhold til samarbeid og informasjon.

Kapittel 5 Teori

5.1 Teoretiske ambisjoner

Studiens teoretiske ambisjoner følger to linjer. Den første innover i Norge og den lokale byggebransjen. Den andre teoretiske linjen strekker seg fra den lokale byggebransjen og mot EØS landene og EU.

Hovedproblemstillingene som først og fremst ønskes belyst er:

- Fører arbeidsinnvandring til endrete maktforhold i den lokale byggebransjen?
- Fører bruken av billig utenlandsk arbeidskraft fra EU til sosiale endringer i den lokale byggebransjen?

Empirien har vist at det finnes relativt god kunnskap om den norske byggebransjens strukturer¹⁷ og deres virkemåter. På den andre side er det gjort mindre forskning knyttet til lokale utfordringer i byggebransjen og hva som kan skje når styrkeforholdene via markedet¹⁸ lokalt endres eller forrykkes. En vet mindre om innholdet i disse relasjonene og hva som er grunnene til at dette skjer.

Feltarbeidet viste at makt er sentralt i den lokale byggebransjen, mens dokumentanalysen har vist at det er vanskelig å ha den fulle oversikten over alle former og nyanser av makt som finnes og hvilke makttyper som til enhver tid gjelder i Norge.

Empirien antyder at en kjent, men dels navnløs makttipe, nå gjør seg gjeldene i den lokale byggebransje. Anonymt via markedet og via markedsstrukturen. Dette ser ut til å føre til en stille maktforskyving blant de lokale aktørene. Jeg vil gjennom teoretiske bidrag søke støtte for at dette faktisk skjer, og gjennom en utvikling av modeller vise hvordan maktforskyvingen skjer.

¹⁷ "Struktur kommer av det latinske ordet "struktura" og betyr "sammenføyning" eller "bygning" i vår tid brukes det stort sett ensbetydende med mønster. Bestemt helt allment er en struktur et sett av relasjoner som er invariante eller uforanderlige, eller endrer seg på invariant måte"(Østerberg.2001.s.12).

¹⁸ "Et marked består av bytter mellom individuelle kjøpere og selgere som tar uavhengige og frivillige beslutninger basert på egeninteresse". "samfunnsøkonomisk sett antas markedet og være den mest effektive måten og produsere varer og tjenester på, det vil si at vi produserer riktig mengde av hvert enkelt gode til lavest mulige kostnader"(Lian.2003.s.49).

5.2 Teoretisering rundt makt og valg av teoretikere

Webers klassiske definisjon av makt lyder slik:

”Ved makt vil vi her allment forstå et eller flere menneskers sjanse til å sette igjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand”(Weber.2002.s.53).

Hvorfor dette feltet og hvorfor makt? Jeg har gjennom empirien og annen litteratur funnet ut at den lokale byggebransjen er et felt hvor det utøves makt; på ulike plan og i forskjellige former. Empirien gir uttrykk for at det utøves både aktør- makt og struktur- makt. Det virker også å finnes maktformer som kan knyttes til herredømme, og det jeg selv omtaler som anonym makt. Gjennom materialet fra feltarbeidet, sammenholdt med egen erfaring fra bransjen, framsto det tydelig at dette var maktformer som hadde betydning for aktørene i byggebransjen.

Feltarbeidet viste at de seriøse aktørene ser ut til å tape makt til de useriøse aktørene. Hva er grunnen eller grunnene til at dette skjer og kan man si at en maktform er viktigere en andre? For å nærme meg det, var det nærliggende å bruke to samfunnsvitere: Yngvar Løchen, og Dag Østerberg. Grunnen til at studien ikke bare forholder seg til en nevnt teoretiker er at ingen teoretikere alene virker å være i stand til å danne det grunnlaget studien trenger, men til sammen utfyller de hverandre konstruktivt.

Yngvar Løchen`s søker gjennom sin maktforståelse å integrere flere modeller for slik å få en helhetlig teori i studier om makt. Dette innebærer å knytte sammen et makt fra aktørperspektiv med et strukturelt maktsyn. Løchen trekker i sin artikkel et analytisk skille mellom to hovedformer for makt, aktør- makt og struktur makt:

”Med aktørmakt mener jeg den makt som klart kan knyttes til en aktør, en makt som er dynamisk og som spilles ut i sosiale relasjoner mellom flere aktører. Med strukturmakten tenker jeg på den makt som er bygget inn i en struktur og som utgjør en vedvarende del av denne. Den siste er ikke klart knyttet til bestemte aktører”(Løchen.1978.s.79).

En ren aktørmodell vil mest sannsynlig ikke ivareta alle perspektivene klart nok, fordi den analyserer frittstående hendelser uten å ta hensyn til det overordnede samfunn. En trenger også en strukturell tilnærming som fanger dette opp. Løchen anser det som viktig at en i slike studier tar hensyn til strukturer som et resultat av aggregering av handlinger over lang historisk tid. Dette gjør at en også trenger en tidsdimensjon(Løchen.1978.s.83).

Den andre makt-teorien jeg vil legge til grunn er Østerberg, sin fortolkning av Max Weber og det ikke-legitime herredømme og hans forståelse av Jean-Paul Sartre og serialitet.

Det typiske markedet som Østerberg beskriver må ikke forveksles med torghandel på torget i Tromsø. Dette er et marked der deltakerne er ukjente for hverandre og hvor en ikke har oversikt over hvor mange som deltar, Her preges alt av anonymitet.

I Norge kan vi skille mellom tre hovedformer for markeder: varemarkedet, arbeidsmarkedet og kredittmarkedet. Til sammen utgjør disse tre markedstypene en sammenvevd helhet: det helhetlige markedet. Slik jeg forstår Østerberg er dette samlede markedet preget av sekundærrelasjoner, og ikke av primærrelasjoner Dette er det markedet som Østerberg beskriver som det typiske markedet og som studien forholder seg til.

(Østerberg.1995.s.93-95).

Webers ikke- legitime herredømme kan kobles til dette samlede markedet:

”Det ikke- legitime herredømmes hovedform er i følge Max Weber interessekonstellasjoner på markedet, hvor en part er i stand til å avmektiggjøre den eller de andre gjennom selve markedsstrukturen, uten at det forekommer noen åpenbar tvang”(Østerberg.1979.s 79).

Østerberg retter søkelyset mot at en part er i stand til å avmektiggjøre den eller de andre gjennom markedsstrukturen uten at det forekommer noen åpen tvang. Han påpeker med andre ord markedets anonymiserende virkning. Her er en på sporet av det jeg vil kalle anonym makt.

5.3 Anonym makt

Anonym makt har en ordsammenstilling som kan virke lite gjennomtenkt, fordi det er vell ikke nærliggende å snakke om makt som er anonym? Jeg mener det. For det første viser det til anonyme forhold, der Østerberg gjennomgående fremholder anonyme forhold når han snakker om det typiske markedet. For det andre henvises det til avmektiggjøring og tvang, noe som hentyder mot makt. I slike situasjoner bør det derfor være mulig å bruke en slik sammenstilling. Jeg mener begrepet, kan ha en verdi og kan være fruktbar i forhold til studiet av den lokale byggebransjen.

Jeg anser anonym makt å være relativt likt den makttypen Østerberg bruker når en part er i stand til å avmektiggjøre den eller de andre gjennom selve markedsstrukturen, uten at det forekommer noen åpenbar tvang.

Anonym makt blir da en maktform dels lik markeds makt hos Weber og dels lik serialitet hos Sartre, *"Når for eksempel ryktene svirrer, og man med eller mot sin vilje er med å spre dem videre, er man i en seriell tilstand av fremmedgjøring"*(Østerberg.2001.s59).

Det er altså det som skjer via markedet og via markedsstrukturen som gjør at noen aktører blir i stand til å spille på usikkerheten i de forskjellige relasjonene, mens andre blir avmektiggjort. Dette skjer ved at noen aktører bruker markedsstrukturen for å nå sine mål. Jeg laget et skille med begrepet via mens Østerbergs fortolkning av Weber bruker på markedet. Det gjør det mulig å virke ut fra markedet og ikke bare på.

Hvorfor anonym makt? Østerberg påpeker et viktig forhold hva gjelder makt, nemlig at ulike makttyper kan stå i mot hverandre og til dels oppheve hverandre(Østerberg.1995.s.225).

Ut fra hva som her undersøkes blir det mindre fruktbart å snakke om ren aktørmakt eller ren struktur makt, når den faktiske makten ofte kan knyttes til en større markedsstruktur og et større marked. Denne makten påvirker både lokale aktører og strukturer, ofte i lag med andre typer makt. Dette er en anonym makt som kan kobles både til det Løchen omtaler som aktørmakt og struktur makt og som kan

avlede avmakt og makt for andre. Anonym makt er en makttype som via markedsstrukturen skaper en overbygning over disse maktformene. Denne maktformen inneholder forskjellige deler som alle har det felles at de er anonyme og preges av anonyme forhold. Makten spiller via markedsstrukturen og via markedet. Dette forplanter seg ut til partene via markedet. Selv om mitt begrep er inspirert og på mange områder ganske likt begrepet serialitet hentet hos Jean-Paul Sartre og fortolket av Dag Østerberg, er ikke begrepet anonym makt helt det samme som serialitet alene.

For det første er anonym makt blitt til ut fra mitt lokale empiriske materiale. For det andre bygger materialet på en løst sammensatt system med ca 2500 mennesker. For det tredje finnes det i denne bransjen fortsatt kjente aktører, eller aktører som kjenner noen som igjen kjenner noen som vet. Det er med andre ord ikke en bransje eller et samfunn der alle er fullstendig anonyme for hverandre, slik de blir i Sartres serielle samfunnsliv. (Østerberg.2001.s.61) En bør heller kunne si at serialitet bidrar til anonym makt, og er dermed en del av den anonyme makta.

Serialitet er viktig fordi den anonymt påvirker markedsdeltakerne. Når Et ubestemt antall deltakere tilbyr og etterspør et gode, bestemmes dette godes markedspris. Alle er dermed med og bestemmer prisen, som følge av sin markedsdeltakelse. Dette viser at markedssituasjonen er seriell (Østerberg.2001.s59).

Markedets anonymiserende virkning, er også en forutsetning for denne makten. Anonymiteten er til stede på det typiske markedet:

”På det typiske markedet er nemlig markedsdeltakerne ukjente for hverandre, og antallet markedsdeltakere er ukjent. Forholdene på markedet er preget av sekundærrelasjoner”(Østerberg.1995.s.92-93).

Sammen med prismekanismen bidrar denne mekanismen til at markedet fungerer som det gjør. På den ene side er anonymitet en forutsetning for at markedet skal virke hensiktsmessig i forhold til å skape konkurranse. På den andre side kan

anonymiteten ha den egenskapen at den via markedet kan skape ugunstige virkninger for andre aktører.

Det vil i slike situasjoner si at det ikke forekommer noen åpenbar tvang fra en konkret aktør. Dette er anonym makt fordi det skjer via markedsstrukturen, Samtidig som den sannsynligvis er medvirkende årsak til at ikke aktøren forstår at han er under tvang. Kanskje er det nettopp denne usikkerheten eller anonymiteten de ”useriøse” profiterer mest på? Uansett skjer det en maktforskyving i deres favør.

5.4 Utvikling av modeller

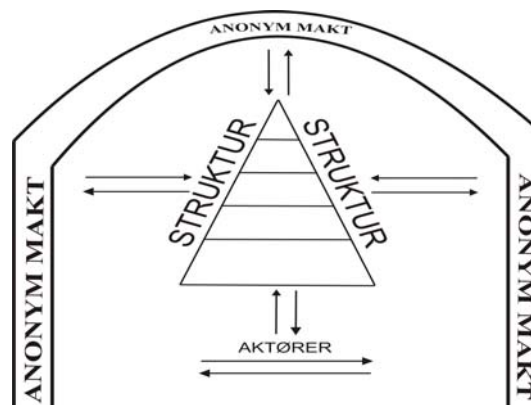
Gjennomgangen av de teoretiske bidragene koblet til min egen forståelse viser at det finnes utfordringer ved at det ikke er en ferdig maktmodell som på en dynamisk måte klarer å belyse studiens konkrete felt (den lokale byggebransjen)så godt som ønskelig.

Det er nødvendig å skape en modell som passer til mitt felt og som kan skape en ramme for helhetstenking rundt aktør, struktur og makt i et dels ugjennomsiktig, dels sammenfiltret felt på en fornuftig måte.

Denne dynamiske modellen i følge figur 1 nedenfor skal illustrere hvordan den lokale byggebransjen synes å fremstå i dag og hvordan den anonyme makten kan virke. Aktørmakt og strukturakt, bygges sammen i en maktmodell der den anonyme makten, som formidles via markedsstrukturen og markedet, danner en maktoverbygning over både aktør og struktur. Dermed blir de lokale aktørene og lokale strukturene tildels omringet av den anonyme makta.

Modellen skal oppfattes som et skjema som skal gjøre det enklere å forstå grunner til at den lokale byggebransjen med sine lokale aktører og lokale strukturer på en nesten umerkelig, ja anonym måte påvirkes av større markedsstrukturer uten å forstå at det er tvang i bestemte retninger. I tillegg viser figur 2 nedenfor en modell over tid og hvordan makten forflytter seg vekk fra lokale aktører. Den indikerer først og fremst hva som skjer med aktørene når den anonyme makten får virke over tid.

Figur 1

Figur 2

Aktør → Struktur → Anonym makt

I maktmodellen plasseres teoretikernes bidrag inn og danner grunnlaget for analysen. Løchen hadde gode poenger om hvordan det kan være gunstig å skille mellom aktør og struktur, men samtidig så han nødvendigheten av å se disse nivåene i sammenheng. Jeg er enig i at strukturer nok begrenser aktørens handlingsmuligheter, men de determinerer dem ikke. Dette gjør det mulig å plassere disse to nivåene i sammenheng.

Men Løchen sine makttyper traff ikke helt den type anonym makt som jeg mener å se i Østerberg sin fortolkning av Weber, ei heller Sartre. Østerbergs fortolkning av Weber om hva som skjedde på markedet ble derfor justert til via markedet, mens Sartres begrep om serialitet ses på som en del av den anonyme makten, men er et begrep tilpasset den lokale byggebransjen.

Som nevnt er den lokale byggebransjen, i motsetning til Sartres teori ikke preget av fullstendig anonyme forhold, dette er en bransje med både kjente og ukjente, med noe kunnskap om aktørene. Men det som skjer via markedsstrukturen kan gjøre aktører maktesløse. Anonym makt kan dermed bli et resultat av både aktørmakt og strukturmakt, men en skal alltid ta hensyn til de andre nivåene, da helheten er viktig.

5.5 Samarbeid

Begrepet samarbeid ble synlig gjennom empirien. Funn viste at det kunne være behov for mer samarbeid, og dokumenter fra Fafo viste at dette er et problem også på nasjonalt plan. For meg fremstår samarbeid som noe som skapes i samhandling med andre, hvor en kan utveksle tanker, meninger eller synspunkter. Samarbeid knytter jeg derfor til relasjoner mellom to eller flere aktører.

Samarbeid formaliseres gjerne med at det inngås felles bindende avtaler, som gjør at usikkerhet mellom aktørene reduseres, samtidig som de forplikter seg til å opptre på bestemte måter. Bransjeorganisasjoner som gjennom inter-organisatorisk samarbeid, ønsker å fremme og ivareta bransjenes interesser er et slikt eksempel.

Det betyr ikke at en ved å inngå et samarbeid også legitimerer alle former for samarbeid. Eksempelvis er det i Norge ulovlig å inngå prissamarbeid, eller samarbeid som har til hensikt å dele markeder seg i mellom. Mine funn viste tegn på manglende samarbeid, derfor er det hensiktsmessig og rette blikket mot bakenforliggende faktorer som er grunnleggende viktig for samarbeid.

5.5.1 Grunnlaget for samarbeid

Hovedpilaren for samarbeid er tillit. Tillit er en egenskap ved forholdet mennesker imellom. Dette gjelder både de nære forhold mellom medlemmer i en liten gruppe, eller mellom store grupper og organisasjoner. Det stiller seg likedan med mistillit. Et godt samarbeid blir vanskelig hvis en ikke stoler på den eller de en har intensjoner om å samarbeide med.

For at en skal kunne oppnå et godt samarbeid må aktørene ha tillit til hverandre og da må aktørene kommunisere med hverandre. Først da skapes eller revitaliseres bånd som gjør det mulig å bygge opp tilstrekkelig tillit. En kobling av aktører kan legge til rette for tillit, som medfører at et mulig vakuum reduseres, samtidig som den bidrar til et større handlings-rom. Løchen har en tese som illustrerer dette:

”... et samfunn vil ”best” mestre sine utfordringer og totalt sett være mest produktivt når forholdet samfunnsinstitusjonene og gruppene imellom bygger på tillit mer enn på motsetninger og konkurranse.”
(Løchen.1990.s.22).

Slik jeg forstår, innebærer det at dersom man har tilliten på plass, har man mulighet for å skape stabilitet og forutsigbarhet. I markedet er det ofte anonyme forhold og aktørene er ofte konkurrenter. Dette gjør det vanskelig å opprette tillit. Et område som Løchen arbeidet med og som jeg finner fruktbart er hans arbeider som omhandlet tillit. Løchen har lånt et begrepspar fra Vilhelm Aubert kalt ego - orientering og andre - orientering. Dette er begrep som jeg vil legge til grunn i oppgaven. Definisjonen av disse begrepene lyder slik:

”Skillet her går mellom normer som tillater aktøren å konsentrere seg om sin egen interesse og normer som pålegger en å bedømme og handle ut fra et hensyn til andres interesser. Ego - orienterte normer ligger til grunn for det frie markedet. Andre- orienterte normer ligger til grunn for profesjonens etikk, særlig uttrykt i legeetikken”(Løchen.1990.s.17).

Poenget er at den ego – orienterte aktøren ønsker gevinsten for seg selv, mens andre orienterte ser andres ve og vel som sin første forpliktelse.(Løchen.1990.s17).

For mye orientering en av veiene skaper også problemer, en må derfor finne løsninger eller en middelvei slik at tilliten blir så god som den kan.

5.6 Hierarki og sosial lagdeling

Empirien viser tendenser til å dele samfunnet opp i forskjellige hierarkiske lag eller grupper. Noe var knyttet til det formelle hierarki gjennom styring og kompleksitet, og noe gikk på sosial lagdeling.

Dermed fremsto formelle hierarki og sosial lagdeling som relevante begreper. Max Weber definerte hierarki som:

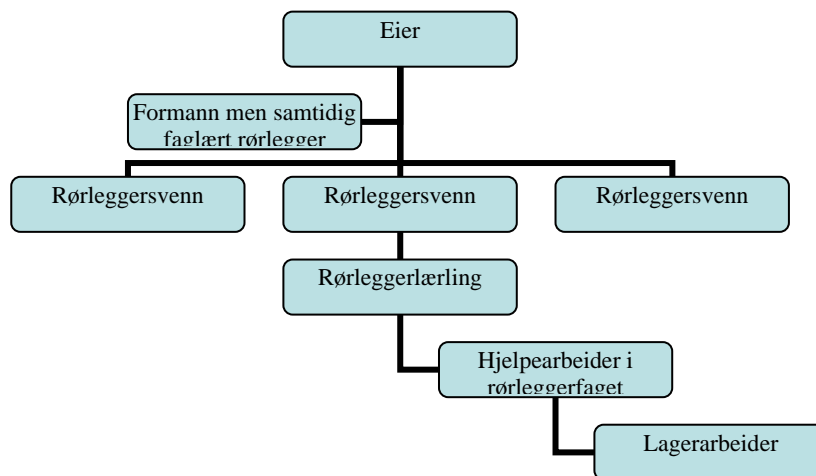
”Et fast ordnet system av over- og underordnede stillinger hvor de med større myndighet har oppsyn med dem med mindre” (Jakobsen.2004.s.79).

5.6.1 Grunnlaget for sosial lagdeling og hierarki

Hva er sosial lagdeling? En kan si at sosial lagdeling kan fremstå som strukturerte rangordninger av sosiale grupper, som igjen er hierarkiske strukturer av sosiale posisjoner. Dag Østerberg definerer sosial lagdeling slik:

”I alle kjente samfunn finnes det en eller annen form for sosial ulikhet, i den forstand at samfunnsmedlemmene skiller seg fra hverandre med hensyn til rikdom, makt eller ære, samtidig som samfunnsborgerne selv legger vekt på disse forskjellene når de samhandler. Når slik ulikhet ikke bare angår enkeltpersoner, men grupper eller posisjoner snakker vi om sosial lagdeling.”(Østerberg.1995.s.211).

Figur 3 Hierarki

Hva er et formelt hierarki i praksis i den lokale byggebransjen?

Tar en utgangspunkt i figur 3 ser en at en lokal rørleggerbedrift ofte er hierarkisk oppbygd, spesielt med tanke på styring og koordinering. Slike små organisasjoner er ofte oppbygd i en fast struktur der eieren sitter på toppen og styrer de forskjellige etter hvilke arbeidsoppgaver de har. I slike tilfeller skjer koordineringen som regel spontant direkte eller via formannen. Det betyr at ordrene som regel følger den formelle tjenesteveien fra leder til laveste arbeider. Alt etter hvilken posisjon den enkelte aktøren innehar i firmaet.

Posisjonen til den enkelte avgjøres ofte etter hvilke kvalifikasjoner og ry den enkelte har. Plasserer en et slikt enkelt hierarki inn i en større kontekst, kan det antas at større system har et enda større hierarkisk system som kan føre til andre utfordringer.

Dette fordi større strukturer som regel innehar større kompleksitet. Blant annet vil kompleksiteten kreve forskjellige løsninger innen ekspertise, planlegging og kontroll eller behov for ledelse (Fivelsdal.1998.s.50-51). Her kommer eksempelvis forskjellige arbeidslivsorganisasjoner, ingeniørfirmaer, leverandører av ulike tjenester og kontrollorgan som Arbeidstilsynet inn.

5.7 Hvordan henger disse begrepene sammen?

Jeg kan antyde at makt er et overordnet begrep og uten makt blir det vanskelig å snakke om både lagdeling og hierarki.

For det andre er alle begrepene utviklet fra og med utgangspunkt i et spesielt tema. For det tredje er dette begrep som samlet sett burde gjøre det mulig å belyse ulike aspekter både gjennom enkeltstående begrep men også i samspill med de andre. Slik skapes muligheter for en utvidet kunnskap om den lokale byggebransjen.

Kapittel 6 Analyse

6.1 Innledning

Analysen vil også følge den opprinnelige strategien. Og når det i fortsettelsen henvises til den reviderte EØS-avtalen, inkluderer det også tilhørende direktiver og overgangsordninger.

Problemstillingene lyder slik:

- Fører arbeidsinnvandring til endrete maktforhold i den lokale byggebransjen,
- Fører bruken av billig utenlandsk arbeidskraft fra EU til sosiale endringer i den lokale byggebransjen?

Denne analysen prøver å skape en helhet som fanger opp flere nivå. Dette betyr at samtidig som en retter blikket mot selve EØS-avtalen må andre mer lokale faktorer trekkes inn for å belyse grunnene til den konkrete situasjonen i den lokale byggebransjen og hvorfor den fremstår som den gjør. Her vil utfordringene lokalt og grunner for manglende samarbeid lokalt belyses. I denne sammenhengen undersøkes det hvordan markedet og markedsstrukturen relativt anonymt utsetter den lokale byggebransjen og aktørene for tvang. Arbeidsinnvandring knyttet til useriøsitet er gjennomgangs- tema som vil prege analysen.

I det videre vil jeg bruke funnene under empirien og knytte det til det teoretiske grunnlaget jeg kom frem til angående anonym makt og samarbeid. Jeg bruker den bestemte teoriforståelsen som ble omtalt under teorikapittelet og de utvalgte nøkkelbegrepene vil samlet sett kunne skape større kunnskap om den lokale byggebransjen enn hva de gjør hver for seg. Dette vil bekrefte eller avkrefte de hovedproblemstillingene og underproblemstillingene jeg ønsket belyst.

6.2 Den lokale byggebransjen og EØS

Byggebransjen i Tromsø lever av å selge varer og tjenester. Som krever et marked. Byggebransjen påvirkes bevisst eller ubevisst av markedsstrukturen som omgir den.

Dette skjer ofte uten at aktørene er bevisst om at den makten som ligger her, påvirker det som skjer lokalt.

Empirien viste at det i den lokale byggebransjen er vanlig at kjøper innhenter pristilbud via anbud. Disse anbuds- innbydelsene legges ofte ut på det åpne markedet, og som regel er det den med det laveste anbudet som vinner anbudsrunder og dermed jobboppdraget. Anbudskampen skjer i dag via et marked der ingen sikkert vet hvem som kommer til å delta i kampen om oppdragene. Dermed kan anonymiteten fremstå som en maktfaktor som påvirker den lokale byggebransjen. En type makt som markedsstrukturen tilrettelegger for. I den lokale byggebransjen ser en at anonymiteten skaper den nødvendige usikkerheten med hensyn til priskonkurransen både mellom kjente og ukjente aktører.

Som følge av at aktørene ikke helt vet hvem som deltar eller fullt ut vet hvilke priser de andre aktørene kan operere med, oppstår det usikkerhet. Det er i slike situasjoner en snakker om markedets anonymiserende virkning. Via de anonyme forholdene på markedet og via markedsstrukturen kan enkelte aktører styrke eller svekke sin posisjon. Dermed påvirkes både den enkeltes aktørmakt, og den lokale strukturmakten. Dette viser at markedsstrukturen fremtrer som en anonym makt, som tildels omringer byggebransjen både på godt og vondt.

Empirien indikerer at markedet for arbeidskraft i Norge, er blitt radikalt større etter revideringen av EØS-avtalen, som åpner opp for muligheten til å benytte arbeidskraft fra et langt større marked enn tidligere. Dette skaper nye utfordringer knyttet til byggebransjen i Tromsø området. Det er en maktkamp der ulike interessekonstellasjoner, samt ulike verdier og oppfatninger synes å stå i opposisjon til hverandre. Her utspilles makten via et tilsynelatende fritt marked, hvor arbeidskraft oftere er middelet.

Teorien tyder på at byggebransjens aktører i Tromsø ikke opererer via et slikt perfekt marked, men er markedsdeltakere via det Østerberg kaller det ”typiske markedet”¹⁹, der markedsaktørene både er ukjente for hverandre og antallet markedsdeltakere er relativt ukjent.

¹⁹ (Østerberg, 1995, s.92-93).

Empirien viste at det finnes lover, regler og normer utviklet av sentrale myndigheter som har til hensikt å regulere markedet. Konkurranseloven²⁰ og tariffavtaler er eksempler. Kobler en EØS-avtalen med disse, forstår en at det typiske markedet aldeles ikke er like fritt for alle. Markedet er eksempelvis ikke like fritt for de seriøse aktørene som for de useriøse aktørene. I følge Fellesforbundet driver ofte useriøse aktører på kant av loven ved at de tøyler lov- og avtaleverket. Slik jeg tolket informantenes utsagn er det enighet om at dette ikke kan fortsette og at det må ryddes opp i den lokale byggebransjen ved å bekjempe at useriøsitet får fotfeste. Da bransjen er under sterkt press fra useriøse aktører fremholder arbeidsgiverne og arbeidstakerne at bransjen fremdeles må holde fokus på at disseforholdene rettes opp.

Informantene er samtidig opptatt av at bransjen og andre må jobbe for at gjeldende lokale lønn, avtaler og vilkår også skal gjelde utenlandske bygningsarbeiderne. Informantenes entydige fremstilling tyder på at omtalte forhold kan være problematisk i den lokale byggebransjen. Dokumentanalyse viser at det finnes lokale presseoppslag om sosial dumping som styrker det informantene sier.

6.3 Useriøsitet og EØS

De useriøse aktørene forstår spillereglene som EØS-avtalen har åpnet for. ”Ryktet²¹” blant informantene sa at de useriøse opererte med ulike kontrakter med hensyn til utenlandsk arbeidskraft:

”Vårt syn er at det opereres med tre kontrakter! En som går til LO, en som går tilbake til polske myndigheter og en virkelig kontrakt”.

²⁰ ”Lovens formål er å fremme konkurranse for derigjennom å bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser. Ved anvendelse av denne lov skal det tas særlig hensyn til forbrukernes interesser” hentet ut 21/3-2007 klokken 13.16 fra: <http://www.lovdatab.no/all/tl-20040305-012-001.html#1>

²¹ Ryktet skal her knyttes til Jean-Paul Sartres begrepsforståelse rundt serie men skal begrenses til teori om anonym makt: ” Det særskilte ved ryktet er at ingen bestemt står bak ryktet som dets erklærte opphavsmann, og når ryktet kommer, mottar man det nettopp som rykte, dvs. som en opplysning som ingen bestemt står bak, og man formidler det videre som et rykte, dvs. man innestår ikke for opplysningen, ikke på annen måte enn nettopp som et rykte. Ryktet kommer vesenmessig fra de andre, og det er som en annen at man bringer det videre”(Østerberg,2001.s.59).

Dermed kunne de fortsette å være useriøse og ikke få problemer med myndighetene. De useriøse aktørene synes å spille på anonyme forhold og bruk av billig utenlandsk arbeidskraft. Som de kan tillate seg via markedet og markedsstrukturen.

Flere informanter sa at mange øst- europeere fra fattigere land ikke alltid forstår norske forhold og vet ikke hva de kan forlange. Useriøse aktører kan spille på at manglende kommunikasjon i form av språk, sikrer dem anonymitet. Påstanden styrkes ved at flere informanter påpekte at de utenlandske bygningsarbeiderne holder seg for seg selv både på bygg og privat.

6.4 Forutsetninger rundt EØS- avtalen

De endrete forutsetningene i EØS-avtalen, virker å slå ulikt ut. På den ene siden betyr det fleksibel arbeidskraft. På den andre side skapes større usikkerhet og enda mer anonyme forhold for markedsdeltakerne, noe som betyr at markedsdeltakerne blir enda mer ukjente for hverandre. Til sammen medfører dette større utfordringer hva gjelder forutsigbarhet.

I et lokalt historisk perspektiv viser empirien asymmetriske makttendenser blant aktørene. Utviklingen går i retning av at noen aktører kan bruke et middel mens andre ikke kan. Det er tendenser til at useriøse aktører kan bruke flere strategiske midler for å oppnå sine mål, mens seriøse lokale aktører i større grad er bundet av arbeidslivets legitime spilleregler. Seriøse aktører ser ut til å mene at en bare skal bruke arbeidskraft som følger norske lønns - og arbeidsvilkår.

På lokalplanet finnes forskjellige forutsetninger alt etter om en ønsker å være lovlydig, eller gi et inntrykk av å være seriøs eller ikke. I en slik bransje vil en se at det å skulle konkurrere via markedet med slike aktører, vil kunne skape problemer, spesielt med tanke på å sikre de seriøse aktørene jobboppdragene.

Aktørene synes ikke å ha samme forutsetninger, og dermed er det heller ikke rettfærdige konkurransevilkår. De useriøse aktørene ser ut til å få byggekontrakter/ jobber ved å bruke underbetalt utenlandsk arbeidskraft. Denne gruppen virker å

forkaste lokale oppfatninger av rett og galt, tøyser lover, regler, normer, mens de seriøse må forholde seg til dem. Empiri og teori om anonym makt stemmer overens: de lokale seriøse aktørene fremstår som maktesløse. De prøver å ordne opp i enkeltsaker, samtidig som de håper at sentrale myndigheter skal ordne opp.

Når alle forholder seg slik er de i en seriell tilstand av fremmedgjøring. Det gjør at useriøse kan utøve makt og får fortsette sin gjerning og når sine mål tross motstand. Samtidig virker den anonyme makten fra markedsstrukturen siden det er via markedsstrukturen at de useriøse henter den billige underbetalte arbeidskraften de bruker. Dermed er de seriøse utsatt for en anonym makt knyttet til markedet og markedsstrukturen.

6.5 Makter og markeder forenes via EØS-avtalen

Norge og EU har sammen bidratt til en enda mer anonym markedsstruktur og et felles marked. Dette skjedde via den reviderte EØS-avtalen i 2004.

Empirien viser at enkelte useriøse aktører har vunnet arbeidsoppdrag, fordi de spiller på anonyme forhold, og kan kalkulere med arbeidslønninger og arbeidsforhold langt under hva som har vært akseptabelt i byggebransjen. Dette kom til syne i dagspressen sommeren 2005 der en lokal seriøs bedrift hevdet å ha tapt anbud som en følge av at en useriøs aktør brukte underbetalt utenlandsk arbeidskraft. Det ble hevdet at denne useriøse aktøren brukte utenlandske bygningsarbeidere som gikk på lønninger helt ned i 9 kroner timen.

Dette ville vært vanskelig uten den reviderte EØS-avtalen. De seriøse lokale aktørene pekte på de useriøse og virket på mange måter resignert eller avmektiggjort av de valgene de useriøse aktørene hadde gjort. Det ser ikke ut til at de gjennomskuer eller tenker på at det ligger en sterkere anonym struktur til grunn.

De useriøse konkurrerte direkte på prisen på arbeidskraft, noe de andre ikke har vært vant til. Det har lokalt vært vanlig med tilnærmet like priser på arbeidskraft. Samtidig viste de en oppgitthet over at de ikke kan gjøre noe med det. Eller som en informant sa: ” *det er ikke noe vi kan gjøre med det, det er bare sånn.* ”

Aktørene er slik sett utsatt for noe de ikke vet hvordan de skal takle. De seriøse peker på de useriøse, som utøver aktørmakt, uten at de er i stand til å erkjenne at de er utsatt for tvang fra noe større, mer mektig men relativt anonymt, Norge med sin større markedsstruktur, og EU med sin enda større markedsstruktur.

Disse markedsstrukturene filteres sammen og danner en anonym, men felles markedsstruktur som gjennomsyrrer den lokale byggebransjen og mange av dens relasjoner. Den blir en overbygning som via anonyme markedsforhold skaper både positive og negative muligheter som både useriøse og seriøse kan spille på.

6.6 Bransjen er under press

Den useriøse aktøren kan oppnå sine mål ved å bruke markedsstrukturen og spille via de anonyme forholdene. Mens den seriøse opplever de negative konsekvensene av å være avmektiggjort, uten å selv være i stand til å gjøre noe med det. De seriøse ser ut til å være utsatt både for aktørmakt fra de useriøse aktørene og anonym makt fra den markedsstrukturen EØS-avtalen betyr.

Informantene brukte spesielt den nye arbeidsinnvandringen for å vise at bransjen er under press. De seriøse aktørene mener at de har dokumentert at useriøse aktører i stor grad bruker de smutthull i lovverk som finnes, samtidig som de bryter regler/normer for hva som er akseptabel oppførsel for å oppnå sine mål. På spørsmål om arbeidsinnvandring fra EU medførte at den lokale bygningsbransje utsettes for sosial dumping, svarte arbeidstakersiden et klart ja:

”Ja det har vi jo dokumentert! Spesielt gjennom den dokumentasjon vi lokalt fikk frem gjennom høsten 2005 med de innleide polske rørleggerne med lønninger helt ned i 9 kroner timen”.

Feltarbeidet indikerte at denne type opptredener ikke er akseptabelt blant de seriøse. Uttalelser fra Tromsø rørleggerlaug i avisa Nordlys den 21/9-2005 viser at byggebransjen er under større press en tidligere. Lauget går ut og tar sterk avstand fra at enkelte aktørers bruk av underbetalt utenlandsk arbeidskraft, og sier at det

skaper unødig press både med hensyn til lokal rekruttering og lønn i bransjen. Presset virker reelt.

Samtidig hevdet noen informanter at det ryktes at enkelte arbeidsgivere skulle ha ”presset” de lokale bygningsarbeiderne til å jobbe for dårligere betaling enn de tradisjonelt kunne forvente. Spesielt ble lokale rørleggere trukket frem for å vise dette. Arbeidstakersiden fortalte at et av argumentene arbeidsgiverne brukte var at de lokale norske bygningsarbeiderne måtte godta dårligere lønns- og arbeidsvilkår ellers ville de risikere permitteringer eller oppsigelser. Dette indikerer at arbeidsinnvandringen via EØS avtalen har hatt negativ betydning for lønns og arbeidsforholdene i byggebransjen i Tromsø. Utfordringene kan tilbakeskrives danningen av markedsstrukturen. ”Presset” som beskrives er en form for anonym makt (Splitt og hersk) som kan knyttes til markedsstrukturen. Uten den billige utenlandske arbeidskraften fra EØS-området ville ikke arbeidsgiveren kunne presset arbeidstakerne i samme grad.

6.7 Serialitetens betydning

På det tidspunktet de første intervjuene ble gjort i februar 2006, var ryktet blant informantene at det skulle være et skille for hvor lavt de lokale seriøse aktørene var villige å gå med hensyn til lønn og sosiale forhold. Kontra de som regnes som useriøse. Dette bør nyanseres da det virker som det skjer en gliding mot at alle bruker denne arbeidskraften. Ryktet sa først at billig utenlandsk arbeidskraft ble utnyttet grovt i forhold til lønns og arbeidsvilkår. Ryktet sa samtidig at det var bare de useriøse som gjorde det.

Mai 2006 ble intervju utført og disse viste at det fantes enkelte seriøse aktører som brukte utenlandsk arbeidskraft på lavere lønninger enn hva de lokale bygningsarbeiderne hadde. Disse var ofte leid inn fra bemanningsfirmaer, og som oftest lønnet etter tariff eller lavere. Flere aktører skal ha valgt å ta i bruk denne type arbeidskraft på sine prosjekter. Nå ryktes det at det er mange som bruker denne arbeidskraften som tilsier at de seriøse følger etter. Den anonyme makten får større fotfeste i bransjen ved at flere følger strømmen og gjør som de andre.

6.8 Økonomien og anonym makt påvirker moralen

Overnevnte viser at moral²² og serialitet spiller inn. Først var det bare useriøse aktører som brukte utenlandsk arbeidskraft, nå gjør stadig flere det. Dermed er alle markedsdeltakerne med og bestemmer prisen på arbeidskraften. Empirien viste at de seriøse virker tvunget til å endre sine egne moralske grunnprinsipp til å la seg styre av hva andre gjør. Dette viser at det ikke bare er de useriøse aktørene som bruker billig utenlandske arbeidskraft for å nå sine økonomiske mål.

Østerberg sier at samfunnets økonomiske moral alltid befinner seg et sted mellom to poler: på den ene siden markedet og på den andre siden hensynet til samfunnet som helhet. Eksempelvis vil den som faller for fristelsen å bruke billig utenlandsk arbeidskraft alltid ha en tilnærmet lik begrunnelse *"om ikke jeg bruker, gjør noen andre det"*. Slik jeg tolker Østerberg betyr det egentlig at det finns et marked for billig underbetalt arbeidskraft, og dette fritar for moral, da ansvaret blir borte i markedet. Alle vet at denne begrunnelsen ikke holder, for ved å kjøpe eller bruke denne arbeidskraften bidrar man til å opprettholde bruk av billig underbetalt arbeidskraft som praksis. Det vil si at hvis man ikke selv syns det er greit å kjøpe eller bruke billig underbetalt arbeidskraft er argumentet inkonsekvent og i ond tro. En kan si at ved å la være å bruke denne arbeidskraften viser man samfunnsånd og underkjenner markedet for billig underbetalt arbeidskraft. En kan si at den som velger å bruke denne arbeidskraften henviser til markedet og den som lar være henviser til samfunnet som helhet. En kan si at den som ikke anerkjenner at man har forpliktelser overfor andre har inntatt en holdning som er seriell til de andre.(Nilsen & Østerberg,1998.s.152). Slike tendenser ser ut til å være i den lokale byggebransjen og varen er billig underbetalt utenlandsk arbeidskraft. Den anonyme makten påvirker slik sett moralen til den enkelte aktøren.

Starter vi med den norske bygningsarbeideren ser han ut til å tjene på at den utenlandske bygningsarbeideren gjør de jobbene som ikke lar seg måle. Den lokale bygningsarbeideren kan dermed "skumme fløten" og ta de arbeidsoppdragene som gir størst overskudd og overlate til den utenlandske å utføre de jobbene som ikke gir

²² Moral: "Egentlig "skikk" eller "vane" - grunnleggende oppfatninger av hva som er korrekt eller feilaktig, god eller dårlig handlemåte"(Korsnes.1997.s.211).

så mye lønn. Dette viser lokal empiri når de utenlandske bygningsarbeidere ikke får delta i akkordene.

For det andre ser det ut til at arbeidsgiverne tjener på å bruke utenlandsk arbeidskraft på flere områder. Arbeidsgiverne får tilgang på billig ofte kompetent arbeidskraft og kan konkurrere om flere jobber. Arbeidsgivere kan i tillegg bruke arbeidskraft på en måte som gjør de i stand til å øke sin profitt, gjennom å la de utenlandske bygningsarbeiderne gå på minstelønn eller lavere lønn enn hva de betaler norsk lokal arbeidskraft. Dette samtidig som de tar den samme timeprisen som før denne arbeidsinnvandringen ble en realitet. I følge empirien har dette skjedd og skjer fortsatt i den lokale byggebransjen.

I forhold til den utenlandske arbeidskraften fra EØS-området, har eksempelvis Fellesforbundet uttalt at det er enormt store forskjeller i lønn fra eksempelvis Polen til Norge. Med det lønnsnivået disse arbeidsinnvandrerne er vant til fra sine hjemland blir det likevel attraktivt og arbeide i Norge, selv om lønna er lav i norsk målestokk. De utenlandske gjør hva de kan for å nå sine personlige økonomiske og sosiale mål.

Så er det kundene; du og jeg og ulike små og store byggherrer. Siden det har vært så mye avisartikler og tv programmer både lokalt og sentralt om forholdene til de utenlandske bygningsarbeiderne fra EØS-området, er det lite sannsynlig at ikke kundene vet at de utenlandske bygningsarbeiderne ofte har lave lønninger i Norge. Dermed er kundene med på å understøtte/underbygge useriøsitet i den lokale byggebransjen.

Hvis så kundene tross oppfordringer fra lokale myndigheter og lokal byggebransje om å stå samlet mot useriøsitet og sosial dumping, velger å bruke billig utenlandsk arbeidskraft som ikke har de samme lønns- og arbeidsvilkårene som de norske, er slike kunder mer villige til å oppnå sine egne mål en å tenke på fellesskapet. Ja de virker tildels useriøse, selv om de selv regner seg selv som seriøse og ordentlige. De skjeler til å ha egen vinning bevisst eller ubevisst på bekostning av andres elendighet og tjener økonomisk på det.

I forhold til den lokale byggebransjen som helhet, synes ulike aktører tilsynelatende å ”tjene” på at det nå er større tilgang på arbeidskraft.

Som en informant fra bemanningsbransjen sa det:

”jeg tror rett og slett dette er en sånn ”vinn vinn situasjon” jeg kan ikke se at noen vinner noe mer en noen andre, her er det faktisk vinn vinn”.

Dette er bemerkelsesverdig så lenge feltarbeidet viste at de seriøse i Tromsø tilsynelatende tar sterk avstand fra ulike lønns og arbeidsvilkår i byggebransjen. Det er en form for usikkerhet der alle vet at det er galt å bruke denne arbeidskraften så kynisk, men at de gjør det for det. Flere og flere føler at også de bør gjøre det fordi ryktet sier at andre nå gjør det. Disse lokale aktørene er relativt maktesløse og forstår ikke at de utsettes for flere typer makt, dels aktørmakt fra de useriøse, dels lokal strukturmakt fordi de gjør som de andre i den lokale byggebransjen, og sist men ikke minst er de utsatt for anonym makt. Økonomien ser ut til å vinne frem og lokal moral ser ut til å forvitte.

6.9 Lønn og markedet

Lønna ser ut til å bli mer avhengig av markedet. Empirien viste at de seriøse skylder på de useriøse og de utenlandske når lønna er under press. Empirien viste at også de seriøse har begynt å bruke utenlandsk arbeidskraft og er dermed selv med på å bestemme prisen. Hvis en knytter dette til teorien om det typiske markedet og serialitet forstår en at når et ubestemt antall aktører via dette markedet tilbyr og etterspør et gode, er de med å bestemme markedsprisen²³ på godet. Poenget er at de lokale seriøse mener at det er de andre som bestemmer prisen, og fra de andres synspunkt er han selv en annen. Det vil si at de lokale seriøse aktørene gjensidig er avmektiggjort. Alle er i samme situasjon som de andre, men fortsatt ikke i en felles situasjon (Østerberg.2001.s.59-60).

²³ Markedsprisen justeres ved at “De som tilbyr, er i og med det med å senke den, mens de som etterspør, i og med det er med å heve prisen. På den andre side er det ingen bestemt som bestemmer prisen, og heller ikke fastsetter prisen ved felles vedtak.(Østerberg.2001.s.59).

6.9.1 Mulige grunner til lønnsnedgang

Fra ulike kilder fremgår det at Norge er inne i en høykonjunktur, der både den sentrale og den lokale byggebransjen hevdes å mangle arbeidskraft. Tross det mener Tromsø Bygningsarbeiderforening, å kunne dokumentere at lønna er gått ned blant de lokale tømmerne. Fagforeningen forholder seg taus om at EØS avtalen, eller utenlandsk arbeidskraft er noen av grunnene til at lønningene går ned. EØS-avtalen nevnes ikke med et ord, eksempelvis i fagforeningens medlemsblad. Tvert om trekker fagforeningen frem flere andre mulige årsaker som de tror er viktige. I medlemsbladet Bygg - nytt i oktober 2006 påpekes konkret at kombinasjoner av gjeldende tariff, mangelfull planlegging, for store akkordlag, ferske baser, uerfarne folk, eller at det kunne være bruken av kalkylebestemte akkorder, eller bedriftsakkorder som er mulige årsaker til den lokale lønnsnedgangen på 2,2 % blant tømmerne i Tromsø området.(BYGG - NYTT. Oktober 2006.s.5.). Det kan stemme at slike forhold er viktige.

I denne forbindelse bør det nevnes at det 1.april 2004, kom inn nye punkter i "Fellesoverenskomsten for byggfag". De tillater i større grad enn tidligere bruk av supplerende lønssystemer, noe som i praksis betyr fleksibilitet²⁴. I følge flere informanter er dette en stor endring fra før 2004 da stort sett bare hovedlønssystemet ble brukt. Nå ser en lokalt at færre bruker dette akkordsystemet og flere lønnes etter andre lønssystemer. Som en informant fra arbeidsgiversiden uttalte i intervju januar 2006: *"Akkordsystemet brukes praktisk talt kun i dag når det gjelder å regne anbud, det brukes ikke ute som avlønningssystem lenger! Det er i veldig liten grad at det benyttes"*. Samtidig som målekontoret i Tromsø selv hevder å gå med underskudd.

En bør merke seg hva informanten fra arbeidsgiversiden sa om bruken av akkordsystemet og omleggingen fra akkordsystemet til "andre avlønningssystemer". Spesielt de siste punktene om bruk av kalkylebestemte akkorder eller bedriftsakkorder kan med fordel undersøkes nærmere. Dette er konkrete former for supplerende lønssystem som muligens kan påvirke lønnen i negativ retning for de lokale bygningsarbeiderne. Dokumentasjonen om lokal lønnsnedgang som Tromsø

²⁴ Se side 9-15 samt side 129 i Fellesoverenskomsten for byggfag.

byggningsarbeiderforening har lagt frem, samsvarer med noen av de empiriske funn jeg har. Men samtidig vil jeg hevde at arbeidsinnvandringen kan ha en klarere betydning for lønnsnedgangen, noe fagforeningen forholder seg taus om.

I følge vanlig markedsteori kan lønnsnedgang tyde på at det begynner å bli for mye arbeidskraft i markedet på samme måte som lite arbeidskraft kan virke lønnsdrivende. Det er tankevekkende at lønningene ser ut til å gå ned, når den lokale byggebransjen skal befinne seg i en periode der det er høykonjunktur med påfølgende mye arbeid. Det stilles heller ikke spørsmål om den nye arbeidsmiljøloven kan ha hatt noen betydning, spesielt med tanke på bruk av arbeidskraft på heltid eller deltid. Dermed blir disse faktorene tilsynelatende ikke vurdert som noen av de viktigste mulige årsakene for lønnsnedgangen. Om denne nedgangen i akkordarbeid bare skyldes bruk av nye lønssystemer er ikke lett å si, men det er kjent at det er kommet mer billig arbeidskraft inn i byggebransjen. Og når prisen (lønn) går ned er det vanlig å undersøke forholdet mellom pris og etterspørsel.

At enkelte tømrere tilsynelatende har opprettholdt sin lønn, kan i enkelthet forklares med at enkelte faktisk har gjort gode akkorder, og dermed trekker opp lønnsgjennomsnittet i bedriftene. Andre forklaringer kan være at de har arbeidet flere timer enn hva som regnes som et normalt antall arbeidstimer pr år, eller at de får de nye lønssystemene til å virke positivt. Uansett er det sammensatte grunner. Ut fra teorien kan en si at denne organisasjonen synes å være i en seriell tilstand. Dette viser de ved at de ikke vet sikkert grunnene til at lønna går ned, men ryktet er at dette er mulige grunner og derfor viderefremmes ryktene. Uansett indikerer dette at enkelte grupper av de seriøse aktørene i bransjen på noen områder er presset. Som i hovedsak kan knyttes til markedet og anonym makt.

6.9.2 Virker arbeidsinnvandringen inn på arbeidsvilkår?

Arbeidsinnvandringen ser ut til å påvirke arbeidsvilkårene i den lokale byggebransjen. Empiriske funn indikerte at useriøse aktører har vunnet arbeidsoppdrag fordi de gjennom å spille på anonyme forhold kan kalkulere med arbeidsforhold under standard byggebransjen og arbeidslivsorganisasjonene lokalt regner som akseptabelt. Eller som en informant sa det *"det er ikke noe vi kan gjøre*

med det, det er bare sånn” Lokale bygningsarbeidere synes å ha mer rot på byggeplassene enn tidligere og den type forhold kan virke inn på lønna, siden ryddige forhold er en forutsetning for akkordarbeid.

Informanter fra arbeidslivsorganisasjonene sa at dette var kjente problemer og bygningsarbeidere og tillitsvalgte sa at de oftere registrerer at lover og regler ikke følges. Flere av informantene hevdet at det nå er mer rot på byggeplassene, og manglende rutiner med henhold til helse, miljø og sikkerhet. Samtidig var det kjent at det har foregått sosial dumping. Det var også kjent at det var blitt flere forskjellige norske og utenlandske aktører på byggeplassene som trengte hensiktsmessig opplæring, koordinering og planlegging. Alt dette tar tid, og forsinker derfor akkordarbeid.

Noen problemer har forbindelse til det lokale markedet og lokal markedsstruktur, mens andre problemer ligger i den større markedsstrukturen. Disse er det vanskelig for lokale seriøse aktører å få gjort noe med lokalt, det krever ofte andre løsninger og deltakelse fra andre nivå i større strukturer. Dette kan gjøre små lokale aktører avmektige ved at de ikke føler de kan gjøre noe med det. De føler de er ute av stand til å få sine synspunkter igjennom, og slik de utsatt for anonym makt via markedsstrukturen.

6.9.3 Lønn, sosiale forhold og lagdeling

Lønn bidrar til mer lagdeling, og lønn er tett knyttet til sosial status. Dette bør en kunne si fordi en vet at lønn er med på å plassere en i en sosial kategori eller et sosialt sjikt. Funn i denne lille empiriske undersøkelsen styrker det Brox hevder om at Norge står i fare for å utvikle en ny underklasse i vårt samfunn:

”Denne boka handler om risikoen for at det i vårt samfunn skal utvikles en ny underklasse, slik det gjør i land som vi har mye til felles med, det er dette som gjør det nødvendig å undersøke hva som skjer når vi importerer arbeidskraft” (Brox.2005.s.7).

Også Østerberg har sett slike tendenser tidligere, men da i forhold til lønnstakere fra ikke vestlige land i Norge. Østerberg skriver:

”Tendensen til at det oppstår et nytt proletariat av yrkesaktive fra ikke vestlige samfunn er likevel til stede. En indikator på dette har vi i den gjengse talemåten ”innvandrere tar de jobbene nordmenn ikke vil ha”.(Østerberg.1995.s.246).

Eller som en lokal informant uttalte:

”Jeg vet jo at mange ganger får de her utenlandske arbeidstakerne jobber som ikke kan bli utført i akkord. At det her skal nordmenn ha i akkorden sin, og det der er så vanskelig å få til noe fortjeneste på så det kan utlendingene likegodt få. Slik er det bare, men om det en bevisst politikk på det, det tror jeg ikke.”

For det første har feltarbeidet avdekket at det er vanlig å betale utenlandsk arbeidskraft med grunnlønnen i tariffen eller lavere. Dette er langt under hva som er vanlig lønn for fagarbeidere i byggebransjen i Tromsø. Bruker en tallene til målekantoret for byggefagene i Tromsø²⁵ viser tallene pr oktober 2006 at gjennomsnittlig timelønn for en tømmer i Tromsø er ca kr.186,46,-. Et avvik på 54,21 pr time i forhold til minstelønn. For det andre viser feltarbeidet at også de seriøse i større grad lønner de utenlandske bygningsarbeiderne tilnærmet etter dagens tariff som er langt under den lønnen lokale bygningsarbeidere virkelig har. Ved å godta en minstelønn rundt tariff, legitimeres også sterkt ulike lønninger i den lokale byggebransjen. Dette viser tendenser mot sosial endring i byggebransjen.

Faren for klassesammenheng ble styrket ved a og b-lags tendenser og at det fantes seriøse aktører som brukte utenlandske bygningsarbeidere, men som ikke inkluderte disse i akkorder. En av forklaringene på det siste var at enkelte arbeidsoppdrag ikke var lukrative nok i forhold til akkord, og dermed passet det at de utenlandske bygningsarbeiderne kunne utføre de jobbene med mindre avkastning. Dermed synes profitten å maksimeres for de norske aktørene. Samtidig var det motstridene opplysninger fra noen informanter, som hevdet at der utenlandske bygningsarbeidere arbeidet, måtte de norske bygningsarbeiderne ofte dele spisebrakke/sanitæranlegg med de utenlandske. Disse brakkeriggene kunne være av

²⁵ Link til hjemmeside. Se målestatter side 6.
<http://www.fellesforbundet.no/Avdelinger/avd799/Byggnytt/BYGGNYTT%20oktober%202006.pdf>

dårligere kvalitet både med hensyn til utseende og renhold enn hva norske bygningsarbeiderne tidligere hadde vært vant til. Dette tolker jeg som dårlig innlemming av de utenlandske bygningsarbeiderne i byggebransjen.

Når jeg sammenholdt andre funn som falt inn under kategorien sosiale forhold viste empirien at språk bidrar til dårlig innkorporering av de utenlandske i byggebransjen. Språket eller mangelen på et språk, der alle forsto hverandre tilfredsstillende virket fraværende. Språket som eksisterer skulle være en kombinasjon av ulike morsmål, tegnspråk, grimaser og engelsk, noe som ga dårlig grunnlag for gode relasjoner og samhandling på flere plan og spesielt i forhold til det sosiale.

Feltarbeidet viste også at det var begrenset samhandling mellom de utenlandske bygningsarbeiderne og norske arbeidsgivere/arbeidstakere. Det ble opplyst at det var begrenset kontakt på fritiden med de utenlandske bygningsarbeiderne og at de holdt seg mest for seg selv. Noen eksempler på vellykket samhandling mellom norske og utenlandske var det, men de var få. En bør merke seg det informantene sa om at forholdene ikke har endret seg ”vesentlig” for norske bygningsarbeidere. Dette viser at de utenlandske bygningsarbeiderne oftere kan ha dårligere vilkår enn de norske. Til sammen indikerer dette at det ikke bare er useriøse aktører som bidrar negativt til at en underklasse/lag virkes å skapes. Alle disse faktorene holdt opp mot teorien om anonym makt tyder på at dette i hovedsak skjer som en følge av markedet og markedsstrukturen, men det er også resultater av at noen utøver lokal aktørmakt.

Lagdelings- teorien stemmer også overens. Det samme gjør Brox sin argumentasjon om en underklasse, med unntak av at Brox tar hele Norge under ett, mens denne studien nøyer seg med byggebransjen i Tromsø. Mine empiriske funn vil styrke Brox sine antakelser samtidig som han gjennom sin argumentasjon og posisjon gir styrke til påliteligheten rundt mine funn. En lokal underklasse/lag ser ut til å være i emning, tvunget frem via markedet og markedsstrukturen.

6.9.4 Allmenngjøring

Etter mitt feltarbeid var avsluttet har lønna i byggebransjen blitt allmenngjort.²⁶ Det er pr 1. januar 2007 legitimt og lønne faglærte utenlandske bygningsarbeidere i Norge etter tariffens minstelønn på 132,25 kroner timen. Beslutningen utført sentralt om denne minstelønnen og dens legitimering, betyr at den lokale byggebransjens seriøse aktørers ord betydde mindre, når denne viktige beslutningen ble tatt. De lokale ble med andre ord tilsynelatende avmektiggjort av norske myndigheter. Denne markedsstrukturen har gjort det lovlig med lavere lønn, enn det som var vanlig lokalt i den lokale byggebransjen. Det tok litt tid, men det er nå en realitet. Dermed har markedet og markedsstrukturen umerkelig herredømme over aktørene i den lokale byggebransjen. Det virker som om at norske nasjonaløkonomiske siktepunkt kombinert med EU sine mål har større betydning en enkelte bransjer, der de seriøse ønsket like lønns - og arbeidsvilkår for alle. Dette innebærer ikke at norske myndigheter og EU virkelig ønsker dårlige forhold i byggebransjen, men det synes som om solidariteten forvitrer som en konsekvens av utilstrekkelig markedsstyring.

6.10 Sosiale forhold

Feltarbeidet viser tendenser til at noen av de sosiale forholdene har blitt bedre for de utenlandske bygningsarbeiderne siden mai 2004, men ikke alt. Arbeidsgiversiden hevder at det nå er blitt bedre for de utenlandske bygningsarbeiderne enn hva det var i starten. Men at de også kjenner tilfeller hvor det arbeides alt for mye, og de har registrert presseoppslag som viser at de utenlandske bygningsarbeiderne ikke alltid har de nødvendige fasilitetene for et godt sosialt godt liv. Flertallet av informantene uttrykker at de sosiale forholdene for de norske bygningsarbeiderne som gruppe ikke har endret seg ”vesentlig”. Slik jeg tolker dette betyr det at forholdene ikke virker å ha blitt bedre, men heller dårligere. Arbeidstakersiden er i hovedsak på linje

²⁶Lov om allmenngjøring av tariffavtaler m.v. (allmenngjøringsloven) ”§ 1-1. Lovens formål er å sikre utenlandske arbeidstakere lønns- og arbeidsvilkår som er likeverdige med de vilkår norske arbeidstakere har. Dette for å hindre at arbeidstakere utfører arbeid på vilkår som samlet sett er påviselig dårligere enn hva som er fastsatt i gjeldende landsomfattende tariffavtaler for vedkommende fag eller bransje, eller det som ellers er normalt for vedkommende sted og yrke”. Hentet ut 3/4-2007 klokken 16.22 fra <http://www.lovdatab.no/all/tl-19930604-058-0.html>

med hva arbeidsgiversiden mener om hvordan de sosiale forholdene for bygningsarbeiderne har utviklet seg.

6.11 Rekruttering

Som jeg tidligere har vært inne på har vi en høykonjunktur i Norge. Bildet som er skapt er at det er stor mangel på arbeidskraft både sentralt og lokalt! Ottar Brox har imidlertid stilt spørsmål med om vi egentlig trenger denne massive arbeidsinnvandringen Det jeg mener er at en bør være kritisk til om det virkelig er slik at alle fag og områder i den lokale byggebransjen mangler arbeidskraft. I alle fall bør en tenke igjennom om det virkelig er slik at den lokale byggebransjen trenger de utenlandske bygningsarbeidere, like sterkt som enkelte arbeidslivsaktører hevder.

Empirien viste et nyansert bilde i forhold til hva som trenges av arbeidskraft. Opplæringskontoret for byggfag i Tromsø anslår ny rekrutteringsbehovet til ca 7 % eller ca 357 personer hvert år i den lokale byggebransjen. Dette er ikke særlig høyt når det er et relativt stort antall aktører tilknyttet den lokale byggebransjen. Dette er noe oppsiktsvekkende siden informantene fra byggebransjen gir uttrykk for at det generelt er stor mangel på arbeidskraft i den lokale byggebransjen. Dette tolker jeg i retning av selvmotsigelse. Når så opplysninger fra Aetat viser at det pr februar 2006 var disponibelt lokal arbeidskraft både på lokalplan²⁷ og fylkesplan²⁸ betyr det at den lokale bransjen kan være påvirket av rykter. Det ser ut til at aktørene også her er utsatt for anonym makt. De mangler kunnskap og forholder seg til hva ryktene sier. Dermed er de selv med og påvirker det markedet de opererer via. Byggebransjens aktører synes å stole for mye på de andre som heller ikke vet helt. Slik jeg samlet tolker dette virker det ikke som om byggebransjen har den oversikten eller kunnskapen de trenger.

²⁷ Se vedlegg nummer 2

²⁸ Se vedlegg nummer 3

6.11.1 Rekruttering og utdanning

Når det gjelder rekruttering sier flere informanter at de useriøse ikke trenger å ta samme hensyn til lokal rekruttering som resten av den lokale byggebransjen. Ryktet sier at de useriøse aktørene ofte ordner sin arbeidskraft via utlandet, der billig utenlandsk arbeidskraft er tilgjengelig. Samtidig utdannes det færre murere lokalt. Feltarbeidet viser at behovet for arbeidskraft i den lokale byggebransjen pr september 2006 varierte innenfor de enkelte faggruppene. Hva som er grunnene er usikkert, men det styrker uansett ikke lokal rekruttering. Fra opplæringskontoret fikk jeg opplyst at grunnen var at de ikke fikk ungdommen til å søke, noe som bør kunne tas som et tegn på at yrkene ikke er attraktive nok. Om dette har med markedsstrukturen å gjøre er vanskelig å si, men slik jeg tolker informasjonen fra opplæringskontoret indikerer dette at ungdommen ikke anser murer yrket som attraktivt nok, som tilsier at det kan knyttes til både til markedet, serialitet, status og prestisje. Slik påvirker markedsdeltakerne utviklingen i tillegg til de som er beskrevet i oppgaven. Hva som skjer på lang sikt er vanskeligere å predike, men som arbeidsgivere selv var inne på kan en risikere at den lokale byggebransjen får store problemer. Selv om enkelte arbeidsgivere via rykter har hørt at dette kan skje, er det ikke sikkert at dette skjer. En kan ikke si hvordan denne utviklingen vil bli siden bransjen mangler oversikt og ikke virker å ha den kunnskapen de trenger, en kan bare anta.

6.12 Fragmentering og kultur

Kompleksiteten i byggebransjen ser ut til å være et hinder for hensiktsmessig samarbeid. Under beskrivelsen av byggebransjen hevder jeg at bransjen fremstår som løst koblede systemer der hver organisasjon er et system. Dette har sammenheng med at den lokale byggebransjen strukturelt er oppdelt i utallige nivåer, sektorer og spesialområder. Publiserte kilder bekreftet at byggebransjen består av mange fag og et utall små og store aktører. Bransjen tenderer til å ha oversiktsproblemer siden strukturen er så løs og mangfoldet av aktører så stort.

Empirien viste også at den lokale byggebransjen er i vekst ²⁹ og bransjen fremstår uoversiktlig og tildels lite samkjørt. Det er utvilsomt slik at alle ikke kan kjenne alle aktørene i den lokale byggebransjen, selv om noen kjenner noen som vet noe. Feltarbeidet indikerer at de seriøse aktørene i den lokale byggebransjen ser ut til å være en egen gruppe hvor teorien bekrefter at de er en del av en organisasjonskultur. Dette til tross for den lokale byggebransjens løse oppbygging, tross at de er relativt anonyme for hverandre og tross at de representerer ulike grupperinger.

”Organisasjonskultur er et mønster av grunnleggende antakelser utviklet av en gitt gruppe etter hvert som den lærer å mestre sine problemer med ekstern tilpassing og intern integrasjon - som har fungert tilstrekkelig bra til at det blir betraktet som sant, og som derfor læres bort til nye medlemmer som den riktige måten å oppfatte på, tenke på og føle på i forhold til disse problemene”.(Jakobsen.2004.s.118).

Dette bør en kunne si fordi informantene har felles oppfatninger, og er enige på flere viktige områder. De seriøse som gruppe sikter eksempelvis mot å gjøre byggebransjen mer ryddig og mer seriøs til beste for alle. De uttrykker enighet om å følge lover, regler og normer som gjelder i den lokale byggebransjen. Normer forstås her som uttrykk for hva en viss samfunnsgruppe tillegger vekt, setter høyt og anser som verdifullt. Normene viser tilbake til verdier, og er middelet til å virkeliggjøre verdifulle tilstander (Østerberg 2001.s.69). Dette burde gi gruppene har et fundament til å løse sine utfordringer.

6.13 Organisasjonsform, kunnskap og samarbeid

Siden avdelingene i arbeidslivsorganisasjonene er opptatt av å ha ordentlige forhold er det også naturlig at de er med å løse lokale problemer rundt useriøsitet i byggebransjen. Pr i dag ser det ut til at de er lite samkjørt lokalt i kampen mot useriøsitet. Eksempelvis kjører aktørene kampanjer uavhengig av hva de andre

²⁹ ”Empiriske studier er nokså entydige ”Økende størrelse fører til sterkere horisontal og vertikal spesialisering, dvs. at store organisasjoner har flere separate avdelinger, kontorer eller enheter enn små, og at de har flere hierarkiske nivå” (Jakobsen.2004.s.98).

seriøse gjør, ved å handle uavhengig av andre viser at aktørene er lite opptatt av hva andre gjør. De opptrer ikke som en felles front, selv om dette synes å være ønskelig. De fremstår som enige i de overordnede målene, men i praksis ser det ut til at kjenner dårlig til hva de andre gjør. Det tenderer til å være en skinnenighet til stede.

Hvorfor kan dette skje? Disse informantene kommer fra ulike organisasjoner i den lokale byggebransjen. Dette er organisasjoner som primært har til oppgave å arbeide for sine egne medlemmer eller bedrift, og ikke direkte for motparter eller lignende organisasjoner. Dette gjelder både arbeidsgiver og arbeidstakersiden. Eller som en informant sa det *”vi må tenke på våre medlemmer først”*. Dette indikerer at heller ikke disse arbeidslivsorganisasjonene, verken på arbeidsgiversiden eller arbeidstakersiden, er så homogene som en først kan tro. *”Først seg selv, så de andre”* ser ut til å praktiseres.

Kunnskapsmangel indikerer at lokale arbeidslivsaktørene i større grad forholder seg til egne vertikale nivå i organisasjoner, og i mindre grad til hva andre lokale forbund og avdelinger måtte mene eller tror. Dette viser at også lokale organisasjoner med en viss tillemping kan sies å være selvopptatte fordi de har en egeninteresse, avgrenset til organisasjonens målsetning eller til medlemsstokkens sosiale interesser.

Følgende tre eksempler knyttet til kunnskapsmangel og manglende samarbeid kan illustrere dette:

1. Funn fra lokale avdelinger fra EBA³⁰ og NRL³¹, viste tendenser til kunnskapsmangel. Disse hører begge til under NHO. EBA`s informant sier at denne organisasjonen i hovedsak representerer de store entreprenørene i Nord-Norge. NRL på sin side er en aktør som på det lokale plan oftest organiserer små og mellomstore bedrifter i VVS -bransjen. Begge organisasjonene skal ivareta interessene til deres medlemmer i det lokale området. På spørsmål om de utenlandske bygningsarbeiderne fra EU har samme lønns- og arbeidsvilkår som de lokale, norske bygningsarbeiderne, svarte informanter fra de store

³⁰ EBA står for Entreprenørforeningen - Bygg og Anlegg som er en bransjeforening for entreprenører.

³¹ NRL står for Norske Rørleggerbedrifters Landsforening - VVS.

entreprenørene at de ikke visste nok om dette, mens informanten for de små og mellomstore bedriftene svarte at dette hadde de utenlandske bygningsarbeiderne i hovedsak ikke.

Det viste seg at NRL både hadde verdifull kunnskap og en klar oppfatning av situasjonen lokalt. De hadde også større kunnskap enn den andre organisasjonen. Her ser det ut til at manglende lokalt samarbeid innenfor arbeidslivsorganisasjonene medfører kunnskapsmangel innen lokale avdelinger, selv om slik kunnskap faktisk er til stede i hovedorganisasjonen (NHO). Dette tyder på at samhandlingen på tvers av det vertikale og horisontale styringshierarkiet kan være mangelfullt. Dermed kan de heller ikke ha god nok oversikt over hva andre mener, og kan bare legge frem sitt eget begrensede syn. De fremstår ikke som en samlet enhet tross at de står under paraplyorganisasjoner NHO. Denne kunnskapen kunne sannsynligvis vært økt gjennom bedre samarbeid.

2. Det samme ukoordinerte mønstret synes å være tilfelle blant informantene som representerte avdelingene i Fellesforbundet lokalt i Tromsø. Her bruker jeg deler av et intervju for å vise hvordan en av Fellesforbundet avdelinger lokalt oppfatter situasjonen, og hva som gjøres (eventuelt ikke gjøres) lokalt i Tromsø området.

Spørsmålet var: finnes det noen samarbeidsfora som dere diskuterer slike tema(sosial dumping) med andre naturlige parter i den lokale byggebransjen? Eksempelvis innen NHO, BNL kommune, fylkeskommune? Eller andre på arbeidstakersiden? Har dere noe samarbeid med slike? ”Vi har ikke noe fora, Vi har diskutert det med BNL men ikke på lokalt nivå. Men vi vet at BNL sentralt har uttalt at dette kanskje er noe en bør satse på i lag med arbeidstakerorganisasjonene! Det kommunen og fylke har bidratt med er å lage de her reglene sine for sosial dumping. Vi har jo ikke hatt noe samarbeid kan en si med kommune eller fylkeskommune som sådan! Så dere har liten eller intet samarbeid med fylkeskommune eller kommunen? Nei ikke noe formelt samarbeid NEI! Fagforbundet har vi diskutert forskjellige tema med og Sjømannsforbundet for så vidt, men vi har ingen formelle samarbeids- forum.

Kunne det være en ide med noe slikt? Ja vi samarbeider med hvem det måtte være hvis det tjener saken. Men altså av og til føler en at en stanger hodet i veggen.”

3. ”Seriøsitet i byggenæringen”

Dette prosjektet som Byggenæringens Landsforening³² tok initiativ til tyder på manglende samarbeid lokalt. Fra arbeidstakerorganisasjonene var det Fellesforbundet³³ og Norsk Arbeidsmandsforbund³⁴ som deltok, fra myndighetene deltok Arbeidstilsynet, Politiet, Skatteetaten, Utlendingsdirektoratet, Toll - og avgiftsdirektoratet.

Hensikten var å samle næringen og myndighetene i et felles prosjekt for å effektivisere innsatsen mot blant annet svart arbeid. Dette er et prosjekt som ser ut til å ha gode intensjoner i forhold til å bekjempe useriøsitet, men synes å ha mindre virkning når det ikke som blir avtalt ikke iverksettes lokalt.

Hva er så hensikten? Målsettingen om å innføre ”Seriøsitet i byggenæringen” ble nedfelt på et høyt sentralt nivå. Deres pilotprosjekt kalt ”Festningsprosjektet” hadde identifisert vesentlige problemer knyttet til kunnskap og holdninger hos aktørene i bransjen, samt dårlig samarbeid mellom aktørene, etatene i mellom og mellom disse igjen.(Fafo.2005.s.26 rapport 485).

Dette har ført til tiltak sentralt, men det kan fortsatt stilles spørsmål om hvorfor de lokale aktører ikke synes å nyttiggjøre seg mer av de erfaringene dette prosjektet ga ved å følge opp det aktørene bak ”Seriøsitet i byggebransjen” vedtok.

Det er vanskelig å si hvilke årsaker som ligger bak, men uttalelser fra en informant på avdelingsnivå i fagorganisasjonene indikerer årsaken: *”prosjektet ligger på et litt høyere nivå, derfor har vi ikke deltatt aktivt i det”*. Dette er tendenser som samlet indikerer at informasjonsflyten og påfølgende samarbeid

³² BNL betyr Byggenæringens Landsforening og er en arbeidsgiverorganisasjon og hører til i NHO systemet.

³³ Fellesforbundet er et forbund i Landsorganisasjonen (LO)

³⁴ Norsk Arbeidsmandsforbund er et forbund i Landsorganisasjonen (LO)

synes å stoppe i feil ledd eller nivå. Om dette har med mangelfull informasjonen utarbeidet av de overordnede organisasjonene eller om problemene ligger på å styre informasjonen dit den er ment eller om dette kan knyttes direkte til de lokale aktørene er i følge feltarbeidet usikkert.

Det er bemerkelsesverdig å se at et prosjekt som er inngått mellom ulike myndigheter i Norge og paraplyorganisasjonene LO og NHO, og som ”alle” fremstår som enige i ikke har større innvirkning på den lokale byggebransjens virksomhet, virker å ha store mangler lokalt. Det er også tankevekkende å se at en stor arbeidsgiverorganisasjon som MEF³⁵ som har medlemmer med mye arbeid i tilknytning til den lokale byggebransjen, men som står utenfor NHO, ikke deltok i prosjektet.

Hva viser dette? Feltarbeidet i januar 2006 avdekket at disse store organisasjonene synes å ha problemer lokalt med å få satt ut i livet det som avtales sentralt. Her vil jeg spesielt ta for meg noen punkt som jeg forutsetter samarbeidspartene i det sentrale prosjektet også mente skulle gjennomføres i den lokale byggebransjen i Tromsø:

”... sikre smidig myndighetsutøvelse og lett tilgang til regelinformasjon og veiledning ved å utvikle gode samarbeidsformer og felles informasjonsfora på tvers av etater, organisasjoner og bedrifter”.(Seriøsitet i byggenæringen).

Dette synes å være tiltak som er hensiktsmessig i kampen mot useriøsitet for byggebransjen, men er i ikke iverksatt lokalt. Arbeidslivsorganisasjonene og tilhørende aktører mangler fortsatt et felles fora noe som tyder på manglende interesse til å samarbeid. Dette ble bekreftet av flere informanter. Disse empiriske funnene fra lokale arbeidslivsorganisasjonene avviker således ikke merkbart med hva annen forskning viser, hvor det fremgår at organisasjonene ikke er så homogene eller så enige som en umiddelbart kan oppfatte det (Jakobsen 2004.s.156-158).

³⁵Maskinentreprenørenes Forbund eller MEF er en frittstående arbeidsgiverorganisasjon.

Dette på tross av ulike ståsted og ulikhet rundt interesser og verdier. Ut fra et lokalt økonomisk siktepunkt, kan det være fruktbart med samarbeid fordi det kan gi positive ringvirkninger for den lokale byggebransjen som helhet. At kommune, fylke og Arbeidstilsynet heller ikke ser ut til å samarbeide optimalt med de lavere avdelingene i arbeidslivsorganisasjonene er også tankevekkende, men det kan jeg ikke gå nærmere inn på.

Disse tre eksemplene indikerer at det kan finnes en skinnenighet blant de seriøse aktørene i byggebransjen, hvor ”alle” synes å være enige om at useriøsitet bør bekjempes, men det som skjer, virker lite samkjørt. Samtidig ser det ut til at mangelen på hensiktsmessig samhandling fører til større utfordringer enn nødvendig i den lokale byggebransjen, spesielt i forhold til å få kontroll med useriøsiteten i bransjen. De lokale organisasjonene ser ut til å ha utfordringer knyttet til byggebransjens struktur, koordinering, samhandling og kunnskap. Dette er områder som stemmer overens med teori av Egeberg. I slike situasjoner er det nærliggende å søke hjelp eller støtte hos andre som kan ha kunnskap og som kan bidra med råd eller hjelp til gode løsninger.

Siden dette ikke bare gjelder en enkelt aktør men en hel gruppe seriøse aktører er dette en strukturell utfordring, og ligger først og fremst på det nivået. De seriøse aktørene ser derfor ut til å ha nytte av å utvikle samarbeid basert på tillit når slike situasjoner oppstår. Det vil på sikt kunne styrke dem som en gruppe. Hvis ikke fortsetter den anonyme makten og virke, nettopp fordi den serielle tilstanden av fremmedgjøring får fortsette.

6.14 Samarbeid kan stoppe på grunn av maktkamp

Hvorfor ser det ut som om de seriøse aktørene ikke samarbeider mer enn de gjør? Dette bør en først se i et historisk perspektiv. Som kjent har arbeidsgiversiden og arbeidstakersiden oftest hatt motstridende interesse syn på hvordan arbeidslivet bør eller ikke bør fungere. Indirekte viser dette at det har vært ulike interessegrupper som har stått mot hverandre og kjempet for sine ulike syn.

Det har pågått, og pågår fortsatt en tautrekking om hva som skal vektlegges hvor konsekvensen blir at noen og noe blir nedprioritert. Det har vært en lang maktkamp mellom partene om hvilke verdier og interesser som skal regjere. Denne er ikke slutt og kan tydelig ses ved lokale forhandlinger og sentrale lønnsoppgjør. Maktkampen er reell, dermed bør det ikke komme som en stor overraskelse at ikke disse partene virker mer ivrige enn de er, all den stund det er omstridt å samarbeide med klassefienden.

Hvis det bildet informantene har vært med å skape medfører riktighet, er det tendenser til at den lokale byggebransjens aktører, er for selv- opptatt og bryr seg mindre om hva andre gjør. Dette ser ut til å være et aktuelt problemområde, som det burde gå an å løse, dersom aktørene selv vil det.

6.14.1 Samarbeid og tillit

I følge feltarbeidet har aktørene svake tillits relasjoner, som virker mer farget av mistillit en tillit. Samtidig ser det ut til at aktørene er for ego - orientert og for lite andre – orientert. Problemet er at en for ensrettet orientering også kan medføre negative konsekvenser. Den ego – orienterte aktøren ønsker gevinsten for seg selv, mens andre orienterte ser andres ve og vel som sin første forpliktelse. (Løchen.1990.s17).

Dersom aktører for sterkt andre – orientert, kan dette medføre at andre sterke grupper enklere kan utøve makt selv når denne maktutøvelsen ikke kan sies å være legitim.(Løchen.1990.s 19). Det betyr at en bør søke en middelposisjon.

Aktørene ser i følge empirien å konsentrere seg for mye om sin organisasjon og sine medlemmer, og i mindre grad tar hensyn til den lokale byggebransjen som helhet. Dette i tillegg til at bransjen er fragmentert og at aktørene fremstår som anonyme for hverandre. Som følge av at aktørene ikke ser ut til å innse at det her foreligger mangelfull tillit, gjør de lite for å forbedre den.

Det som er positivt for de seriøse aktørene er at empirien uttrykte at de seriøse aktørene i byggebransjen tross anonyme forhold virker å ha en rimelig overordnet enighet og felles organisasjonskultur. Det indikerer at det finns tillitsrelasjoner, men de virker ikke gode nok. Styrking av tilliten ser ut til å være positivt for

byggebransjen, både i forhold til å redusere usikkerhet og mestre sosial kompleksitet. Slik sett virker tillit som en grunnleggende betingelse for fruktbart samarbeid både mellom enkeltstående aktører eller internt/eksternt i organisasjoner.

Hvilke alternativer har man så for å bedre samarbeids- relasjonene og hvordan kan samarbeidet styrkes eller formaliseres? Det finnes flere mulige alternativer. Men ved å dempe ego – orienteringen vil tilliten som regel bedres. En konsekvens kan bli at samarbeid oppstår og kunnskap kan deles.

Hvordan denne tilliten skal utvikles, er opp til partene å avgjøre, men en vanlig måte er gjennom strategi- tenking, der aktørene ønsker å forbedre fellesskap bygd på tillit. (Spurkeland.s.24-25.2005). Teorien viser at slike fellesskap skaper forventninger eller forutsetninger om at den enkelte aktøren eller gruppen faktisk handler i samsvar med normer som er akseptert i den grupperingen de tilhører. Dette skaper igjen forutsigbarhet.

Kapittel 7 Avslutning

7.1 Næringsstrukturens betydning

Norsk næringsstruktur er viktigere enn den lokale byggebransjen. Tar en utgangspunkt i det Østerberg har beskrevet i forbindelse med at det nasjonaløkonomiske siktepunktet tenderer dette til å være tilfelle.

Norske politiske myndigheter ønsket via den reviderte EØS-avtalen å skape bedre tilgang for norske økonomiske interesser til de indre markedene i EU. I bytte fikk EU tilgang til norske markeder. Norge utøver sin politikk ut etter nasjonaløkonomiske hensyn. Det betyr at hensynet til hele nasjonen som helhet vurderes som viktigere enn den enkelte bransje. Konkret betyr det at den lokale byggebransjens problemer er en kalkulert risiko norske myndigheter visste kunne komme. Nasjonens hensyn kommer først i prioriteringsrekken når næringsstruktur i det norske samfunnet som helhet skal utvikles. Norske myndigheter ser ut til å bruke markedet og markedsstrukturen i denne utviklingen, som medfører at den lokale byggebransjen blir sterkt berørt.

Fra et slikt perspektiv kan en forstå hva Arbeids- og inkluderingsministeren Bjarne Håkon Hansen legger i forordet til Fafo rapporten hvor han skriver at arbeidsinnvandring er positivt for alle parter. Dette tilsier at det nasjonale hensynet er en av de viktigste grunnene til at tidligere nevnte utfordringer skapes i den lokale byggebransjen.

7.2 Oppsummering

Etter å ha studert arbeidsinnvandring knyttet til den lokale byggebransjen som tema i over et år, ser jeg at mitt ønske om mer kunnskap om den lokale byggebransjen er oppfylt. Spesielt syns jeg undersøkelsen har skapt lokal kunnskap om arbeidsinnvandringen til byggebransjen i Tromsø. Denne kunnskapen bør om ikke annet kunne brukes av de seriøse aktørene i byggebransjen til refleksjon for å utvikle gode strategier for fremtiden.

Svarte jeg på problemstillingene?

- Fører arbeidsinnvandring til endrete maktforhold i den lokale byggebransjen,
- Fører bruken av billig utenlandsk arbeidskraft fra EU til sosiale endringer i den lokale byggebransjen?

To setninger knyttet til den lokale byggebransjen og analysekapittelet indikerer hovedessensen i analysekapittelet.

1. Arbeidsinnvandringen synes å ha stor innvirkning på den lokale byggebransjen og det ser ut til å skje endringer i maktforholdene.
2. Den lokale byggebransjen blir gradvis innkorporert i et større marked og markedsstrukturen ser ut til å endre den lokale byggebransjen på godt og vondt.

Analysen viser tendenser til at den lokale byggebransjen gjennomgår store endringer, som den lokale byggebransjen har liten kontroll over. Dette har både positive og negative sider. Hva gjelder den lokale byggebransjen ser det imidlertid ut til at arbeidsinnvandringen har medført flest negative konsekvenser til nå, og slik sett hatt flest ugunstige virkninger sett fra et lokalt siktepunkt. Dermed finns det sprik mellom det perspektivet Bjarne Håkon Hansen ønsker å formidle som det rette, og hva min studie av byggebransjen i Tromsø faktisk viser. Men ved å knytte teorien til analysen virker det som at det Arbeids- og inkluderingsministeren skrev om at arbeidsinnvandringen er positivt for alle parter tilsynelatende stemmer. Imidlertid må dette ses ut fra det Østerberg tidligere omtaler som det nasjonaløkonomiske siktepunkt, og ikke ut fra et lokalt siktepunkt.

Samtidig er det viktig å ikke generaliseres for lett, da det finns nyanser som er viktige å formidle. Først da nærmer en seg den fulle "sannhet" om den lokale byggebransjen. Sosiologiske studier har tradisjon for å knytte en maktdimensjon til studier av samfunn, innen maktforskning har resultatene ofte fremhevet at det er interesser og verdier som er avgjørende for hvem som har makt og hvem som ikke har makt; så også her.

Dette tyder på at det er flere forskjellige typer makt som er til stede i byggebransjen. Noe av makten kan knyttes til aktørmakt, som er makt mellom aktører og noe kan knyttes til strukturer. Felles er at mye kan knyttes til markedet og anonyme forhold skapt via markedsstrukturen og den historiske utviklingen mellom arbeidstakere og arbeidsgivere. Den reelle maktkampen sto tidligere mellom de som eier bedriftene og de som betegnes som arbeidere. Som følge av gjeldende EU-direktiv med påfølgende arbeidsinnvandring ser det ut til at kampen står mellom de seriøse og mer anonyme aktører.

Empirien som ble knyttet til teorien i analysen viser at det virker å finnes en anonym makt som påvirker byggebransjen vel så mye som tradisjonell aktør makt og struktur makt. Denne makten utspilles via markedsstrukturen, markedet, og ut i de lokale relasjonene. Dette inntrykket ble sterkere når det viste seg at dette maktbegrepet på en fruktbar og hensiktsmessig måte belyste byggebransjen. Denne maktformen ser ut til å gjennomsyre og omfavne den lokale byggebransjen og dens relasjoner. Samtidig som den påvirker den enkeltes aktørs makt, og den lokale struktur, via markedsstrukturen. Dette er et av mine hovedfunn.

Figur 2 i teorikapittelet over historiske utvikling, viser sammen med empirien at useriøse aktører synes å ha større makt nå enn før mai 2004. Dette oppnår de via markedsstrukturen, fordi de bruker billig underbetalt arbeidskraft, noe de seriøse ikke vil gjøre. Dermed ser det ut til at det skjer en maktforskyving i retning de useriøse. Samme modell viser at makten også endrer seg fra aktørmakt i retning anonym makt, ved at makten flyttes til markedet og den større markedsstrukturen.

Analysen viste samtidig at seriøse aktører også har begynt å bruke fleksibel utenlandsk arbeidskraft, selv om de hevder å betale de utenlandske etter tariff. Undersøkelsen tyder på at også de seriøse betaler lavere lønninger enn hva som var vanlig lokalt. Analysen viste at minstelønna for fagarbeider var 54,21 kroner mindre enn gjennomsnittlig timelønn for en faglært tømmer i Tromsø.

I tillegg ser det ut til at de utenlandske bygningsarbeiderne fra de nye EØS landene er dårlig innkorporert med de norske i byggebransjen. Dermed ser det ut til at det utvikles en lokal underklasse i den lokale byggebransjen. Dette synes å ha

sammenheng med at den lokale byggebransjen opererer via markedet og markedsstrukturen.

Teorien viser at siden pris og etterspørsel er viktig, vil den aktøren som har de beste betingelsene og laveste kostnadene oftere vinne arbeidsoppdragene. Det betyr at de som har for høye lønnskostnader ofte står maktesløse i denne sammenhengen. Markedssituasjonen gjør at markedsdeltakerne følger etter de andre, hvor på de er med å bestemmer prisen selv. Lønns og arbeidsforholdene ser derfor ut til å presses til det nivået andre har, og kan i ytterste konsekvens bli normen. Imidlertid kan dette dersom ønskelig, reguleres gjennom lover og regler. I følge informantene og lokale publiserte kilder ser det ut til at arbeidsinnvandringen fra EU medfører relativt negative konsekvenser for deler av den lokale byggebransjen, og spesielt for de som fremstår som seriøse, med et ønske om like lønns- og arbeidsforhold for alle. Disse synes å oppleve presset mest, men er avmektiggjort ved at de følger etter de andre markedsdeltakerne.

Denne spiralen ser ut til å fortsette helt til noen tar ansvar for å gjøre noe med det. Dette kan aktørene gjøre ved å skape tillit, hvor aktørene demper ego - orienteringen og samarbeider til beste for byggebransjen som helhet. Det ser ut til at dette oppnås ved å skape felleskap bygd på tillit, som gjør det mulig å lage hensiktsmessige strategier for den lokale byggebransjen som helhet.

Analysen viste at dette fellesskapet er mangelfullt i dag samtidig som det ser ut til å være barrierer for hensiktsmessig lokal samhandling. Disse manglene tenderer til å skape negative konsekvenser og større utfordringer enn nødvendig, spesielt i forhold til å få kontroll med useriøsiteten i bransjen.

I følge empirien ser det ut til at samkjøringen mellom de mektige og markedstenking styrkes, og samtidig som den lokale byggebransjen, med sine aktører, fratras makt. Dermed ser det ut til at bransjen som helhet underprioriteres til fordel for andre mål. Markedskreftene, markedsstrukturen og markedet ser ut til å bruke anonym makt i denne sammenhengen. Arbeidsinnvandringen som nå skjer tenderer ut fra denne studien å være mindre positivt for de som er seriøse aktører i den lokale byggebransjen. På nåværende tidspunkt ser det ut til å være en kamp som de useriøse ser ut til å vinne, fordi de får sin vilje igjennom tross motstand. Det er

en kamp som de seriøse på en anonym måte blir avmektiggjort av. De seriøse aktørene virker lite koordinert lokalt som bidrar til at individualitet blant sær - grupper blir viktigere en kollektiv samhandling. Dette ser ut til å svekke enkelt organisasjonene, og nå virker det også som om andre seriøse aktører svekkes.

7.3 Avsluttende kommentarer

En konstaterer at det finnes sprik mellom det informantene sa og det som faktisk finner sted. Aktørene mangler kunnskap, noe de viser gjennom selvmotsigelser og at de lytter til rykter og stoler på det. De er utsatt for anonym makt. Aktørene ser ut til å være enige om de overordnede målene, men samarbeidet virker svakt lokalt. Selv om enkelte hevdet at samarbeidet er godt. EØS-avtalen har hatt stor innvirkning lokalt, med relativt stor arbeidsinnvandring som igjen har skapt ulike utfordringer på godt og vondt. I kampen om markedsandelene ser det ut til at den lokale byggebransjen mister sin historiske og samfunnsbetingete profil hvor stadig flere aktører i byggebransjen aksepterer ego - orientering og individualisme fremfor andre – orientering. Gjennom feltarbeidet og tolkninger har jeg gitt noen indikasjoner på at byggebransjen i Tromsø virker lite samlet og relativt lagdelt, som synes å ha blitt forsterket etter 2004. Samtidig ser det ut til at det skjer en maktforskyving, som ser ut til å gå fra de lokale seriøse til både useriøse og over til andre mer anonyme felt og aktører.

Dette tenderer til at de seriøse har behov for mer makt. Et hensiktsmessig utgangspunkt for å få større innflytelse på situasjonen kan være et felles fora der konstruktiv meningsutveksling kan foregå og der anonymiteten blant lokale aktører minsker. Et slikt fora kan medføre at en lærer av andres erfaringer og blir bedre i stand til å videreutvikle det som fungerer bra. Samtidig medfører dette at en kan jobbe konstruktivt med andre utfordringer og problemområder. Eksempelvis kan ”Festningsprosjektet” og samarbeidsprosjektet ” *Seriøsitet i byggenæringen*” være inspirasjon til lokalt samarbeid. Da ville samtidig sentrale organisasjoners mål oppnås. Til tross for det lille utvalget og oppgavens størrelse håper jeg at undersøkelsen har skapt mening og kan være til nytte for byggebransjen og andre. Jeg ønsker ikke å konkludere med noen store funn, men konstaterer at det fortsatt trenges mer kunnskap på feltet.

Kapittel 8 Kildehenvisninger og vedlegg

8.1 Litteraturliste bøker.

- Ahlberg Kerstin Niklas Bruun ”*Kollektivavtal i EU om allmengiltiga avtal og sosial dumping*” Skriftserien nr 52 opplaga1:1, Juristforlaget Norstedts Juridik AB Stockholm Gotab, 1996.
- Amundsen Jan Sverre ”*Verdiskapende samhandling – et norsk perspektiv på teamutvikling og coaching*”. Tiden Norsk Forlag AS. 1999
- Blaikie Norman “*Approaches to Social Enquiry*”. Polity Press, Cambridge (1993).
- Blaikie Norman “*Designing Social Research, The Logic of Anticipation*” Polity Press, Cambridge (2000).
- Brox Ottar ”*ARBEIDSKRAFTIMPORT, Velferdsstatens redning - Eller Undergang?*” Pax Forlag A/S, Oslo 2005.
- Everett Larry Euris og Inger Furseth ”*Masteroppgaven hvordan begynne - og fullføre*” 1.utgave 1997, Universitetsforlaget 2004 Oslo.
- Egeberg Morten ”*organisasjonsutforming*” Aschehoug, Tanum Nordli, 1984. Engers boktrykkeri A/S Otta.
- Engelstad Fredrik: ”*Hva er makt*”. Universitetsforlaget 2005.
- Eskola Antti ”*Sosialpsykologi en instruktiv veiledning om forskningsområder og forskningsretninger*” Gyldendal Norsk Forlag Oslo 3 opplag. Trykt Gjøvik Trykkeri A.s 1981.
- Fivelsdal Egil og Jørgen Frode Bakka ”*Organisasjons -teori Struktur, kultur, prosesser*” 3.utgave. Cappelens Akademiske Forlag Oslo 1998.
- Fossåskaret, Erik, Fuglestad, Otto Laurits og Aase, Tor Halfdan (red.) ”*Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolking av kvalitative data*”. (1997) Universitetsforlaget OSLO.
- Halvorsen Knut ”*Sosiale problemer, En sosiologisk innføring*” Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS. Trykt i Polen 2002.
- Hellevik Ottar ”*Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*” 5 utgave, 4.opplag 1994.

- Jakobsen Dag Ingvar og Jan Thorsvik ”*Hvordan organisasjoner fungerer. Innføring i organisasjon og ledelse*” 3.opplag 2004.
- Korsnes Olav, Heine Andersen og Thomas Brante (Red) ”*Sosiologisk leksikon*” Universitetsforlaget 1997.
- Kvale Steinar “*Det kvalitative forskningsintervju*” Gyldendal Norsk Forlag AS 2001 1.utgave 1997,6 opplag 2004,Gjøvik Norge.
- Lian Olaug S. ”*Når helse blir en vare. Medikalisering og markedsorientering i helsetjenesten*” Høyskoleforlaget AS. Norway 2003.
- Løchen Yngvar ”*Formål og Fellesskap Prosjekt Alternativ Framtid*” Oslo 1990.
- Nilsen Håvard Dag Østerberg ”*Statskvinnen Gro Harlem Brundtland og nyliberalismen*” Forlaget Forum 1998.
- Overenskomst mellom Næringslivets Hovedorganisasjon og Byggenæringens Landsforening på den ene siden og Landsorganisasjonen i Norge og Fellesforbundet på den andre siden. ”*Fellesoverenskomsten for byggfag 2004-2006*”. Overenskomst av 2004 avtale nr:331 Gjelder fra 1.april 2004.
- Seip Jens Arup, Yngvar Løchen og Beatrice Halsaa Albrektsen (red) ”*Hva er makt? Søkelys på studiet av makt og Maktutredningen*” Universitetsforlaget Aktietrykkeriet i Trondhjem 1978.
- Spurkeland Jan ”*Relasjonskompetanse Resultater gjennom samhandling*” Universitetsforlaget. 2005.
- Thagaard Tove “*Systematikk og innlevelse*” Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS. 1998
- Whyte Foote William. ”*Learning from the field A Guide from Experience*” Sage Publications printed 1984, United States of America.
- Østerberg Dag, ”*MAX WEBER MAKT OG BYRÅKRATI Essay om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*” 2.opplag 2002 Gyldendal Norsk Forlag AS, Norway.
- Østerberg, Dag: ”*Samfunnsformasjonen*”. Pax forlag. Oslo 1995.
- Østerberg Dag ”*Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse*” 5. utgave opplag 2001. Oslo 1997.

8.2 Internettkilder

- ”Arbeids- og tjenestevandringer i Norden: Forskjeller og fellestrekk”. Hentet fra http://www.faf.no/Oestforum/Kunnskapsbase/Publikasjoner/FoU/dolvik_eldring05.pdf. Sjekket sist 30/1-2007 klokken 11.47.
- ”Arbeidstakere fra øst- dumpingkandidater eller samfunnsbyggere?” Hentet fra <http://www.odin.dep.no/asd/norsk/aktuelt/taler/046041-090017/dok-bn.html> Sjekket sist 13/09-2005 klokken 15.40.
- ”BYGGNYTT”. Hentet fra <http://www.fellesforbundet.no/Avdelinger/avd799/Byggnytt/BYGGNYTT%20oktober%202006.pdf> Sjekket sist 24/10-2006 klokken 16.45.
- ”Det nordiske arbeidsmarked to år etter EU-utvidelsen Mobilitet, virkninger og utfordringer” Jon Erik Dølvik, Line Eldring. Hentet fra <http://www.norden.org/pub/velfaerd/arbetsmarked/sk/TN2006557.pdf> Sjekket sist 19/9-2006 klokken 10.29
- EIC ”Følg med i Europaskolen, Hvor gjelder EØS?”. Hentet fra http://www.eic.no/templates/eic2/Page_Meta_60512.aspx Sjekket sist 30/1-2007 klokken 09.43
- Europaportalen ”Dette er EØS-avtalen”. Hentet fra <http://odin.dep.no/europaportalen/norsk/eos/032141-130228/dok-bn!30005080.html> Sjekket sist 30/1-2007 klokken 09.58
- ”EVALUERING AV FORELØPIGE KONSEKVENSER AV EØS-UTVIDElsen- 1 RAPPORTAVDELING FOR FAGLIG STRATEGI OG KOORDINERING”, 21.12.2004. Hentet fra <http://www.udi.no/upload/Pub/Tema/EuEos/Rapporter/EOSEvalueringen211204.pdf>. Sjekket sist 26/8-2005 klokken 22.10.
- Faf Østforum temaside ”Tjenstedirektivet”. Hentet fra <http://www.faf.no/Oestforum/Kunnskapsbase/Temasider/tjenstedirektivet.htm>. Sjekket sist 8/1-2007 klokken 10.05.
- ”Forskrift om allmenngjøring av tariffavtaler for byggeplasser i Osloregionen”. Hentet fra: http://odin.dep.no/asd/norsk/dep/org/tilknyttede_virksomheter/p100. Sjekket sist 13/9-2005 klokken 10.40.
- Jon Veia Næringslivets Hovedorganisasjon ”Norske bedrifter i et utvidet EØS”. Hentet fra <http://www.faf.no/Oestforum/300904/Vea.pdf>. Sjekket sist 30/9-2004 klokken 22,31.

- ”Kazik får 46 kroner under minstelønn”. Hentet fra <http://nordlys.no/nyheter/article1643415.ece> Sjekket sist 29/1-2007 klokken 12.00.
- ”Lavlønnskurransse og sosial dumping, Utfordringer for det seriøse arbeidslivet” Jon Erik Dølvik, Line Eldring og Anne Mette Ødegård. Hentet fra <http://www.fao.no/pub/rapp/485/485.pdf> Sjekket sist 20/9-2005 klokken 09.15.
- LO.no LO basen arbeidsliv. ”Sosial dumping”. Hentet fra http://www.lo.no/lobasen/Content/106905/tema_arbliv.pdf Sjekket sist 1/2-2007 klokken 10.46
- ”Lov om allmenngjøring av tariffavtaler m.v. (allmenngjøringsloven)” § 1-1”. Hentet fra <http://www.lovdata.no/all/tl-19930604-058-0.html> Sjekket sist 3/4-2007 klokken 16.22.
- ”Norges forskningsråd, Offentlig sektor i endring “Programnotat”. Hentet fra <http://dbh.nsd.uib.no/osie/info/notat.cfm>. Sjekket sist 30/1-2007 klokken 09.29.
- ”BYGGOPP Opplæringskontoret for byggfagene i Tromsø”. Hentet fra http://www.okb-troms.no/for_sokere/hvorfor.php Sjekket sist 10/4-2007 klokken 13.55.
- ”Seriøsitet i byggenæringen”. Hentet fra <http://www.fellesforbundet.no/Fellesforbundet/L%C3%B8nns-%20og%20arbeidsvilk%C3%A5r/Seri%C3%B8sitet%20i%20arbeidslivet/PDF-filer/seri%C3%B8sitet%20i%20byggen%C3%A6ringen.pdf> Sjekket sist 10/4-2007 klokken 09.44.
- ”Sosial dumping på anlegg i Tromsø”. Hentet fra <http://nordlys.no/debatt/ytring/article1750879.ece> Sjekket sist 29/1-2007 klokken 12.05.
- St.meld.nr.9 (2005-2006) ”om overgangsordningane for arbeidstakarar frå dei nye EØS-landa mv”. Hentet fra: <http://www.odin.dep.no/filarkiv/276990/Stm0090506-TS.pdf>. Sjekket sist 8/1-2007 klokken 10.28.
- ”Versting på sosial dumping”. Hentet fra <http://www.bladet-tromso.no/nyheter/article56729> Sjekket sist 29/1-2007 klokken 11.55.
- ”Den europeiske union”. Hentet fra http://no.wikipedia.org/wiki/Den_europeiske_union Sjekket sist 30/1-2007 klokken 09.53
- Bransje kunnskap om IA. Hefte ”Bygg og anlegg”. Hentet fra <http://nav.no/805325664.cms> Sjekket sist 30/4-2007 klokken 12. 59

8.3 Vedlegg

Vedlegg 1

"De mest etterspurte yrkene i Troms hittil i år pr februar 2006" Sjekket sist 24/3-2006 kl 09.12 fra Aetat.no fylkessider Troms. Link ikke lenger operativ 27/4-2007.

Vedlegg 2

"A205. HL Beholdning helt ledige ved utgangen av måneden. Fordelt på yrke 1960 Aetat Tromsø, februar 2006".

Hentet fra Aetat.no: <http://139.107.220.64/cgi-bin/nph-actuate.cgi/acweb/139.107.220.64/Arbeidsmarkedet/Arbeidssokere/A200HeltLedige/2006-02-feb/A20> tatt ut 27/3-2006 klokken 10.03. Link ikke lenger operativ 27/4-2007.

Vedlegg 3

"A205. HL Beholdning helt ledig ved utgangen av måneden. Fordelt på yrke 19 Troms februar 2006".

Hentet fra Aetat.no: <http://139.107.220.64/cgi-bin/nph-actuate.cgi/acweb/139.107.220.64/Arbeidsmarkedet/Arbeidssokere/A200HeltLedige/2006-02-feb/A20> tatt ut 27/3-2006 klokken 10.02. Link ikke lenger operativ 27/4-2007.

Vedlegg 4

Intervjuguiden for tillitsvalgte i den lokale bygningsbransjen 1.

Inndeling i temabølker

Bakgrunn:

1. Kan du fortelle meg om din bakgrunn?

Eksempelvis:

- Alder,
- Status,
- Tillitsvalgt,
- utdanning,
- Hjemsted.
- Hvorfor byggebransjen.

Arbeidsinnvandring, sosial dumping og makt

1. Kan du fortelle meg om hva du som tillitsvalgt legger i arbeidsinnvandring?

Og:

- *Hvilke konsekvenser arbeidsinnvandring har for den lokale bygningsbransje?*

2. Hva kan du som tillitsvalgt fortelle meg om arbeidsinnvandring i byggebransjen i Tromsø og omegn?

Eksempelvis:

- Bedriftens syn
- Tillitsvalgtes syn
- Organisasjonenes syn
- Næringslivets syn
- Kommunens syn
- Sosial dumping
 - *Medfører arbeidsinnvandring fra EU at den lokale bygningsbransje utsettes for sosial dumping?*
- Makt
 - *Fører arbeidsinnvandringen fra lavkostlandene i EU til endrede maktforhold mellom aktører i lokal byggebransje?*
- Kvalitet

- Kunnskap
- Lønnsomhet
- Fremmedfrykt
- Konflikter

Arbeidsinnvandring vedrørende kommunikasjon, status og makt.

Hva kan du som tillitsvalgt fortelle meg om de sosiale forhold i den lokale byggebransje etter inngåelsen av EØS-avtalen mai 2004?

- Språk
- Kommunikasjon
- samhandling
- Lønns og arbeidsvilkår (Ny standard?)
- Bo forhold
- Kriminalitet
- Status/ posisjon
 - Norske bygningsarbeider
 - status utenlandske bygningsarbeidere
- Endrede maktforhold i lokal byggebransje?
 - endring i fagforeningers styrke
 - endring i faggruppers styrke
 - endring i betingelser
 - endring i strukturer
 - endring på felt
 - andre endringer

Vedlegg 5

Intervjuguiden for Tillitsvalgte 2.

Mer en sjekkliste for å se om informanten har vært innom spesielle områder.

Bakgrunn:

1. Hvor gammel er du?
2. Hva er din tittel?
3. Hvor gammel var du når du begynte å arbeide?
4. Hvordan begynte du i byggebransjen?
5. Hvor mange år har du arbeidet?
6. Hvordan utdanning har du?
7. Var lønna avgjørende?
8. Hadde dine foreldres bakgrunn betydning for at du valgte å jobbe innen bygningsbransjen?
9. Hvor kommer du opprinnelig fra?
10. Hva var den største grunnen til at du valgte å jobbe innen bygningsbransjen?
11. Hvor mange år har du vært tillitsvalgt?

Arbeidsinnvandring, sosial dumping og makt

12. Hva slags forhold til arbeidsinnvandring har bedriften som helhet?
13. Hva slags forhold til arbeidsinnvandring mener du som tillitsvalgt bedriften har?
14. Har tillitsvalgte og ledelsen samme syn i forhold til arbeidsinnvandring?
15. Hvilket forhold har du personlig til arbeidsinnvandring?
16. Merker du som tillitsvalgt mye til arbeidsinnvandring?
17. Har tilgangen til arbeidskraft bedret eller forverret seg etter at EØS-avtalen trådte i kraft i mai 2004?
18. Har noen av byggebransjens aktører grunn til å frykte arbeidsinnvandringen som EØS avtalen har åpnet for?
19. Er det forskjell på kvaliteten bygningsarbeidere utfører avhengig av om de er norske eller utenlandske?

20. Har de utenlandske bygningsarbeiderne fra EU de samme lønns og arbeidsvilkår som de norske? Gjelder det også innen deres bedrift?
21. Tror du som tillitsvalgt at arbeidsinnvandringen som nå skjer er bra for Norge og den lokale byggebransje?
22. Er arbeidsinnvandring noe positivt eller et problem i vår lokale landsdel?
23. Hvis ja hvorfor?
24. Hvis nei hvorfor?
25. Mener tillitsvalgte at det er lønnsomt og bruke utenlandsk arbeidskraft i deres bedrift?
26. Går bedriften bedre økonomisk etter at de utenlandske bygningsarbeiderne kom?
27. Hvis så, hva er det i deres bedrift som gjør det lønnsomt å bruke utenlandske bygningsarbeidere?
28. Hva er det største fortrinnet med utenlandske bygningsarbeidere?
29. Hva er det dårligste med utenlandske bygningsarbeidere?
30. Tror du som tillitsvalgt i deres bedrift at bruken av utenlandske bygningsarbeidere kan føre til konflikt mellom ledelsen i deres bedrift og de norske bygningsarbeiderne i bedriften?
31. Tror de som tillitsvalgt at bruken av utenlandske bygningsarbeidere kan føre til konflikt mellom utenlandske bygningsarbeidere i deres bedrift og de norske bygningsarbeiderne i bedriften?
32. Synes tillitsvalgte i bedriften at det er greit med ulike lønninger og arbeidsvilkår for bygningsarbeiderne i bedriften?
33. Har bedriften et a-lag med norske bygningsarbeidere og et b-lag med utenlandske bygningsarbeidere eller kjenner de bedrifter som gjør det?
34. Tror du som tillitsvalgt at bruk av utenlandsk arbeidskraft kan føre til at norske bygningsarbeidere på sikt kommer til å få lavere lønninger?
35. Tror du som tillitsvalgt at bruk av utenlandsk arbeidskraft kan resultere i at norske bygningsarbeidere kommer til å få dårligere arbeidsvilkår en hva de har i dag?
36. Hva legger du som tillitsvalgt i begrepet ”sosial dumping”?
37. Tror du som tillitsvalgt at det foregår sosial dumping i byggebransjen?

38. Medfører arbeidsinnvandring fra EU at den lokale bygningsbransje utsettes for sosial dumping?
39. Hva mener du som tillitsvalgt, skjer det sosial dumping i deres bedrift?
40. Hva mener du som privatperson, skjer det sosial dumping ved deres bedrift?
41. Kjenner du lokale bedrifter der sosial dumping har skjedd eller skjer?
42. Tror du som tillitsvalgt utenlandske bygningsarbeidere bryr seg mindre om lover og regler en de norske bygningsarbeiderne?
43. Tror du utenlandske bygningsarbeidere bryr seg mindre om lover og regler en de norske bygningsarbeiderne?
44. Hvordan tror du som tillitsvalgt, utdanningen til de utenlandske bygningsarbeiderne er kontra de norske bygningsarbeiderne?
45. Hvordan tror du som privatperson, utdanningen til de utenlandske bygningsarbeiderne er kontra de norske bygningsarbeiderne?
46. Hvordan mener de som tillitsvalgt det faglige kunnskapsnivået i dag er blant bygningsarbeiderne i lokal bygningsbransje? Bedre eller dårligere en før de utenlandske bygningsarbeiderne kom?
47. Utfører de utenlandske bygningsarbeiderne arbeidet med samme kvalitet og hurtighet som de lokale bygningsarbeiderne?
48. Hva tror du som tillitsvalgt resultatet av arbeidsinnvandringen fra EU til Norge blir for bygningsbransjen som helhet?
49. Hvilke konsekvenser mener du som tillitsvalgt arbeidsinnvandringen fra EU vil ha for den lokale bygningsbransje?
50. Fører arbeidsinnvandringen fra lavkostlandene i EU til endrede maktforhold mellom aktører i den norske bygningsbransjen?
51. Fører arbeidsinnvandringen fra lavkostlandene i EU til endrede maktforhold mellom aktører i lokal bygningsbransje?
52. Hvilke roller eller maktfunksjon tror du som tillitsvalgt, lokale arbeidslivsorganisasjoner vil ha i denne forbindelse?

Arbeidsinnvandring vedrørende kommunikasjon, Status og makt:

53. Hvordan mener du som tillitsvalgt de sosiale forhold i bedriften deres eller andre bedrifter har utviklet seg etter at de utenlandske bygningsarbeiderne fra øst kom?
54. Hvordan mener du som tillitsvalgt de sosiale forhold i den lokale byggebransje har utviklet seg etter at de utenlandske bygningsarbeiderne fra øst kom?
55. Vet de om noen i ledelsen i bedriften deres eller andre fra ledelsen i andre bedrifter omgås de utenlandske bygningsarbeiderne på fritiden?
56. Kjenner du til om de norske bygningsarbeiderne i deres bedrift eller bygningsarbeidere i andre bedrifter omgås de utenlandske bygningsarbeiderne på fritiden?
57. Er språk ett problem?
58. Hvordan kommuniserer ledelsen med de utenlandske bygningsarbeiderne?
59. Hvordan kommuniserer de lokale norske bygningsarbeiderne og de utenlandske bygningsarbeiderne?
60. Vet de som tillitsvalgt hvordan de utenlandske bygningsarbeiderne i den lokale bygningsbransje kommuniserer med resten av det lokale samfunn, utenfor den lokale bygningsbransje?
61. Tror du maktforholdene i den norske byggebransjen som helhet holder på å endre seg eller ikke?
62. Tror du maktforholdene i den lokale byggebransje holder på å endre seg eller ikke?
63. Hva tror du som tillitsvalgt vil skje med statusen til de norske bygningsarbeiderne som helhet fremover?
64. Hva tror du som tillitsvalgt vil skje med statusen til de utenlandske bygningsarbeiderne som helhet fremover?
65. Hvordan mener de som tillitsvalgt arbeidsmoralen blant de norske bygningsarbeiderne har utviklet seg i den lokale bygningsbransje etter EØS-avtalen 2004?
66. Hva tror du som tillitsvalgt vil skje med jobbene i den lokale bygningsbransje på sikt?
67. Hvordan tror du rekrutteringen fra skole til byggebransjen blir på sikt?

68. Hva gjør den lokale byggebransjen pr i dag i forhold til arbeidsinnvandring?
69. Hva mener du som tillitsvalgt bør gjøres i den lokale bygningsbransje fremover?

De mest etterspurte yrkene i Troms hittil i år pr februar 2006.

Listen nedenfor viser de 30 yrkeskategoriene som har vært mest etterspurt i Troms hittil i år, det vil si de yrkene hvor det har vært utlyst flest stillinger. Dette er stillinger som er annonsert i media, registrert av arbeidsgiver på www.aetat.no og stillinger som er meldt til Aetat. Det er ikke tatt hensyn til stillingsprosent eller varighet på jobbene.

STILLING	YRKE	Antall utlyste stillinger hittil i år
1.	Sykepleiere, vernepleiere og jordmødre	204
2.	Annet pleie og omsorgspersonale	125
3.	Funksjonærer innen administrasjon og forretningsfag og kontorarbeid	121
4.	Administrative ledere og politikere	117
5.	Saksbehandlere innen offentlig adm. og diverse akademiske yrker	93
6.	Rengjøringspersonale og lignende	84
7.	Butikkmedarbeidere (o.l.)	76
8.	Annet salgsarbeid	72
9.	Omsorgsarbeidere og hjelpepleiere	72
10.	Annet undervisningspersonale	70
11.	Medisinske yrker (leger, tannleger, veterinærer, farmasøyter etc.)	65
12.	Husholdnings- og restaurantarbeid mm.	56
13.	Andre håndverkere og hjelpearbeid innenfor industrien	47
14.	Underholdning, religion og informasjon	47
15.	Støpere, sveisere, platearbeidere og lignende	44
16.	Annet servicearbeid	40
17.	Sosionomer, barnevernspedagoger mm.	38
18.	Mekanikere	35
19.	Førskolelærere	34
20.	Diverse servicearbeid/hjelpearbeid uten krav til utdanning	33
21.	Ingeniører og teknikere	33
22.	Prosess- og maskinoperatører	33
23.	Grunnskolelærere	32
24.	Systemutviklere og programmerere, dataingeniører- og teknikere	28
25.	Sivilingeniører, sivilarkitekter og lignende	27
26.	Annet bygge- og anleggsarbeid inkludert hjelpearbeid	23
27.	Elektrikere, elektronikere og lignende	23
28.	Rørleggere	21
29.	Tømrere og snekkere	20
30.	Førere av budbiler og kollektive transportmidler og lignende	18

Totalt har det så langt i år vært utlyst 1794 stillinger i Troms.

Av de 204 stillingene i kategorien 'sykepleiere, vernepleiere og jordmødre' gjelder 114 stillinger sykepleiere. 45 av stillingene er for spesialsykepleiere og jordmødre, og 45 for vernepleiere.

Personer/bedrift	TEKSTIL/DAKESIA	KS800	03/01	1970-2006
------------------	-----------------	-------	-------	-----------

A205.HL Beholdning helt ledige ved utgangen av måneden. Fordelt på yrke.

1960 Aetat Tromsø, februar 2006

Februar 2006		Februar 2005		Endring fra	
Antall	Hittil i år	Antall	%	Antall	%

I alt 1960 Aetat Tromsø 1 034 1 101 - 278 -21 - 263 -19

Naturvitenskapelige yrker	51	56	- 16	-24	- 16	-22
Helse, pleie og omsorg	115	120	- 36	-24	- 35	-22
Undervisningsarbeid	36	39	- 8	-18	- 9	-18
Administrativt og humanistisk arbeid	106	107	- 7	-6	- 7	-6
Merkantile yrker	132	143	- 27	-17	- 24	-15
Håndelsarbeid	93	105	- 33	-26	- 23	-18
Jordbruk, skogbruk og fiske	27	36	- 18	-40	- 13	-27
Transportarbeid	47	44	- 10	-18	- 16	-27
Bygge- og anleggsarbeid	101	107	- 34	-25	- 29	-21
Industriarbeid	87	95	- 29	-25	- 37	-28
Annet servicearbeid	160	169	- 58	-27	- 60	-26
Uoppgitt	79	82	- 2	-3	4	5

A205.HL *) Yrke = yrkesbetygning/yrkesnavn fra CV. "Uoppgitt" omfatter også personer med "ingen yrkesbetygning".

År for år: 27.02.06

Brukstavning	Statistisk område	Kjenn	Aldre	Statistisk område SIS0000000000
--------------	-------------------	-------	-------	------------------------------------

**A205.HL Beholdning helt ledige ved utgangen av måneden.
Fordelt på yrke.**

19 Troms, februar 2006

		Endring fra			
		Februar 2005		Hittil i år	
Antall	Hittil i år	Antall	%	Antall	%

1 alt Troms 2 667 2 808 - 408 -13 - 419 -13

Naturvitenskapelige yrker	93	103	- 25	-21	- 21	-17
Helse, pleie og omsorg	288	306	- 45	-14	- 44	-13
Undervisningsarbeid	62	65	- 21	-25	- 27	-29
Administrativt og humanistisk arbeid	176	189	- 37	-17	- 25	-12
Merkantile yrker	270	291	- 54	-17	- 43	-13
Handelsarbeid	225	239	- 44	-16	- 26	-10
Jordbruk, skogbruk og fiske	125	134	- 26	-17	- 33	-20
Transportarbeid	128	128	- 26	-17	- 32	-20
Bygge- og anleggsarbeid	337	349	- 46	-12	- 40	-10
Industriarbeid	403	426	- 8	-2	- 45	-10
Annet servicearbeid	397	418	- 85	-18	- 93	-18
Uoppgitt	163	161	9	6	9	6

